

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Vilija SIMSONAITĖ

Ekonomikos studijų programos studentė

**LIETUVOS REGIONŲ DARBO RINKOS SOCIALINĖ -
EKONOMINĖ ANALIZĖ 2004 - 2014 M.**

Magistro darbas

Šiauliai, 2015

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Vilija SIMSONAITĖ

LIETUVOS REGIONŲ DARBO RINKOS SOCIALINĖ -
EKONOMINĖ ANALIZĖ 2004 - 2014 M.

Magistro baigiamasis darbas
Socialiniai mokslai, Ekonomika (L100)

Darbo vadovė:
lek. dr. Jurgita KARALEVIČIENĖ

Teigiu, kad magistro studijų baigiamasis darbas, kurį teikiu Ekonomikos studijų programos magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

SANTRAUKA

Vilija Simsonaitė

Lietuvos regionų darbo rinkos socialinė-ekonominė analizė 2004 – 2014 m.

Magistro darbas

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjama viena iš ekonomikos posistemių - darbo rinka. Pirmojoje darbo dalyje atskleista darbo rinkos samprata, ją sudarantys elementai, regioninės darbo rinkos ypatumai, darbo rinką įtakojantys veiksniai. Antrojoje darbo dalyje įvairių statistinių metodų pagalba atliekama dinaminė darbo rinkos analizė, socialinių – ekonominių rodiklių įtakos darbo rinkai vertinimas, siekiant nustatyti pagrindinius veiksnius sąlygojančius nedarbo lygio ir darbo užmokesčio pokyčius Lietuvos regionuose 2004-2014 m. laikotarpiu. Trečiojoje dalyje buvo analizuojamos skirtingų institucijų pateiktos nedarbo lygio ir vidutinio darbo užmokesčio prognozės 2015-2016 m. Ištyrus aktyvios darbo rinkos politikos taikytas priemones Lietuvos regionuose, pateikiami pasiūlymai darbo jėgos mobilumui tarp regionų didinti.

SUMMARY

Vilija Simsonaitė

Labour market socio-economic analysis of Lithuania regions in 2004-2014

Master`s work

The work of the master's final issue in one of the subsystems of the economy-labour market. In the first part disclosed the concept of labour market, its composition, characteristics of regional labour markets, determining causes of and the regional labor market influence factors. The second part of various statistical methods, carried out a dynamic analysis of the labor market, socio - economic indicators on the labor market assessment to identify key factors influencing the level of unemployment and wages developments in the regions in 2004 – 2014 time. The third part was analyzed the different institutions of unemployment and wages forecast for 2015-2016 time. Examination of the active labor market policy measures taken during the analysis period by county, include proposals to increasing labor mobility between regions.

TURINYS

ĮVADAS.....	7
1. DARBO RINKOS TYRIMO TEORINIAI ASPEKTAI.....	10
1.1 Darbo rinkos samprata ir struktūra.....	10
1.2 Regioninės darbo rinkos ypatumai.....	13
1.3 Situacijos darbo rinkoje vertinimo rodikliai.....	16
1.3.1. Nedarbas ir jo formos.....	16
1.3.2. Užimtumas ir jo rūšys.....	18
1.3.3. Darbo užmokestis ir jo svarbiausi aspektai.....	21
1.4 Darbo rinkos rodiklius veikiantys socialiniai-ekonominiai veiksniai.....	23
2. LIETUVOS REGIONŲ DARBO RINKOS SOCIALINĖ – EKONOMINĖ ANALIZĖ 2004 – 2014 M.....	27
2.1 Darbo rinkos tyrimo metodologija.....	27
2.2 Socialinė Lietuvos regionų charakteristika.....	32
2.3 Užimtumo regioninė analizė.....	38
2.4 Nedarbo regioninė analizė.....	41
2.5 Darbo užmokesčio regioninė analizė.....	43
2.6 Daugiakriterinis socialinės-ekonominės regionų aplinkos vertinimas.....	45
2.7 Nedarbo lygio ir socialinės – ekonominės aplinkos ryšio analizė.....	49
2.8 Darbo užmokesčio ir socialinės – ekonominės aplinkos ryšio analizė.....	54
3. LIETUVOS IR JOS REGIONŲ DARBO RINKŲ PERSPEKTYVŲ VERTINIMAS.....	60
3.1 Darbo rinkos rodiklių prognozės Lietuvoje.....	60
3.2 Darbo rinkos tendencijos ir tobulinimo kryptys Lietuvos regionuose.....	62
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	67
LITERATŪRA.....	70
PRIEDAI.....	74
1 priedas Ekonominės veiklos rūšių klasifikatorius.....	75
2 priedas Profesijų klasifikatorius.....	75
3 priedas Daugiakriterinio vertinimo rodikliai ir jų apskaičiavimo formulės.....	76
4 priedas Vyrų ir moterų nedarbas 2004 – 2014 m. Lietuvoje.....	76
5 priedas Nedarbo spąstai Lietuvoje 2004 – 2013 m.....	77
6 priedas Daugiakriterinio vertinimo maksimizuojantys ir minimizuojantys rodikliai.....	77
7 priedas Vidutinis vyrų ir moterų darbo užmokestis Lietuvoje 2008 – 2014 m.....	77
8 priedas Gyventojų pasiskirtymas pagal išsilavinimą Lietuvoje 2004 – 2014 m.....	78

LENTELĖS

1.1 lentelė Darbo rinkos sampratos apibrėžimai mokslinėje literatūroje	10
1.2 lentelė Darbo rinkos rodiklius veikiančios veiksniai ir juos charakterizuojantys rodikliai	24
2.1 lentelė Socialiniai – ekonominiai veiksniai ir juos apibūdinantys rodikliai	29
2.2 lentelė Dinaminių eilučių analitiniai rodikliai ir jų atskaičiavimo formulės	31
2.3 lentelė Koreliacijos koeficientų reikšmės ir stiprumas	32
2.4 lentelė Lietuvos regionų gyventojų skaičiaus pokytis 2004-2014 m.	33
2.5 lentelė Lietuvos regionų pasiskirstymas pagal kaimiškumą remiantis gyventojų kaime skaičiumi	36
2.6 lentelė Lietuvos regionų pasiskirstymas pagal kaimiškumą remiantis atokumo kriterijumi	37
2.7 lentelė Užimtumo lygis Lietuvos regionuose 2004-2014 m., proc.	38
2.8 lentelė Nedarbo lygis Lietuvos regionuose 2004-2014 m., proc.	42
2.9 lentelė Vidutinis realus darbo užmokestis Lietuvos regionuose, Eur. 2004-2014 m.	43
2.10 lentelė Daugiakriterinio vertinimo ir regionų rangavimo rezultatai 2004 m.	45
2.11 lentelė Daugiakriterinio vertinimo ir regionų rangavimo rezultatai 2009 m.	46
2.12 lentelė Daugiakriterinio vertinimo ir regionų rangavimo rezultatai 2004 m.	48
2.13 lentelė Ryšys tarp nedarbo lygio ir socialinių-ekonominių rodiklių Lietuvoje 2004 – 2014 m.	49
2.14 lentelė Ryšys tarp nedarbo lygio ir socialinių-ekonominių rodiklių regionuose 2004 – 2014 m.	52
2.15 lentelė Ryšys tarp darbo užmokesčio ir socialinių-ekonominių rodiklių Lietuvoje 2004 – 2014 m.	54
2.16 lentelė Ryšys tarp darbo užmokesčio ir socialinių-ekonominių rodiklių regionuose 2004 – 2014 m.	57
3.1 lentelė Paklausiausių profesijų 2015- 2016 m. pasiskirstymas Lietuvos regionuose	63
3.2 lentelė Aktyvios darbo rinkos priemonės „Teritorinis judrumas“ rezultatai 2014 – 2015 m.	66

PAVEIKSLAI

1.1 pav. Pagrindiniai darbo rinką sudarantys elementai	11
1.2 pav. Phillipso kreivė	18
2.1 pav. Lietuvos regionų darbo rinkos socialinės – ekonominės analizės modelis.....	28
2.2 pav. Lietuvos gyventojų skaičiaus pokyčio struktūra 2004-2014 m.....	34
2.3 pav. Regionų vid. gyventojų struktūra pagal amžių ir pokytis, proc. per 2004 – 2014 m.	35
2.4 pav. Vidutinis užimtųjų pasiskirstymas pagal ūkio sektorius Lietuvos regionuose 2004-2014 m., proc.....	39
3.1 pav. Nedarbo prognozių palyginimas 2015-2016 m.	60
3.2 pav. Vidutinio darbo užmokesčio augimo prognozės 2015-2016 m.....	61

ĮVADAS

Temos aktualumas. Nepaisant santykinai nedidelės Lietuvos valstybės teritorijos, jos viduje jau seniai išryškėjo įvairių visuomeninių procesų regionalumas, sąlygotas tiek gamtinių, tiek istorinių politinių aplinkybių. Tai reiškia, kad ekonominė ir socialinė aplinka Lietuvoje yra nevienalytė, regionai pasižymi socialine ir ekonomine diferenciacija, o tai suteikia paskatą susikurti atskiroms regioninėms darbo rinkoms. Iš esmės regionų darbo rinką galima apibūdinti kaip visos šalies ekonominės sistemos posistemę arba jos sudėtinę dalį, todėl pagal ją galima spręsti apie bendrą regionų ekonominę ir socialinę būklę. Regionų darbo rinka taip pat yra jungtis tarp socialinės ir ekonominės aplinkos, nes socialinė aplinka atspindi visuomenės, o ekonominė aplinka – regionų ūkio raidos dėsningumą ir tendencijų charakteristikas. Vadinas, vienas svarbiausių ir visuomenei aktualiausių būdų, galintis įvertinti esamą regionų socialinę – ekonominę padėtį yra regionų darbo rinkos analizavimas. Išanalizuoti ir identifikuoti pagrindines socialines – ekonomines priežastis, sukeliančias atskirų regionų darbo rinkos problemas yra būtina, norint suprasti ir ateityje formuoti regioninės darbo rinkos politikos sprendimus mažinant atskirtį tarp regionų.

Darbo rinkai analizuoti ir susijusioms problemoms spręsti nemažai dėmesio skiria tiek Lietuvos, tiek ir užsienio autoriai. A. Sakalas, E. Leščinskienė (2008) tyrė darbo rinkos ir socialinių išmokų ryšį, R. Balvočiūtė (2011) tyrė darbo rinkos rodiklių ir ekonomikos pokyčių priklausomybę, R. E. A. Farmer (2009) analizavo darbo rinkos problemų mažinimą naudojant tam tikrą fiskalinę politiką, J. Šeputienė (2011) tyrė nedarbo ir darbo užmokesčio ryšį. Esama ir tyrimų regionų darbo rinkų tematika: L. Žiogelytė, (2011) analizavo darbo užmokesčio diferenciaciją regioniniu aspektu, D. Andriušaitienė (2007) atliko probleminių Lietuvos regionų socialinę-ekonominę analizę, Europos šalių regionines socialinės ekonominės raidos problemas nagrinėjo H. Armstrong, J. Taylor (2003). Tačiau apibendrinat pastebima, kad trūksta įvairesnio autorių požiūrio regionų darbo rinkų tematika, dažnai tyrimai atliekami tik darbo rinkos ir ekonomikos rodiklių sąryšiui nustatyti, mažai skiriama dėmesio regionų socialiniam aspektui.

Darbo naujumas. Regionų darbo rinkos problematika yra analizuojama įvairiais aspektais, dažniausiai bandant įvertinti atskirų veiksnių poveikį darbo rinkos rodikliams. Pastebėta, kad dauguma tyrimų orientuojasi tik ties tam tikrais veiksniais, galimai darančiais poveikį darbo rinkai, tačiau dažnai lieka neįvertinta kompleksiška šių veiksnių įtaka t.y socialinės – ekonominės aplinkos poveikis darbo rinkai. Analizuojant Lietuvos regionų darbo rinkų tyrimus pastebėta, kad nemažai autorių nagrinėja Lietuvos regionus nedarbo ar darbo užmokesčio aspektu, tačiau taip pat dažnai yra paliečiami tik ekonominiai veiksniai, galintys sukelti diferenciaciją tarp regionų, mažai dėmesio yra skiriama socialinės aplinkos įtakai. Remiantis šiomis prielaidomis ir buvo atliekama regioninė Lietuvos regionų darbo rinkos socialinė – ekonominė analizė.

Temos problema. Didėjantis užimtumas ir darbo užmokestis bei mažėjantis nedarbas sudaro spartaus regionų ekonomikos augimo prielaidas, garantuoja stabilumą bei gerbūvį per ekonominį ir socialinį aspektus. Vadinasi, dabartinės gyventojų užimtumo ir nedarbo problemos bei darbo užmokesčio diferenciacija tarp regionų – vienos iš svarbiausių Lietuvos regionų darbo rinkos politikos sričių, kurių sprendimai prisidės prie šalies ekonominės ir socialinės padėties gerinimo. Kadangi darbo rinka yra šalies ekonominės-socialinės aplinkos posistemė, mokslinė **problema** sietina su veiksniais, formavusių regionines darbo rinkos padėtį ir pateikiama klausimu: **Kaip pasireiškia socialinės – ekonominė aplinkos poveikis Lietuvos regionų darbo rinkos rodikliams?**

Tyrimo objektas: darbo rinką charakterizuojantys socialiniai – ekonominiai rodikliai

Tikslas – išanalizavus darbo rinkos sampratos bei jos analizavimo teorinius aspektus atlikti Lietuvos regioninės darbo rinkos socialinę-ekonominę analizę 2004 – 2014 m. ir numatyti perspektyvas.

Darbo tikslui įgyvendinti buvo išskelti tokie **uždaviniai**:

- Teoriniu aspektu atskleisti regionų darbo rinkos sampratą, sudėtį ir darbo rinkos rodiklius lemiančius socialinius – ekonominius veiksnius.
- Atlikti Lietuvos regionų darbo rinkos rodiklių dinaminę analizę.
- Įvertinti darbo rinkos rodiklių ir socialinės-ekonominės aplinkos sąryšį.
- Numatyti Lietuvos regioninės darbo rinkos perspektyvas 2015-2016 m.

Mokslinė hipotezė – Lietuvos regionų darbo rinkos rodiklius lemiantys socialiniai – ekonominiai veiksniai yra netapatūs ir veikia skirtingai. Ši situacija sukuria pagrindą Lietuvos darbo rinkos diferenciacijai regionų atžvilgiu.

Metodai: Atliekant teorinę darbo rinkos socialinę – ekonominę analizę buvo taikyta mokslinės literatūros analizė, lyginimas, grupavimas, grandžių išskyrimas, loginis apibendrinimas bei grafinis metodas. Atliekant empirinę šalies regioninės darbo rinkos socialinę – ekonominę analizę, buvo naudoti tokie metodai: statistinių duomenų lyginimas, sisteminimas, grupavimas, analizavimas, daugiakriterinis vertinimas (Topsis, Saw, Coptas metodais), koreliacinė analizė, grafinis metodas. Atliekant magistro darbo empirinės dalies skaičiavimus, duomenys buvo naudojami iš Statistikos departamento duomenų bazės.

Tyrimo rezultatai: Tyrimo rezultatai patvirtino magistro darbe iškeltą hipotezę, kad Lietuvos regionų darbo rinkos rodiklius lemiantys veiksniai yra netapatūs ir veikia skirtingai. Nustatyta, kad netiesioginę įtaką nedarbo lygiui darantis veiksnys išskiriamas materialinių investicijų dydis ir stipriausiu ryšiu pasižymi tuose regionuose, kuriuose didelė dalis užimtųjų dirba pramonės ir statybų sektoriuose. Tiesiogine priklausomybe su nedarbo lygiu pasižymėjo socialinių pašalpų gavėjų skaičius, kuris didžiausią reikšmingumą turi kaimo ir pusiau kaimo regionuose ir bankroto lygis, daugiausia įtakos turintis Lietuvos didmiesčių regionuose. Tiriant vidutinio darbo užmokesčio

pokyčius sąlygojančius veiksnus, nustatyta, kad jo pokyčiai buvo susiję su visais kitais veiksniais nei nedarbo lygio atveju. BVP rodiklis reikšmingumu pasižymėjo beveik visuose regionuose, darbingo amžiaus gyventojų dalis kaip veiksnys reikšmingiausias nustatytas pusiau miesto ir kaimo regionuose. Nustatyta, kad veikiančių ūkio subjektų skaičius ir regionų pagal tipą negalima sieti, o gimstamumas kaip veiksnys reikšmingiausias miesto regionuose. Vertinant statybų leidimų skaičiaus ir vidutinio darbo užmokesčio ryšį, aiškių tendencijų nepastebėta. Lietuvos regionų darbo rinkų perspektyvų vertinimo metu, nustatyta, kad situacija darbo rinkoje turėtų gerėti, nes 2015-2016 m. numatomas nedarbo lygio mažėjimas ir vidutinio darbo užmokesčio didėjimas.

Tyrimo rezultatų reikšmingumas. Šio magistrinio darbo rezultatai gali būti panaudoti sprendžiant darbo rinkos prognozavimo, regioninio netolygumo problemas. Taip pat jie turėtų būti reikšmingi formuojant naują požiūrį į ne tik ekonominių, bet ir socialinių veiksnių poveikį darbo rinkai ir tolimesnę darbo rinkos plėtrą.

Darbas susideda iš trijų dalių: teorinės apžvalginės, teorinės analitinės ir taikomosios analitinės. Darbe yra 20 lentelių, 8 paveikslai, 8 priedai. Literatūros sąrašą sudaro 112 šaltinių.

1. DARBO RINKOS TYRIMO TEORINIAI ASPEKTAI

Darbo rinka yra šalies ekonominės ir socialinės sistemos dalis, susijusi su šalies ekonomiais, socialiniais, demografiniais, gamybiniais, mokslo ir technologijų pokyčiais. Norint išsiaiškinti šių pokyčių įtaką, Lietuvos darbo rinką galima tirti įvairiais aspektais ir pjūviais. Vienas iš būdų – šalies darbo rinką analizuoti regioniniu aspektu, nes nepaisant nedidelės šalies teritorijos, atskiruose Lietuvos regionuose darbo rinkų padėtis gali būti labai skirtinga. Aptariant teorinės dalies struktūrą, pirmiausia, remiantis mokslinė – ekonomine literatūra, tiriama darbo rinkos samprata, darbo rinką sudarantys elementai, regioninės darbo rinkos ypatumai ir bendrosios diferenciacijos priežastys. Kaip pagrindiniai rodikliai aiškiausiai parodantys regionų darbo rinkų padėtį išskiriami nedarbas, užimtumas ir darbo užmokestis. Taip pat norint atlikti gilesnę darbo rinkos teorinę analizę, aptariami pagrindiniai ekonominiai ir socialiniai veiksniai, lemiantys regioninių darbo rinkų būklę.

1.1 Darbo rinkos samprata ir struktūra

Siekiant moksliniame darbe realizuoti iškeltą tikslą t.y atlikti darbo rinkos socialinę - ekonominę analizę, būtina teoriniu aspektu išsiaiškinti darbo rinkos sampratą. Darbo rinkos sampratos atskleidimui buvo pasirinkta chronologiniu aspektu susisteminta, Lietuvos ir užsienio mokslininkų analizuojančių darbo rinką sampratų apžvalga, kuri pateikta 1.1 lentelėje.

1.1 lentelė

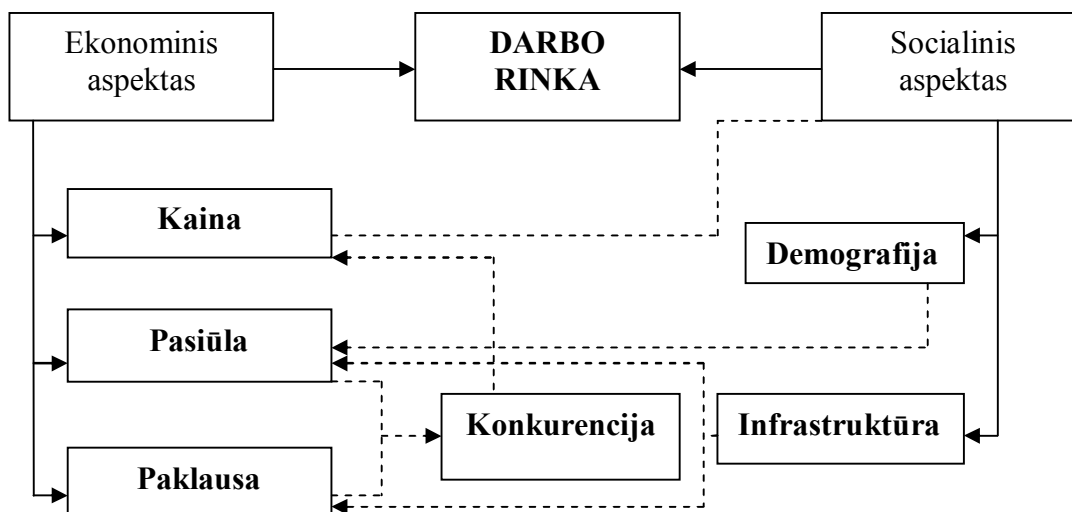
Darbo rinkos sampratos apibrėžimai mokslinėje literatūroje

Autorius, metai	Apibrėžimas
N. Cepal, 2005	Darbo rinka yra ekonomikos funkcionavimo pagrindas, suteikiantis pragyvenimo pajamas darbuotojams ir jų šeimoms.
A. Šileika, D. Andriušaitienė, 2007	Specifinė mainų forma, prekiniais ir piniginiiais santykiais įtraukianti potencialų darbuotoją į darbo procesą ir formuojanti atitinkamų ekonominių santykių sistemą tarp pagrindinių ekonominių veiksnių– darbo ir kapitalo.
B. Martinkus, D. Beržinskienė, 2007	Daugiadimensinė, sudėtingos struktūros sistema, kurios rodikliams tirti pasitelkiami paprastos ir sudėtingos struktūros duomenys.
R. Kinderis, 2008	Ekonomikos dalis, kuri išreiškia žmonių santykius, susijusius su darbo jėgos pasiūla ir paklausa, nes darbo rinka funkcionuoja kartu su kitomis rinkomis (prekių ir paslaugų, kapitalo, mokslo tyrimų, būsto, investicijų, vertybinių popierių, kredito ir pan.)
A. Stulgienė, A. Daunorienė, 2009	Sudedamoji rinkos ekonomikos dalis, kurioje vyksta darbo jėgos pasiūla ir paklausa, jos pasiskirstymas ir perskirstymas tarp darbo rinkoje veikiančių ūkio subjektų.
Skills & Learning Intelligence Module, 2010	Mechanizmas veikiantis per darbo pasiūlą ir paklausą tam tikroje aplinkoje (bendruomenėje, mieste, regione šalyje ar tiktoje teritorijoje).
A. Spence, 2011	Darbo rinka yra pagrindinė rinkos ekonomikos dalis, ilguoju periodu daranti didelį poveikį ne tik ekonomikai, bet ir visai visuomenei.
L. Hatton, 2011	Darbo rinka yra mechanizmas, kuriame veikia darbo jėgos paklausa – potencialūs darbdaviai ir darbo pasiūla – žmonės, kurie yra pasirengę darbtį.
D. Klimašauskienė, 2011	Rinkos ekonomikos dalis veikianti per darbo jėgos pardavimo laisvę.
V. Navickas, 2013	Specifinė rinka, kurioje veikia paklausos ir pasiūlos dėsniai ir kur darbas, yra ne tik gamybos veiksnys, bet kartu yra prekė.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Apibendrinant mokslinėje literatūroje pateikiamus darbo rinkos sampratos aiškinimus, galime teigti, kad skirtingų Lietuvos ir užsienio mokslininkų nuomonės darbo rinkos požiūriu sutampa. Tačiau, paminėtina, kad vieni autoriai, kaip V. Navickas (2013), A. Stulgienė, A. Daunotienė (2009) darbo rinką analizuoja siauriau – sampratą aptaria tik ekonominiu požiūriu, o kiti – A. Spence (2011), R. Kinderis (2008), darbo rinką tiria ir socialiniu aspektu, t.y išskiria darbo rinkos poveikį visuomenei. Susisteminus visas išskirtas sampratas, magistro darbo autorės nuomone, darbo rinką galima apibrėžti kaip specifinę mainų formą, kurioje sąveikauja darbdavys ir samdomas darbuotojas, veikiami darbo kainos bei darbo sąlygų.

Aptarus darbo rinkos sampratą, tikslinga išskirti ir pagrindinę jos funkciją, kuri pasak V. Navicko (2013) yra darbo jėgos tarp ekonominių veiklų, profesijų, teritorijų, įmonių paskirstymas. Paminėtina, kad darbo rinka, kaip sudedamoji rinkos ekonomikos dalis, be savo pagrindinės funkcijos atlieka dar dvi socialines-ekonominės funkcijas: paskirsto nacionalines pajamas per gyventojų pajamas, mokėdama darbo užmokestį, ir tokiu būdu keičia ekonominę ir socialinę aplinką, formuodama visuomenės raidos esmines gaires (Ruškytė, 2012). Taip pat egzistuoja socialinis darbo rinkos aspektas, veikiantis per visuomeninius institutus (profsąjungas, vyriausybę, įstatymus), kuris yra svarbus tam tikroms, ypač labiausiai pažeidžiamoms žmonių grupėms. Šie visuomeniniai institutai padeda reguliuoti darbo rinką ir jie yra darbo socializacijos prielaida (Martinkus, Beržinskienė, 2007). Atskleidus darbo rinkos sąvoką ir funkcijas, galima aptarti pagrindinius darbo rinką charakterizuojančius elementus. Mokslinėje literatūroje išskiriami ir darbo autorės susisteminti pagrindiniai darbo rinkos elementai ir jų ryšiai pavaizduoti 1.1 pav.

1.1 pav. Pagrindiniai darbo rinką sudarantys elementai

Šaltinis: adaptuota autorės, remiantis B. Martinkumi (2006), V. Navicku (2013), J. Žaptoriumi (2007), I. Vetlov (2006).

Darbo pasiūla yra visuomeninio darbo kiekis, kurį darbo rinkoje siūlo turintieji tinkamas darbo jėgos savybes arba patys realizuojantieji savo darbo jėgą. Darbo jėgos pasiūla plačiąja prasme aprėpia užimtuosius ir bedarbius, o siaurąja tik bedarbius (Ruškytė, 2012). Darbo rinkos pasiūla dar gali būti apibūdinama, kaip siekimas bei gebėjimas dirbti tam tikrą laiką, esant įvairiems kito darbo rinkos elemento – darbo užmokesčio lygiams (Martinkus, 2006). Tuo tarpu, **darbo paklausa** yra svarbiausias darbo rinkos imlumą apibūdinantis rodiklis ir plačiąja prasme apima dirbančiųjų skaičių bei laisvų darbo vietų skaičių. Siaurąja prasme – apimtis reiškia tokius rodiklius, kaip darbo biržose užregistruotų laisvų darbo vietų skaičių, darbdavių paraiškų dėl laisvų darbo vietų skaičių. Arba kitaip tariant, darbo paklausa yra tas darbo kiekis, kurį nori ir gali samdyti darbdaviai ir kuriam yra galimybės realizuoti savo gebėjimus savarankiškai (Navickas, 2013). Atliekant tolesnę darbo rinkos analizę svarbu paminėti, kad darbo pasiūlą darbo rinkoje reguliuoja ekonominiai, demografiniai, kultūriniai, psichologiniai, socialiniai ir kt., o darbo paklausą – ekonominiai veiksniai, pelno dinamika. Taip pat dėl neekonominių veiksnių inertiškumo darbo pasiūla yra stabilesnė nei darbo paklausa (Beržinskienė, 2011). Nustatyta, kad vienas iš darbo paklausos ir pasiūlos sąveikos rezultatų – **konkurencija** darbo rinkoje, kuri apibūdinama, kaip darbo ieškančių asmenų siekimas įsidarbinti, esant ribotam laisvų darbo vietų skaičiui. Ji apibūdina bedarbių įsidarbinimo galimybes, kurios priklauso nuo ieškančiųjų darbo ir laisvų darbo vietų kiekybinio skaičiaus. Remiantis Lietuvos darbo biržos prognoze (2013) ekonomikos raida skatina didinti darbo ieškančių žmonių konkurencinius gebėjimus, siekiant tenkinti augančius darbdavių reikalavimus, todėl sprendžiant darbo rinkos problemas, vis labiau išryškėja tam tikrų darbo jėgos grupių nepakankami konkurenciniai gebėjimai. Beje konkurencija tam tikrose situacijose, gali pasireikšti ne tik tarp darbo ieškančių asmenų, bet ir tarp darbdavių, kurių vienas strateginių uždavinių – sėkminga tinkamų darbuotojų paieška, jos tobulinimas ir efektyvinimas (Genys, Baltrušaitis, 2009).

Kitas darbo rinkos elementas yra **darbo kaina**, kurią moka darbdavys samdydamas darbo jėgą ir kuri kitaip gali būti vadinama darbo užmokesčiu. Dažnai darbo užmokestis tiesiogiai veikia ne tik pragyvenimo lygį, bet ir visuomeninę padėtį bei pripažinimą. Pagrindiniai darbo užmokesčio tikslai, nepriklausomai nuo jo formos ar sistemos, yra padėti konkuruoti darbo rinkoje, garantuoti darbo sąnaudų efektyvumą, t. y. kurti pridedamąją vertę be papildomų sąnaudų, motyvuoti darbuotojus geriau atlikti darbus (Žaptorius, 2007). Remiantis šiuo požiūriu, darbo užmokestis gali būti nagrinėjamas ne tik ekonominiu, bet ir socialiniu aspektu, kadangi darbo užmokestis atlieka materialinio, moralinio pasitenkinimo ir skatinimo vaidmenį bei skatina konkurenciją.

Antrai, t.y socialinei darbo rinkos elementų grupei priklauso **darbo rinkos infrastruktūra** – tai darbo rinkos mechanizmo funkcionavimo organizacinė institucinė forma. Egzistuoja socialinis aspektas, kuris suprantamas kaip veikiančių visuomeninių institutų įsitraukimas į darbo rinkoje vykstančius procesus. Visuomeniniai institutai padeda reguliuoti darbo rinką ir yra darbo

socializacijos prielaida (Martinkus, Sakalas, Savanevičienė, 2006). Šalies valdymo institucijų sprendimai taip pat turi įtakos tiek darbo pasiūlai, tiek jo paklausai. Pasirinkta darbo rinkos politika, ypač darbo pajamų apmokestinimo tvarka, didina arba mažina darbo jėgos motyvaciją ir galimybes dirbti. Bedarbių perkvalifikavimas, informacijos apie laisvas darbo vietas rinkimas ir platinimas (aktyvi darbo rinkos politika) didina darbo pasiūlą, o pašalpos bedarbiams (pasyvi darbo rinkos politika) ją mažina. Nustatyta ir tai, kad darbo paklausai turi įtakos minimalaus darbo užmokesčio dydis, profesinių sąjungų veikla, įdarbinimo ir atleidimo iš darbo sąlygos (Vetlov, 2006).

Socialinei darbo rinkos elementų grupei priskiriama ir atskirų regionų **demografija**, kuri dažnai nėra vienalytė ir tai gali turėti įtakos skirtingai regionų darbo rinkų situacijai. Gyventojai ir jų struktūra yra susijusi su darbo rinkos pasiūla, kadangi tiesiogiai įtakoja darbo jėgos pasiūlos dydį. Pavyzdžiui, regionuose, kuriose daugiausia miestų, paprastai gyvena daugiau jaunimo ir darbingo amžiaus asmenų, ką galima paaiškinti didesnių užimtumo galimybių trauka ir vidaus migracija (Regionų ekonominė statistika, 2014). Apibendrinant galima teigti, kad visi šiame poskyryje aptarti elementai sąveikauja tarpusavyje veikiami ekonominių, psichologinių bei politinių veiksnių, siekiant sureguliuoti darbo rinkos pusiausvyrą.

Darbo rinką galima apibrėžti kaip specifinę mainų formą, kurioje sąveikauja darbdavys ir samdomas darbuotojas, veikiami darbo kainos bei darbo sąlygų. Pagrindiniai darbo rinkos elementai: darbo jėgos pasiūla, darbo jėgos paklausa, darbo rinkos kaina, konkurencija, demografija, darbo rinkos infrastruktūra.

Kitame poskyryje analizuojama regioninės darbo rinkos ypatumai, norint padėti svaresnį pagrindą Lietuvos regioninės darbo rinkos tyrimui.

1.2 Regioninės darbo rinkos ypatumai

Pirmiausia, norint iširti regioninės darbo rinkos ypatumus, reikia išsiaiškinti pačio termino prasmę. ES regioninėje politikoje regionas traktuojamas kaip vientisa valstybės teritorijos dalis, kurioje įgyvendinama nacionalinė regioninė politika. Regionai išskirti skirtinguose teritoriniuose lygmenyse pagal teritorijų administravimo (savivaldos) ribas. Visoje ES teritorijoje išskirti 98 regionai NUTS 1, 272 regionai NUTS 2 ir 1314 regionų NUTS 3 lygiuose (Europos komisija, 2011). Tuo tarpu, Lietuvoje regiono sąvoka niekada nebuvo aiškiai apibrėžta, ir šalyje nėra tvirtų regionalizmo tradicijų. Dažnai vartojamos dvi skirtingos sąvokos – apskritis ir regionas, nors kalbama apie tą pačią valstybės teritorijos dalį. Lietuvoje yra išskirta 10 regionų (apskričių) (NUTS 3 lygis), o jų susiformavimui turėjo įtakos XX a. 6–7 dešimtmečio Europos šalių regioninės plėtros politika, kuri dėmesį skyrė atsiliekančių regionų industrializacijos paramai (Svetikas, 2007).

Vienoks ar kitoks administracinis teritorijos suskirstymas į regionus – ne savitiksliis susitarimo reikalas. Regiono sampratos reikšmingumas bei jų skirstymo taiklumas bei

problemiškumas išryškėja sprendžiant socialinės, ekonominės regionų raidos problemas – formuojant ekonominę, tame tarpe ir regionų darbo rinkų, politiką. Pabrėžiama ir tai, kad regionai gali skirtis ekonominiais ir socialiniais rodikliais – gamybos apimtimi, socialine struktūra, žaliavų bazės ir naudingųjų iškasenų kiekiu, atstumu nuo išsivysčiusių pramonės, kultūros centrų, atstumu iki sostinės ir daugeliu kitų charakteristikų, tačiau yra bendrųjų kriterijų, pagal kuriuos, tipizuojant regionus, susigrupuoja ir fokusuojasi daug būtent šiai regionų grupei būdingų charakteristikų. Vienas iš populiariausių tokių regionų tipizavimo būdų – regionų skirstymas į miestietiškus ir kaimiškuosius ar pusiau kaimietiškus regionus (Andriušaitienė, 2007).

Apibūdinant kaimiškas vietas yra aiškinama, kad jose gyvena mažiau žmonių, mažesnė darbo jėgos pasiūla, veikia mažiau verslo įmonių ir kitokių organizacijų. Visuomenėje kaimiškumo sąvoka buvo neatsiejama nuo veiklos žemės ūkyje. Kadangi didžioji kaimo teritorijos dalis yra naudojama žemės ir miškų ūkiui bei žuvininkystei, apibrėžiant kaimiškumą akcentuojama pagrindinės kaimo gyventojų ūkinės veiklos sritis – agrarinis sektorius, kuris būdingas tik kaimo gyventojams. Tačiau, pastaruoju metu dėl naujų technologijų labai išaugęs darbo našumas žemės ūkyje leido sumažinti agrariniame sektoriuje užimtų gyventojų dalį kelis kartus. Miestuose visada didesnės darbo, atitinkančio žmogaus sugebėjimus ir pomėgius galimybės, veikia aukštąjį išsilavinimą teikiančios institucijos, specializuoti sveikatos centrai, teikiamos įvairios buitinės, finansinės ir konsultacinės paslaugos, veikia specializuotos parduotuvės, vyksta įvairūs renginiai ir kt. Pabrėžiama, kad geriausios socialinių ir ekonominių rodiklių reikšmės yra miesto regionuose, blogesnės pusiau kaimo regionuose, o blogiausios kaimo regionuose (Vidickienė, 2012).

Toliau aptariant regionų tipologiją, galima išskirti depresinių regionų grupę, kurią savo tyrime nagrinėjo D. Andriušaitienė (2007) ir atskleidė, kad depresinių šalies regionų darbo jėgos kokybė neatitinka ūkio poreikių dėl žemos kvalifikacijos bei ilgalaikio nedarbo padarinių – socialinių ir psichologinių problemų, lemiančių žemą socialinio aktyvumo bei motyvacijos dalyvauti darbo rinkoje lygį. Kai kuriuose šalies regionuose itin aktualios problemos – nenoras dirbti ir gyvenimas iš pašalpų, kas mažina darbo rinkos plėtros galimybes, trukdo spręsti socialines problemas.

Svarbu, kad šalies darbo rinkos skirstymas į atskiras regionines darbo rinkas ir regionų darbo rinkų klasifikavimas pagal jų tipus, padeda išryškinant kiekvieno regiono darbo rinkų padėtį ir priežastis dėl kurių gali atsirasti diferenciacija. Beje, priežastinė regionų darbo rinkų skirtumų analizė yra labai aktuali tolesniame darbo tyrime, todėl buvo atlikta trumpa Lietuvos ir užsienio autorių darbų apžvalga regionų darbo rinkų diferenciacijos tema. Nustatyta, pasak V. Atkočiūnienės (2014) regionų darbo rinkų potencialas labai priklauso nuo pačių regionų ypatumų: žemės, gamtos, žmonių ir kitų materialių ar nematerialių vietos išteklių; gyvenamosios vietovės geografinė padėtis ir dydžio; gamybinės ir socialinės infrastruktūros būklės; gyventojų, gyvenančių teritorijoje, charakteristikos; regiono dinamiškumo, įskaitant esamas ekonomines veiklas, galimybių bendradarbiauti su mokslinių tyrimų institucijomis, vietos politikos reguliavimų,

mokesčių, paramos. Minėtieji regionų skirtumai yra problemiška, nes stabdo tokių nacionalinės ekonominės politikos tikslų įgyvendinimą, kaip vienodų įsidarbinimo galimybių suteikimas, pakankamo augimo lygio pasiekimas, tolygesnis pajamų ir turto pasiskirstymas ir pan. Pavyzdžiui, nors bendri Vilniaus ir Klaipėdos regionų ekonominės veiklos rezultatai yra palyginti geri, tačiau tai daugiausia lemia Vilniaus ir Klaipėdos ekonomikos dinamiškumas (Puidokas, Daukaitė, 2013). Be prieš tai minėtų veiksnių, nagrinėdami regioninę nedarbo lygio diferenciaciją, H. Armstrong, J. Taylor (2003) nurodo tokias bendrąsias jos priežastis:

1) Mažas gyventojų mobilumas. Jei darbo jėga galėtų greitai judėti tarp regioninių darbo rinkų, darbo rinkos galėtų ilgiau išlikti pusiausvyroje, tai nulemtų mažesnius regionų nedarbo lygių skirtumus.

2) Ūkio šakų dalys regiono ekonomikoje. Jeigu regione vyrauja ūkio šaka, pasižyminti dideliu nedarbo lygiu visoje šalyje, tai šiame regione nedarbas bus aukštesnis nei kituose regionuose tol, kol nepasikeis ekonomikos struktūra.

Minėtasis darbo rinkos mobilumas yra analizuojamas ne viename moksliniame darbe ir priskiriamas prie vieno svarbiausių veiksnių, lemiančių regionų darbo rinkų skirtumus. Pavyzdžiui, V. Behrens, Y. Sato, (2011) savo tyrime pristatė išplėstinį modelį vienu metu apimančią migracijos poveikį ir priimančiame, ir kilmės regione. Pagrindinis rezultatas yra tai, kad migracija padidina darbo užmokesčio atotrūkį tarp regionų. Esmė ta, kad migracija didina darbo užmokesčio atotrūkį priimančiame regione ir mažina atotrūkį kilmės regione. Tuo tarpu Lietuvoje gyventojų mobilumo tyrimą „Darbo jėgos paklausos bei darbo vietų užpildymo problemų tyrimas“ 2006 m. atliko Darbo ir socialinių tyrimų institutas ir rezultatai parodė, kad Lietuvos gyventojų teritorinis ir profesinis mobilumas yra nepakankamas. Tai rodo, kad bedarbiai nepasinaudoja darbo pasiūlos galimybėmis kituose šalies regionuose. Teritorinio mobilumo nepakankamumą atspindi ir nedarbo bei užimtumo lygio skirtumai apskrityse. Šalies gyventojai taip pat nepakankamai efektyviai naudojami galimybe keisti turimas profesines kvalifikacijas. Atsižvelgiant į emigracijos mastus ir tendencijas, galima teigti, jog nedirbantys asmenys labiau linkę emigruoti iš šalies nei ieškoti darbo kitoje šalies teritorijoje ar keisti profesinę kvalifikaciją ir likti dirbti Lietuvoje. Aptariant skirtingų kvalifikacijų gyventojų mobilumą, paminėtinas M. D. Vasilescu (2010) tyrimas atliktas Rumunijos pavyzdžiu, kuriame mokslininkai analizavo regionų migracijos problemas, padarydami išvadą, jog iš depresinių regionų emigruoja daugiau aukštesnės kvalifikacijos darbo jėgos, o į depresinius regionus imigruoja žemesnės kvalifikacijos darbo jėga. Panaši tendencija pasitvirtina ir Lietuvos darbo rinkoje, kai didėjant kvalifikuotų specialistų ir darbininkų paklausai ir mažėjant menkos kvalifikacijos ir nekvalifikuotų darbuotojų paklausai, kai kuriuose šalies regionuose žmonių išsilavinimas, asmeninės savybės neatitinka augančių rinkos ekonomikos poreikių (Klupšas, 2008).

Apibendrinant Lietuvos ir užsienio autorių atliktus tyrimus ir jų rezultatus, galima teigti, kad regionų skirtumus lemia daugybė vidinių bei išorinių priežasčių, tokių kaip mažas jėgos mobilumas,

paveldėta ūkio struktūra, kvalifikuotų darbuotojų stoka. Paminėtosios priežastys sukuria pagrindą atsirasti regioninėms darbo rinkoms ir jų diferencijacijai.

Labai svarbu nustatyti pagrindinius darbo rinkos rodiklius ir jų svarbą, kad galėtumėme analizuoti ir palyginti atskirtų regionų darbo rinkas. Darbo rinkos analizei galima pasitelkti visą eilę rodiklių, tačiau norint atlikti susistemintą regionų darbo rinkų analizę, magistro darbo autorės pasirinkimu tolesniame tyrime buvo naudojami šie darbo rinkos rodikliai: nedarbas, užimtumas ir darbo užmokestis. Minėtieji rodikliai sekančiame poskyryje yra išanalizuojami plačiau, pateikiamas įvairiapusiškas užsienio ir Lietuvos autorių požiūris šių darbo rinką apibūdinančių rodiklių atžvilgiu.

1.3 Situacijos darbo rinkoje vertinimo rodikliai

1.3.1. Nedarbas ir jo formos

Nedarbas – vienas iš pagrindinių darbo rinko būklę apibūdinančių rodiklių. Anot D. Griškevičienės (2006), nedarbas yra kintamas dydis, kadangi nuolatos vyksta bedarbių pagausėjimo procesas, o iš kitos pusės dalis bedarbių susiranda sau tinkamą darbą ir papildoma dirbančiųjų asmenų gretas. V. Skominas (2006) nedarbą vadina tokiu reiškiniu visuomenėje, kai dalis darbingų jos asmenų nedalyvauja, kuriant šalies ekonominį produktą, kitaip tariant, neturi darbo, kartu ir pragyvenimo šaltinio. Plačiąja prasme, tai prarastas žmogiškasis kapitalas, kurį buvo galima panaudoti prekių ir paslaugų gamyboje. Taip pat pasak J. Tartilo (2005), nedarbą galima vertinti ir siaurąja prasme pagal poveikį žmogui – ne tik dėl finansinių sunkumų, valstybės ar individo išlaidų didėjimo ar pajamų sumažėjimo, bet ir žmogui sukeltų psichologinių problemų šaltinį.

Aptariant nedarbo sąvoką teisinėje kategorijoje, Lietuvos Respublikos Nedarbo socialinio draudimo įstatyme 3 straipsnyje pateikiamas toks bedarbio apibrėžimas: tai nedirbantis darbingo amžiaus darbingas asmuo, nesimokantis pagal dieninę mokymo formą, įstatymų nustatyta tvarka įsiregistravęs teritorinėje darbo biržoje kaip ieškantis darbo ir pasirengęs dalyvauti aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse. Tuo tarpu Statistikos departamentas remdamasis EUROSTAT rekomendacijomis, pateikia kitokią bedarbio sąvoką: tai 15 metų amžiaus ir vyresni gyventojai, tiriamąją savaitę neturėję darbo; jį suradę pasirengę per artimiausias dvi savaites pradėti dirbti arba keturias savaites intensyviai ieškoję mokamo darbo įvairiais būdais. Pagrindinis šių sąvokų skirtumas, kad skiriasi nurodomas amžius bei Darbo birža atsižvelgia tik į asmenis, kurie yra užsiregistravę kaip bedarbiai, o Statistikos departamentas duomenis renka atlikdamas gyventojų apklausą pagal Tarptautinės darbo organizacijos reikalavimus.

Vienas svarbiausių nedarbo rodiklių yra jo trukmė. Pagal trukmę nedarbas skirstomas į *trumpalaikį* ir *ilgalaikį*. Trumpalaikių bedarbių srautas susidaro dėl nepakankamo įdarbinimo

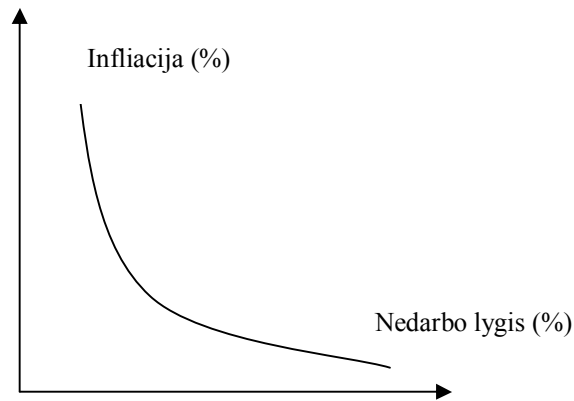
sistemos informuotumo ir lankstumo, trūkstamos pačių gyventojų iniciatyvos. Ilgalaikiais bedarbiais tampa po darbo paieškos 12 mėnesių. Ilgalaikės bedarbystės atsiranda dėl tam tikro sistemos pasyvumo, keičiamų technologijų, diegiamų inovacijų arba savo pasyvumo ir prasto motyvavimo ieškant darbo, nenoro persikvalifikuoti, susitaikymo su sunkia socialine ir ekonomine būkle, psichologinio nuovargio, peraugančio į depresiją bei sveikatos nualinimą (Griškevičienė, 2006). B. Martinkus ir V. J. Žilinskas (2008), V. Snieška ir kt., (2005); P. S. Slavin (2008), O. J. Blanchard (2007) išskiria tris pagrindinius nedarbo tipus:

- *frikinis (tekamasis) nedarbas* - tai trumpalaikis, neišvengiamas nedarbas;
- *struktūrinis nedarbas* - tai nedarbo forma, kurią sąlygoja gamybos techninio lygio augimas, kai esamoji dalies darbuotojų kvalifikacija neatitinka darbo paklausos (techninio lygio) reikalavimų.
- *ciklinis nedarbas* - tai nedarbas, sąlygojamas bendro ekonomikos nuosmukio.

Frikinį ir struktūrinį nedarbą plačiau apibūdina M. Parkin (2008), kurio teigimu frikinis nedarbas yra įprasto vietų kūrimo ir sunaikinimo pasekmė, o tuo tarpu struktūrinis nedarbas atsiranda dėl technologijų ir tarptautinės konkurencijos sukeltų pokyčių. R. H. Frank., B. S. Bernanke (2007) papildė, kad frikinis nedarbas yra trumpalaikis ir susijęs su darbuotojų ir darbo vietų suderinimu, o struktūrinis nedarbas yra ilgalaikis ir lėtinis, atsirandantis dėl darbuotojų kvalifikacija neatitinka darbdavių poreikių. Tuo tarpu W. Levernier ir B. Z. Yang (2011) prieštarauja tokiam nedarbo lygio skirstymui, nes pasak jų nėra visiškai aiškūs skirtumai tarp frikinio ir struktūrinio nedarbo, nes abu tipai susiję su atitikimu ar neatitikimu darbuotojų ir darbo vietų, kylančiu darbo paieškos procese. Taip pat analizuojant struktūrinį nedarbą, aiškinama savoka prieštarauja standartiniam pasiūlos-paklausos modeliui taikytinam darbo rinkoje, kuriame teigiama, kad darbuotojų stygius atsiranda dėl nelankstaus darbo užmokesčio, o ne dėl struktūrinių pokyčių.

Be to, egzistuoja ir natūralusis nedarbas, kuris ekonomikos teorijose yra dažniausiai aiškinamas kartu su ciklinio nedarbo sąvoka. N. G. Mankiw (2008) natūralų nedarbo lygį aiškina, kaip nedarbo lygio normą, aplink kurią nedarbo lygis svyruoja, o nukrypimą nuo jo natūralios normos pavadina cikline bedarbyste. P. Krugman, R. Wells, (2006) pritaria prieš tai paminėtai minčiai ir teigia, kad natūralus nedarbas yra normalus nedarbo lygis, o ciklinis nedarbas yra nukrypimas nuo natūralios normos. Paminėtina, kad natūraliu nedarbo lygiu yra laikomas nedarbo lygis, kuris siekia 4-5 proc. ir ekonomikoje tai yra laikoma visišku užimtumu (Jakutis, 2007).

Vienas iš žinomiausių nedarbo aiškinimo teorijų yra Phillipso kreivė – tai priklausomybė tarp infliacijos ir nedarbo lygio (Taylor, 2008). Remiantis kreivės pagalba (žr. 1.2 pav.), buvo nustatytas ryšys tarp nedarbo ir infliacijos: kuo mažesnis infliacijos lygis, tuo didesnis nedarbas ir priešingai. Būtina pastebėti, jog tuomet tai buvo ne tiesioginis infliacijos ir nedarbo lygio sąryšis, tačiau būtent darbo užmokesčių lygių pokyčių ir nedarbo lygio sąryšis. Phillipso kreivė apima kainų-darbo užmokesčio spiralės teoriją, prilygindama darbo užmokesčio pokytį infliacijai.

1.2 pav. **Phillipso kreivė**

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Taylor, T. (2008). Principles of Macroeconomics. FreeLoad Press

Ši Phillipso teorija, rodanti tiesioginę neigiamą priklausomybę tarp infliacijos ir nedarbo lygių, pradėjo laikui bėgant nebetikti: infliacija ir nedarbas pradėjo kilti kartu. M. Friedman (1976) įvedė natūralaus darbo lygio koncepciją, kuri ekonominėje teorijoje daugumoje atvejų yra prilyginama NAIRU (non-accelerating inflation rate of unemployment). Tai yra toks dydis ties kuriuo ilguoju laikotarpiu nusistovi nedarbo lygis. Nedarbo lygiui sumažėjus žemiau šios ribos infliacija yra linkusi išaugti, o išaugus virš šios ribos – infliacija yra linkusi susitraukti. Kai kurie tyrėjai (Hug, 2005) NAIRU ir natūralaus nedarbo lygio koncepcijas atskiria ir NAIRU apibrėžia kaip nedarbo lygį, kuris atitinka nulinį infliacijos pokytį jos prognozėje, tačiau toks paaiškinimas nėra populiarus ekonomistų tarpe.

Nedarbą skirtingai interpretuoja Statistikos departamentas bei Darbo birža, pagrindinis šių sąvokų skirtumas, kad skiriasi nurodomas amžius, Darbo birža atsižvelgia tik į užsiregistravusius asmenis, o Statistikos departamentas duomenis renka atlikdamas gyventojų apklausą. Nedarbas pagal tipus yra skirstomas į frikcinį, struktūrinį ir ciklinį. Literatūroje išskiriama ir natūralus nedarbo reikšmė.

1.3.2. Užimtumas ir jo rūšys

Kita viena svarbiausių darbo rinkos sąvokų – užimtumas. Skirtingi Lietuvos ir užsienio autoriai įvairiai interpretuoja užimtumo apibrėžimą. Pavyzdžiui, pasak R. Vainienės (2008) užimtumas apibrėžiamas kaip teisėta (įstatymų nedraudžiama) darbinė žmonių veikla, kurianti materialines vertybes ir teikianti paslaugas, siekiant patenkinti asmeninius bei visuomeninius poreikius, bei suteikiant uždarbį. Užimtumas gali būti apibrėžiamas ir kaip fizinių asmenų mokamas darbas, bei apima asmenis darbe atliekančius tam tikras funkcijas už užmokestį ar atlyginimą, arba šiuo metu įdarbintus bet laikinai nesančius darbe. Kitaip tariant, pateikta sąvoka apima

trumpalaikius darbuotojus, praktikantus, sergančius asmenims, darbuotojams, kurie yra atostogose (Kruppe, Müller, Wichert, 2007). Tuo tarpu S. Zaicev (2008) nurodo, jog užimtumas gali būti nagrinėjamas dviem aspektais – ilgalaikiu ir trumpalaikiu. Pirmu atveju užimtumas visiškai prisitaiko prie gamybos ir našumo lygio, antru atveju efektyvus užimtumas pasiekiamas prisitaikant prie ilgalaikio tikslo. Remiantis pateikta autoriaus interpretacija galima daryti prielaidą, jog trumpalaikis užimtumas užtikrina laikinas pajamas, tuo tarpu ilgalaikio užimtumo atveju sudaromos nuolatinio darbo sąlygos bei suteikiamos garantijos. Tuo tarpu Statistikos departamentas remdamasis EUROSTAT rekomendacijomis, užimtų gyventojų sąvoką apibrėžia dar konkrečiau teikdamas, kad užimti gyventojai – tiriamojo amžiaus asmenys, tiriamąją savaitę dirbę, bet kokį darbą ne trumpiau kaip 1 valandą ir gavę darbo užmokestį pinigais arba natūrą ar turėję pelno (pajamų). Tai visi asmenys, turintys užimtumo statusą: darbdaviai, savininkai, ūkininkai, samdomi darbuotojai, šeimyninėje įmonėje dirbantys, gaunantys ir negaunantys atlyginimo šeimos nariai, savarankiškai dirbantys asmenys. Šie pateikti užimtumo apibrėžimai papildo vienas kitą bei paaiškina prielaidą apie sudėtingą užimtumo reiškinių analizę. Apibendrinant šiuos apibrėžimus darbo autorė siūlo tokį užimtumo sąvokos apibrėžimą – tai darbingo amžiaus žmonių darbinė veikla paremta ekonominiais ir teisiniais žmonių santykiais, siekiant patenkinti asmeninius ir visuomeninius poreikius bei gaunant pajamas, o kartu atspindinti bendrą šalies ekonominę būklę.

Mokslinėje literatūroje galima rasti įvairių užimtumo klasifikavimo tipų – pagal statusą, profesiją, sektorius ir kt. Šiuos klasifikavimo tipus būtina nagrinėti, kadangi tai padeda išskirti pagrindinius darbo rinkų skirtumus ir atitinkamai prisideda prie gilesnės regioninės darbo rinkos analizės. Pirmasis klasifikavimo būdas – pagal *statusą*, tačiau Lietuvoje tyrimams pagal šį rodiklį nėra skiriamas didelis dėmesys. Užimtumas pagal statusą buvo pradėta klasifikuoti, kai 15-oji Tarptautinė darbo rinkos konferencija 1993 m. sausį priėmė sprendimą dėl užimtumo statuso klasifikacijos ir kvalifikacijos išdėsto:

- 1) Darbuotojai su darbo sutartimis;
- 2) Darbdaviai;
- 3) Laisvai samdomi darbuotojai;
- 4) Kooperatyvų nariai;
- 5) Asmenys dirbantys šeimos versle-ūkyje;
- 6) Darbuotojai seklasifikuojami pagal statusą.

Užimtumo *pagal sektorius* klasifikavimas buvo pakoreguotas ir įvestas 2008 m. Jungtinių Tautų Statistikos Komisijos. Savo ataskaitoje komisija nurodo, kad praktikoje klasifikacija yra naudojama užtikrinant nuolatinį srautą informacijos, kuri yra būtina darbo rinkos stebėsenai, analizei ir vertinimui. Klasifikacija pagal sektorius pateikiama šio darbo 1 priede. Pasak leidinio World Development Indicators (2012) pasauliniu mastu ekonominės gerovės pasiskirstymas pasaulyje stipriai koreliuoja su užimtumu pagal ekonomines veiklas (sektorius). Turtingesnėse ir

labiau išsivysčiusios ekonomikos šalyse didžiąsą dalį viso užimtumo užima paslaugos, o skurdesnėse ir neišsivysčiusios ekonomikos šalyse didžiąją dalį užima žemės ūkiu pagrįstas užimtumas. Taip pat ekonominių veiklų pasiskirstymas pagal lytį atskleidžia keletą aiškių modelių. Pabrėžtina, kad vyrai sudaro pagrindinę dalį visuose sektoriuose, tačiau didžiausia nelygybė vyrauja pramonės sektoriuje. Akcentuojama, kad toks lyčių atskirimas sumažina ekonomikos efektyvumą, darbo rinkos lankstumą ir gebėjimą prisitaikyti prie pokyčių. Tačiau Lietuvos pavyzdys pasak 2013 m. ataskaitos „Užimtumo poliarizacija ir darbo vietų kokybė krizės laikotarpiu“, atskleidžia priešingą situaciją, kai būtent moterys sugebėjo lengviau prisitaikyti prie rinkos pokyčių, nes būtent nuosmukio laikotarpiu, būtent moterys darbo rinkoje pradėjo aktyviau vyti vyrus pagal užimtumo skaičius. Padidėjo moterų dalis tarp dirbančiųjų, ypač vidutiniškai ir gerai apmokamose darbo vietose. Iš dalies taip nutiko todėl, kad kai kuriuose augančiuose sektoriuose, kaip sveikatos priežiūros sektoriuje, dirbo labai daug moterų, o mažėjančiuose sektoriuose, kaip statybos sektoriuje, jų dirbo labai nedaug. Užimtumo ir darbo užmokesčio pasiskirstymą pagal sektorius nemažai dėmesio skyrė ir kiti Lietuvos mokslininkai. Pavyzdžiui pasak D. Beržinskienės (2013), skirtinguose šalies ūkio sektoriuose egzistuoja užimtumo ir darbo užmokesčio diferenciacija, kurią lemia atskirų verslo šakų pelningumas bei našumas. Tačiau pasak I. Vetlov ir E. Virbicko (2006) darbo rinkoje gali atsirasti ir priešinga situacija, kai siekiant išsaugoti esamus darbuotojus ir pritraukti naujus, vis labiau imama didinti darbo užmokesčių, pranokstant net darbo našumo kilimą. Toks reiškinys Lietuvoje ypač buvo būdingas 2007-2008 m. procikliškumu pasižyminčioms ekonominės veiklos rūšims – statybos ir nekilnojamojo turto, finansinio tarpininkavimo sektoriams.

Kitas užimtumo klasifikavimo tipas – užimtumas pagal *profesiją*, kurio klasifikavimo pagrindas yra Tarptautinis standartinis profesijų klasifikatorius įsigaliojęs 2012 m. Klasifikacija pagal profesiją pateikiama šio darbo 2 priede. Šis klasifikatorius realiai Lietuvoje yra pradėtas taikyti 2013 m. pabaigoje, kai ūkio subjektams (draudėjams) tapo privaloma teikti duomenis Sodrai apie apdraustojo asmens profesiją pagal Lietuvos profesijų klasifikatorių (Valstybinio socialinio draudimo fondo administravimo ataskaita, 2015). Pasak Klaipėdos smulkiojo ir vidutinio verslo tarybos pirmininko A. Mileškos (2013), toks informacijos rinkimas gali būti naudojamas rengiant Lietuvos specialistų kvalifikacijų žemėlapi bei leis stebėti darbuotojų įsidarbinimą ir darbo užmokesčio tendencijas. Taip pat, vadinamasis „profesijų žemėlapis“, darbo autorės manymu, būtų aktualus jaunimui, nes remiantis Viešosios politikos ir vadybos instituto parengta ataskaita (2007), užimtumo pagal profesijas problematika siejama su profesinio mokymo sistema. Pirma, daug jaunimo vidurinio ugdymo pakopoje renkasi akademinį kelią, vengia profesinio mokymo institucijų. Antra, profesinio mokymo problema – absolventų gebėjimai ne visiškai atitinka darbo rinkos poreikius.

Užimtumas – tai darbingo amžiaus žmonių darbinė veikla paremta ekonominiais ir teisiniais žmonių santykiais, siekiant patenkinti asmeninius ir visuomeninius poreikius bei gaunant pajamas,

o kartu atspindinti bendrą šalies ekonominę būklę. Užimtumą galima analizuoti įvairiais aspektais – pagal statusą, profesiją, sektorius.

Kitas svarbus darbo rinką apibūdinantis rodiklis – vidutinis darbo užmokestis, kurio samprata yra aptariama kitame poskyryje.

1.3.3. Darbo užmokestis ir jo svarbiausi aspektai

Darbo apmokėjimas yra ekonominė ir teisinė kategorija. Teisinių santykių plotmėje vartojamos įvairios sąvokos – „darbo užmokestis“, „darbo apmokėjimas“, „atlyginimas“, todėl tikslingiausia būtų aptarti pačią sąvoką. Pažymėtina, kad Lietuvoje darbo užmokestį apibrėžia ir jį reglamentuoja Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, patvirtintas 2002 metais birželio 4 dieną ir įsigaliojęs 2003 metų sausio 1 dieną. Pagal LR darbo kodeksą (186 str.) darbo užmokestis yra atlyginimas už darbą, darbuotojo atliekamą pagal darbo sutartį. Darbo užmokestis apima pagrindinį darbo užmokestį ir visus papildomus uždarbius, bet kokiu būdu tiesiogiai darbdavio išmokamus darbuotojui už jo atliktą darbą. Darbuotojo darbo užmokestis priklauso nuo darbo kiekio ir kokybės, įmonės, įstaigos, organizacijos veiklos rezultatų bei darbo paklausos ir pasiūlos darbo rinkoje. Vyrams ir moterims už tokį pat ar lygiavertį darbą mokamas vienodas darbo užmokestis. Darbo užmokestis mokamas pinigais. Pagal Tarptautinės darbo organizacijos konvencijos Nr. 95 „Dėl darbo užmokesčio apsaugos“ 1 straipsnį, sąvoka „darbo užmokestis“ reiškia bet kokią paskirtą ar apskaičiuotą atlyginimą arba uždarbį, išreikštą pinigais, nustatytą abipusiu susitarimu arba pagal nacionalinius įstatymus ir kurį darbdavys moka įdarbintam asmeniui rašytinės arba žodinės sutarties pagrindu už padarytą ar sutartą padaryti darbą arba už suteiktas ar sutartas suteikti paslaugas.

Ekonominėje literatūroje darbo užmokestis dažniausiai aiškinamas remiantis klasikiniu požiūriu: *kaip atlygis, sumokamas už darbą, atliekamą pagal darbo sutartį*. Šio požiūrio ištakų reikėtų ieškoti ekonomikos mokslo atstovų V. Pecio, F. Kenė, D. Rikardo ir kitų darbuose, kai darbo užmokesčio dydis buvo ribojamas minimaliu darbuotojo ir jo šeimos pragyvenimo reikmių (Balvočiūtė, Skunčikienė, 2008). Tuo tarpu D. Beržinskienė, S. Raziulytė (2012) darbo užmokestį nagrinėja labiau socialiniame kontekste bei teigia, kad darbo užmokestis yra vienas iš pagrindinių asmens pajamų šaltinių, kurio dydis lemia asmens gyvenimo sąlygas ir kokybę bei patenkina daugelį žmogaus poreikių, todėl dirbantis asmuo suinteresuotas gauti kuo didesnę darbo užmokestį.

Pažymėtina, kad šiomis dienomis sparčiai vystoma mokslinė techninė pažanga reikalauja pilniau išnaudoti darbininkų ir specialistų potencialą. Tuo tikslu yra kuriamos apmokėjimo už darbą skatinimo sistemos ir formos, kurių pasirinkimas priklauso nuo pagrindinių sąlygų: produkcijos pobūdžio, technologijos procesų ypatumo, produkcijos kokybės, rinkos imlumo, darbuotojų profesinės struktūros ir kt. Pasak B. Martinkaus, V. J. Žilinko (2008) įvairių šalių įmonėse populiarios dvi darbo užmokesčio formos: *vienetinė* ir *laikinė*. Kai darbo užmokesčio forma yra

vienetinė, darbo užmokesčio dydis tiesiogiai priklauso nuo tam tikros kokybės atlikto darbo kiekio, atsižvelgiant į darbo turinį ir sąlygas. Pasirinkus vienetinę darbo užmokesčio formą, darbininko darbo užmokestį nulemia pagamintos produkcijos kiekis arba atlikto darbo apimtis ir įkainis už produkcijos vienetą arba operacijos atlikimą. Užsienio autoriai (Dobrescu, 2011) siūlo neapsiriboti vietinės ir laikinės darbo užmokesčio formomis ir pateikia keturis lygius, pagal kuriuos galima suklasifikuoti darbo užmokestį:

1. Darbo užmokesčio dydis kuris yra mokamas tik neseniai įsidarbinusiems darbuotojams, turintiems tik bendrą supratimą apie darbo profesinę veiklą, kai darbuotojai atlieka konkrečias duotas užduotis atidžiai kontroliuojami kitų atsakingų asmenų.
2. Darbo užmokestis yra mokamas kompetetingiems darbuotojams, kurie per patirtį ar žinias įgijo gerą darbo specifikos supratimą. Jie atlieka vidutiniškai sudėtingai užduotis reikalaujančias riboto sprendimo lygio.
3. Darbo užmokestis yra mokamas darbuotojams kurie gerai supranta darbo specifiką. Darbo užduočių atlikimas susijęs su sprendimų vykdymu ir kitų darbuotojų kordinavimu.
4. Darbo užmokestis yra skiriamas kompetetingiems darbuotojams turintiems pakankamos patirties planuoti ir atlikti užduotis. Tokie darbuotojai naudoja įvairiapusių įgūdžius ir žinias, kad išspręstų neįprastas ir sudėtingas užduotis. Paprastai tokie darbuotojai dirba vadovaujant darbą.

Pažymėtina, kad atliekant darbo užmokesčio analizę, būtina jo dydį ir sieti su kitais darbo rinkos bei ekonomikos elementais. Pavyzdžiui tiriant darbo rinkos ir darbo užmokesčio ryšį, nustatyta (Belati, 2009), kad jie yra neatsiejama viena kito dalis, nes darbo rinkos sąlygos per kvalifikuotos darbo jėgos pasiūlos ir paklausos santykį veikia darbo užmokesčio dydį. Kai pasiūla viršija paklausą, darbdaviai gali mokėti mažiau. Ir atvirkščiai, kai aukštos kvalifikacijos ir darbo patirties darbuotojų darbo jėgos paklausa viršija pasiūlą, darbdaviai priversti didinti darbo užmokestį. Tai įrodo ir A. Dupuy ir L. Borghans empirinio tyrimo rezultatai (2005), remiantis devynių šalių duomenimis. Jie savo tyrime įrodė, kad visų analizuojamų šalių darbo užmokesčio nelygybę bent dviem trečdaliais gali paaiškinti darbo paklausos ir pasiūlos skirtumai. Tačiau pasitaiko atvejų, kai šis dėsniumas išnyksta. Pavyzdžiui, profsąjungos gali priversti darbdavius mokėti gerą darbo užmokestį net esant dideliame šios profsąjungos narių bedarbių skaičiui. Pasak J. Šeputienė ir kt. (2011), svarbu analizuoti ir darbo užmokesčio bei kito darbo rinkos rodiklio – nedarbo lygio ryšį. Atvirkštinį ryšį tarp darbo užmokesčio ir nedarbo lygio galima pagrįsti dviem teoriniais modeliais, aprašančiais darbo užmokesčio nustatymo procesą: derybų modeliu ir efektyvaus darbo užmokesčio modeliu. Derybų modelis numato, kad su darbdaviu dėl darbo užmokesčio derasi profesinė sąjunga, o pagal efektyvaus darbo užmokesčio modelį darbo užmokestį nustato darbdavys.

Taip pat anot A. Kumar (2008), būtina plačiau išnagrinėti darbo užmokesčio ir infliacijos arba kitaip kainų lygio priklausomybę. Mokslininkai savo tyrimuose analizuoja, kaip infliacijos tempo padidėjimas mažina darbo užmokesčio sklaidą, mažina laisvas darbo vietas ir didina nedarbo lygį. Tačiau pasak K. Christoffel, T. Linzert (2010), galima tirti ir atvirkštinę priklausomybę, t.y. kaip darbo užmokestis lemia infliaciją. Mokslininkai daro išvadą, kad darbo rinka, t.y. veiksniai, tokie kaip abi derybinės šalys, bendras užimtumas darbo rinkoje ir darbo užmokesčio lygis yra svarbūs infliacijos dinamikai.

Darbo užmokestis apima teisinę ir ekonominę kategoriją. Pagal teisinę kategoriją darbo užmokesčio sąvoka apibėžiama, kaip atlyginimas už darbą, darbuotojo atliekamą pagal darbo sutartį. Ekonominėje kategorijoje darbo užmokestis dažnai traktuojamas plačiau, nes įtraukiamos be darbo sutarčių gaunamos pajamos. Yra išskiamos įvairios darbo užmokesčio formos, atsižvelgiant į darbo specifiką ir kitus veiksnius. Taip pat darbo užmokestis yra tampriai susijęs su kitais ekonominiais ir darbo rinkos elementais, tokiais kaip darbo jėgos pasiūla, paklausa, nedarbo lygiu, infliacija.

Kitame skyriuje analizuojami socialiniai-ekonominiai veiksniai turintys įtakos darbo rinkos rodikliams. Šis veiksnių išsiaiškinimas padėjo tolesniame tyrime, kuriame buvo analizuojama, kokie veiksniai labiausiai lemia Lietuvos regionų darbo rinkos būklę.

1.4 Darbo rinkos rodiklius veikiančys socialiniai-ekonominiai veiksniai

Darbo rinkos rodiklius veikiančių veiksnių klasifikavimas padeda nuodugniai juo įvertinti, nes žinant veiksnius, kurie daro poveikį darbo rinkos rodikliams, galima sėkmingai analizuoti tendencijas darbo rinkoje ne tik šalies, bet ir regionų atžvilgiu. Mokslininkai įvairių veiksnių poveikį darbo rinkos rodikliams analizuoja įvairiais aspektais, t. y. išskiria įvairius lemiančius veiksnius. Pavyzdžiui, D. Beržinskienė, D. Rudytė (2008) veiksnius klasifikuoja į tokias grupes: ekonominius, socialinius, demografinius, geografinius, politinius. Svarbu pažymėti tai, kad mokslinėje literatūroje nėra vienos nuomonės išskiriant socialinės aplinkos rodiklius, skyrimas priklauso ir nuo to, ar mokslininkai socialinę aplinką analizuoja vieną, ar prie jos jungia kultūrinę aplinką (Požėlaitė, Jonuškienė, 2009).

Socialinių – ekonominių veiksnių pokyčių įtaka darbo rinkai nėra vienareikšmė, t.y. šių veiksnių pokyčiai darbo rinkoje gali sąlygoti tiek teigiamus, tiek neigiamus darbo rinkos rodiklių pokyčius. Darbo autorė remdamasi prieš tai pateiktu mokslininkų požiūriu į socialinių-ekonominių veiksnių klasifikavimą, siūlo neiškirti atskirų veiksnių grupių ir juos analizuoti bendrai, nes veiksniai yra susiję tarpusavyje ir sunku atskirti, kuriai kategorijai juos galima priskirti. Išnagrinėjus šiame skyriuje paminėtą Lietuvos ir užsienio mokslinę literatūrą išskirti socialiniai – ekonominiai veiksniai buvo analizuojami bendroje grupėje, juos susisteminus tik pagal pobūdį į šias grupes:

demografija, verslo aplinka, išsilavinimas, ūkio išsivystymo lygis, inovacijos ir technologijos, socialinė aplinka. Visi minėtieji ir šiame skyriuje tiriami darbo rinkų padėtį veikiantys veiksniai ir juos analizavę autoriai pateikiami 1.2 lentelėje.

1.2 lentelė

Darbo rinkos rodiklius veikiantys veiksniai ir juos charakterizuojantys rodikliai

Veiksniai	Autoriai	Veiksniai	Autoriai
Demografija	Okunevičiūtė-Neveauskienė, Pocius, 2008	Ūkio išsivystymo lygis	Martinkus, Sakalas, Savanevičienė, 2006
	Brazienė, Šalkauskaitė, 2012		Okun, 1962
	Okunevičiūtė -Neveauskienė, Moskvinė, 2008		Šlajus, 2007
	Martinkus, Beržinskienė, 2005		
			Raškinis, 2008
Verslo aplinka	Beržinskienė, 2013	Inovacijos ir technologijos	Taneva, Dimov, 2010
Išsilavinimas	Bagdanavičiaus, 2002		Jakubavičius, 2008
	Babar, Tasneem, Shumaila, 2008		Rudytė, 2008
	Seniūnaitė, 2002		Beržinskienė, 2006
		Socialinė aplinka	Bilevičienė, Kazimikaitienė, 2008
			Raphael, Winter-Ebmer, 2001
			Beržinskienė, 2011

Pirmiausia vienas iš pagrindinių socialinių rodiklių tipų yra *demografiniai rodikliai*, kurie įvairių autorių darbuose dažniausiai yra siejami su skirtingų amžiaus grupių įsidarbinimo problemonis. Pasak L. Okunevičiūtė-Neveauskienės, A. Pocius (2008) Lietuvoje darbdaviai nėra pakankamai suinteresuoti įdarbinti jaunus žmones. Anot R. Brazienės, U. Šalkauskaitės, (2012), vienas svarbiausių veiksnių, apsunkinančių jaunų asmenų įsidarbinimo galimybes – darbo patirties svarba darbo rinkoje. Net ir tais atvejais jeigu jauni asmenys turi įgiję kelerių metų darbo patirties (pvz., paslaugų sferoje), darbdaviai pageidauja praktinės darbo patirties, adekvačios konkrečioms siūlomoms pareigybėms. L. Okunevičiūtė Neveauskienė ir J. Moskvinė (2008) taip pat analizuoja įvairių amžiaus grupių darbo jėgos ypatybės ir daro išvadą, kad stiprėjančios ekonomikos poreikiai, siekis išlaikyti ūkio konkurencingumą, didėjanti darbo jėgos paklausa bei kiti veiksniai skatina pritraukti į darbo rinką kuo daugiau įvairaus amžiaus asmenų.

Kitas socialinis veiksnys galintis turėti įtakos darbo rinkos rodikliams – *išsilavinimas*. Pasak J. Bagdanavičiaus (2002) tyrimų rezultatų, darbo užmokestis koreliuoja su išsilavinimu, nes labiau išsilavinę uždirba daugiau nei mažiau išsilavinę, taip pat jų atlyginimai kyla daugiau ir greičiau. Išsilavinimas ypač svarbu besivystančiose šalyse, nes aukštasis mokslas yra pagrindinė mokslo, technologijų ir pramonės pažangos, o kartu ekonomikos augimo ir plėtros priemonė (Babar, Tasneem, Shumaila, 2008). Ši mintis gali būti naudinga ir regioninių darbo rinkos problemų bei netolygaus darbo rinkų pasiskirstymo problemų sprendimui, nes investavimo į žmogiškąjį kapitalą rezultatas yra visuminis augimas, t.y. investavimas į švietimą lemia ekonomikos augimą ir darbo rinkų problemų mažėjimą (L. Seniūnaitė, 2002).

Išsami darbo rinkos ekonominė priežastinė analizė yra pateikiama B. Martinkaus, A. Sakalo, A. Savanevičienės (2006) išleistame leidinyje, kuriame dėmesys sutelkiamas į darbo išteklių ekonominius procesus ir jų valdymą. Autoriai pažymėjo, kad darbo rinkos padėtis svyruoja priklausomai nuo šalies ūkio išsivystymo lygio. Vienas iš dažniausiai įvairių autorių šalies ūkio išsivystymą apibūdinančių rodiklių – bendrasis vidaus produktas (toliau – BVP). Dar septintajame dešimtmetyje nustatyta, kad egzistuoja reguliarus neigiamas ryšys tarp faktiško BNP ir potencialaus BNP procentinio santykio bei skirtumo tarp faktiško ir natūralaus nedarbo lygio (Okun, 1962). Pasak B. Martinkaus, D. Beržinskienės (2005) BVP padidėjimas skatina ekonomikos pagyvėjimą, sudaro prielaidas didėti užimtumui ir mažėti bedarbių skaičiui. D. Raškinis (2008), nurodo, kad augant BVP, kai dėl kitų įvairių demografinių, socialinių, teisinių veiksnių darbo pasiūla yra nepakankama, didėja darbo užmokestis ir darbo sąnaudos. Tačiau pastaruoju metu BVP, kaip rodiklis parodantis šalies išsivystymo lygį sulaukia labai daug kritikos kaip nepakankamai atspindintis šalies gyvenimo kokybę ir gerovę. (Lauwrence, 2007). Remiantis šia mintimi, darbo autorė bandė surasti rodiklius leidžiančius smulkiau apibūdinti regionų ūkių išsivystymo lygį. Vienas iš jų – statybų sektoriaus padėtis, kuri yra viena iš svarbių materialinės gamybos sričių ir padeda sukurti pramonės ir kitų šalių potencialą, spręsti gyvenamojo būsto ir kitas socialines problemas, vystyti infrastruktūrą. Nuo statybos masto, jos lygio makroekonomikoje tiesiogiai priklauso šalies perspektyva, žmonių gyvenimo lygis ir gerovė (Šlajus, 2007).

Darbo rinką lemiantis veiksnys gali būti naudojamas ir *verslo aplinka* bei ją apibūdinantys rodikliai, nes pasak D. Beržinskienės, (2013) šalies ūkio sektoriuose egzistuoja užimtumo ir darbo užmokesčio diferenciacija, įtakojama verslo šakų pelningumo, konkurencijos bei našumo.

Kitas rečiau darbo rinkų analizėje naudojamas veiksnys - *inovacijos ir technologijos*, kurios šiandieninėje darbo rinkoje yra neatsiejama jos dalis. Mokslinių tyrimų rėmimas, inovacijos yra svarbios ekonomikos augimui ir konkurencingumui, įmonių veiklos rezultatams, darbo rinkai (Taneva, Dimov, 2010). Pasak A. Jakubavičiaus (2008), technologijų plėtra prisideda prie stabilaus ekonomikos augimo, darbo vietų kūrimo. Technologijų sparta, diegint naujus produktus ir paslaugas, keičia darbo rinkos struktūrą ir reikalavimus darbuotojams, nes nuolat atnaujinamos žinios yra neišvengiama būtinybė šiuolaikinėje darbo rinkoje, ypač technikų ir specialistų profesijų grupėse. Tiesioginių užsienio investicijų poveikį (toliau – TUI) taip pat galima priskirti prie inovacijų, nes jos sietinos su pasenusių technologijų atnaujinimu, naujų darbo vietų kūrimu ar investicijomis į žmogiškąjį kapitalą (Rudytė, 2008). D. Beržinskienė (2006), taip pat nustatė, kad TUI augimas yra viena iš sąlygų didinant užimtumo galimybes, nes šio rodiklio augimas skatina naujų darbo vietų kūrimą.

Kaip jau buvo minėta skyriaus pradžioje *socialinė aplinka* – viena iš darbo rinkos rodiklius lemiančių veiksnių. Atlikus mokslinės literatūros apžvalgą, nustatyta, kad dažniausiai analizuojamas darbo rinkos problemas sukkeliantis ir socialinę aplinką apibūdinantis veiksnys –

socialinės išmokos. Nedirbančiam socialinės pašalpos gavėjui neprasminga dirbti, nes dėl uždarbio prarandama teisė į pašalpas. Be to, mažai uždirbančiam asmeniui neprasminga siekti didesnio uždarbio, nes daugiau uždirbant mažėja socialinė parama (Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2010). Taip pat nepasirengę tobulėti profesiniu požiūriu asmenys nenori kelti kvalifikacijos, labiau orientuoti į bedarbio pašalpas ir įvairias socialines išmokas, jiems būdingas mažesnis darbo paieškos intensyvumas (Okunevičiūtė – Neverauskienė, Pocius, 2003). Socialinę aplinką apibūdina nemažai veiksnių, vienas iš jų – nusikalstamumas. Paminėtina, kad T. Bilevičienė ir E. Kažimikaitienė (2008) atliko tyrimą ir nagrinėjo koreliacinius ryšius tarp nedarbo, užimtumo ir bendro *nusikalstamumo lygio*. Autorių atlikta analizė rodo, teigiamą koreliacinę priklausomybę tarp bedarbių skaičiaus ir nusikaltimų skaičiaus. Mokslininkai S. Raphael ir R. Winter-Ebmer (2011) taip pat teigia, kad nedarbas sukelia nusikalstamą elgesį. Mokslininkai nagrinėdami Jungtinių Amerikos Valstijų pavyzdį, teigia, jog rajonuose, kuriuose yra didelė dalis nedirbančiųjų asmenų ir blogos darbo perspektyvos, nusikaltimų skaičius yra žymiai didesnis. Migracijos poveikis regioniniu atžvilgiu buvo nagrinėtas 1.2 poskyryje, tačiau bendru socialiniu požiūriu *migracija* darbo rinkos atžvilgiu gali turėti ir teigiamą, ir neigiamą įtaką (Beržinskienė, 2011). Migracija yra pozityvus, pasaulio ekonomikos gerovę papildomai didinantis reiškinys, nes migruojanti darbo jėga laimi dėl padidėjusio darbo užmokesčio, tačiau šalyse, iš kurių emigruojama, formuojasi socialinės-ekonominės dabarties ir ateities problemos. Viena iš iš tokių problemų, kai besivystančios šalys, tokios kaip ir Lietuva, taip pat susiduria su masiniu kvalifikuotos darbo jėgos išvykimu, sukeliančiu „protų nutekėjimo“ grėsmę bei neigiamą poveikį darbo rinkoms (Bhorat, Mever, Mlatsheni, 2002). Imigracija, taip pat vertinama nevienreikšmiškai, nes didėjantis imigrantų skaičius veikia užimtumo didėjimą ir ūkio sektorių ypač prekybos augimą, tačiau daro poveikį darbo užmokesčio mažėjimui (Mazzolari, Numark, 2009).

Išsiaiškinus veiksnius, kurie daro poveikį darbo rinkos rodikliams, galima vertinti tendencijas darbo rinkoje ne tik šalies, bet ir regionų lygmeniu, siekiant jų darbo rinkos ekonominio aktyvumo ir efektyvumo didinimo.

Išanalizavus mokslinę literatūrą dažniausiai minimi veiksniai galimai darantys įtaką darbo rinkos rodikliams: demografiniai rodikliai, išsilavinimas, ūkio išsivystymo lygis, verslo aplinka, inovacijos ir technologijos, socialinė aplinka.

2. LIETUVOS REGIONŲ DARBO RINKOS SOCIALINĖ – EKONOMINĖ ANALIZĖ 2004 – 2014 M

Pirmoje magistro darbo dalyje buvo atliekama teorinė regionų darbo rinkos analizė: išskirti pagrindiniai darbo rinką apibūdinantys rodikliai bei jos būklę lemiantys socialiniai – ekonominiai veiksniai. Ši analizė padėjo stabilų pagrindą tolesniam darbo etapui – empiriniam Lietuvos regionų darbo rinkos tyrimui.

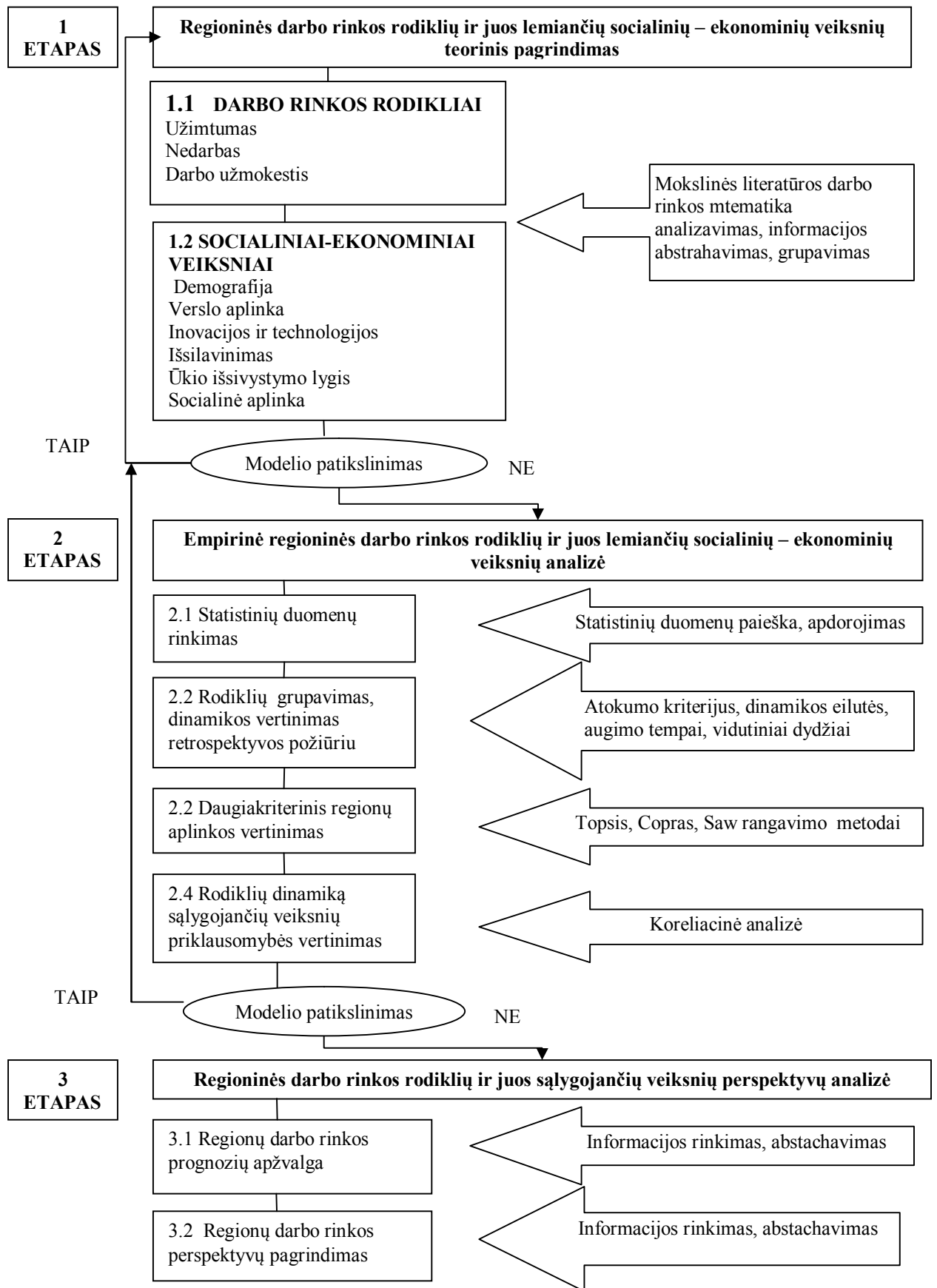
Paminėtina, kad darbo rinkos analizė gali būti atliekama įvairiais būdais ir aspektais. Remiantis atlikta teorine analize pagrindžiama, kad regionai skiriasi savo socialiniu ir ekonominiu išsivystymu bei bendroje grupėje visus dešimt Lietuvos regionų analizuoti būtų netikslinga. Todėl remiantis atokumo kriterijumi regionai buvo suskirstyti į miesto, pusiau kaimo ir kaimo regionus bei lyginami ne tik atskirai, bet ir grupėse. Pirmiausia, buvo pasirinkta analizuoti Lietuvos regionus retrospektyviniu požiūriu – tirta darbo rinkos rodiklių, tokių kaip nedarbas, užimtumas ir darbo užmokestis kitimas visu analizuojamu 2004 – 2014 m. laikotarpiu. Sekantis žingsnis – buvo tirta Lietuvos regionų socialinė – ekonominė aplinka, analizuojama, kurie regionai yra remiantis šiuo kriterijumi yra labiau pažengę. Taip pat siekiant išsiaiškinti ar socialinė – ekonominė aplinka yra susijusi su darbo rinkos rodiklių kitimu buvo atlikta nedarbo ir vidutinio darbo užmokesčio bei pasirinktų veiksmų koreliacinė analizė. Tyrimo etapai plačiai aptarti sekančiame poskyryje, kuriame išdėstyta darbo rinkos tyrimo metodologija.

2.1 Darbo rinkos tyrimo metodologija

Socialinių ir ekonominių tyrimų metodika – tai skaitinės informacijos apie visuomenėje vykstančius socialinius reiškinius ir procesus rinkimo bei apibendrinimo metodai, kiekybiniai ir kokybiniai duomenų analizės ir prognozės metodai. Siekiant atlikti Lietuvos regionų darbo rinkos socioekonominę analizę buvo sudarytas bendras darbo rinkos tyrimo modelis:

- 1) Pateikti regionų darbo rinkos socialinio - ekonominio modelio pagrindo, principai ir etapai.
- 2) Sukurtas regionų darbo rinkos vertinimo modelis bei pagrįsti socialinės – ekonominės aplinkos vertinimo modelio rodikliai.

Mokslinis modeliavimas yra abstrakčių ar konceptualių modelių kūrimas. Mokslas siūlo platų asortimentą metodų ir teorijų apie įvairių rūšių mokslinį modeliavimą, o pagrindinė teorija apie mokslinį modeliavimą yra pagrįsta filosofijos teorijos, sistemų teorijos ir žinių vizualizavimo teorijomis. Modeliuojant sudaroma tyrimo struktūros schema, parodomi ryšiai, priklausomumai tarp kintamų elementų. Socialinio proceso modeliai nebūtinai tiksliai atspindi realųjį pasaulį, bet gali tapti įrankiu supaprastinant ir bandant suvokti socialinės tikrovės mechanizmus (Guogis, 2012).

2.1 pav. Lietuvos regionų darbo rinkos socialinės – ekonominės analizės modelis

1 etapas

Pirmasis etapas buvo skirtas mokslinės literatūros darbo rinkos tematika analizei. Kaip regioninę darbo rinką apibūdinantys rodikliai buvo atrinkti ir tolesniame tyrime naudojami šie: užimtumas, nedarbo lygis ir darbo užmokestis. Toliau informacijos grupavimo, abstrahavimo būdu buvo atrinkti socialinę-ekonominę aplinką apibūdinantys rodikliai, kurie remiantis įvairių darbo rinką tyrusių mokslininkų tyrimų rezultatais, geriausiai gali apibūdinti regioninės darbo rinkos padėtį. Regionų ekonominę-socialinę padėtį išreiškiantys veiksniai buvo atrinkti šie: demografiniai rodikliai, išsilavinimas, ūkio išsivystymo lygis, verslo aplinka, inovacijos ir technologijos, socialine aplinka. Minėtus veiksnius autorės siūlymu geriausiai apibūdinantys rodikliai pateikti 2.2 lent.

2.1 lentelė

Socialiniai – ekonominiai veiksniai ir juos apibūdinantys rodikliai

Veiksniai	Autorės siūlomi veiksnius charakterizuojantys rodikliai	Šaltinis	Veiksniai	Autorės siūlomi veiksnius charakterizuojantys rodikliai	Šaltinis
Demografija	0-15 m. gyventojų dalis %	Stat. dep., apskaičiuota autorės	Ūkio išsivystymo lygis	Bendrasis vidaus produktas 1 gyventojui, Eur.	Stat. dep.
	Darbingo amžiaus gyventojų dalis %			Lietuviškos kilmės eksportas 1 gyventojui, Eur.	Stat. dep., apskaičiuota autorės
	Pensinio amžiaus gyventojų dalis %			Naujų gyvenamųjų pastatų statybą leidžiančių dokumentų skaičius, 100 000 gyv.	
	Gimstamumas	Stat. dep.	Verslo aplinka	Bankroto lygis (per ataskaitinius metus pradėtų banktorų santykis su veikiančias ūkio subjektais)	Stat. dep., apskaičiuota autorės
	Mirtingumas			Veikiantys ūkio subjektai metų pradžioje 1000 gyventojų	
		Demografinės senatvės indeksas		Inovacijos ir technologijos	Materialinės investicijos tenkančios 1 gyventojui Eur.
Išsilavinimas	Žemiausio išsilavinimo gyventojų dalis %	Stat. dep., apskaičiuota autorės	Socialinė aplinka	Tiesioginės užsienio investicijos tenkančios 1 gyventojui Eur.	
	Vidurinio išsilavinimo gyventojų dalis %			Socialinės pašalpos gavėjų skaičius nuo visų gyventojų %	Stat. dep., apskaičiuota autorės
	Aukščiausio išsilavinimo gyventojų dalis %		Nusikaltimų skaičius 1000 gyventojų	Stat. dep.	
	Universitetų ir kolegijų skaičius 10 000 gyventojų		Tarptautinės migracijos koeficientas		

2 etapas

Empirinės dalies tyrimui atlikti naudojami Lietuvos statistikos departamento, jo leidinių ir Lietuvos bei teritorinių darbo biržų metiniai duomenys. Siekiant atlikti darbo rinkos socialinę-ekonominę analizę Lietuvos regionų pavyzdžiu buvo tiriamas 2004 – 2014 m. laikotarpis. Laikotarpis iki 2014 m. pasirinktas, kad būtų vertinama dabartinės tendencijos darbo rinkoje, todėl buvo naudojami naujausi duomenys. 2004 m. pasirinkti, nes norint atlikti gilesnę analizę reikia turėti kuo ilgesnę duomenų eilutę, kadangi taip geriausia nustatyti reiškinio tendencijas. Paminėtina, kad norint apskaičiuoti realų darbo užmokestį, buvo įvertinta infliacijos reikšmė ir apskaičiuotas

realusis darbo užmokestis 2014 metų kainų lygiu. Darbo autorės nuomone tai buvo pasirinkta, dėl realesnių rezultatų atliekant dinaminę analizę.

Teorinėje darbo dalyje, 1.2 skyriuje buvo analizuojama, kad regiono tipologija pagal kaimiškumą, gali turėti įtakos užimtųjų stuktūrai, nedarbui ir bendrai regiono darbo rinkos situacijai. Skirstant regionus pagal jų kaimiškumo laipsnį valstybių valdymo tikslams dažniausiai remiamasi Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) metodika, kai NUTS 3 lygmeniu miesto ir kaimo bendruomenės suskirstomos į tris regionų kategorijas:

- 1) kaimo regionai: daugiau kaip 50 proc. gyventojų gyvena kaimo bendruomenėse;
- 2) pusiau kaimo regionai: nuo 15 iki 50 proc. gyventojų gyvena kaimo bendruomenėse;
- 3) miesto regionai : mažiau kaip 15 proc. gyventojų gyvena kaimo bendruomenėse

EBPO metodika dažniausiai kritikuojama dėl to, kad regiono priskyrimas vienam iš trijų galimų regiono tipų priklauso nuo kaimo vietovių ir regiono dydžio bei neatsižvelgiama į kaimyninių regionų charakteristikas. Atsižvelgiant į kritiką ir besikeičiantį visuomenės gyvenimą, ieškoma kaip patobulinti valdymo tikslams naudojamą regionų tipologiją. Vienu iš mėginimų sukurti naują regionų tipologijos koncepciją, apjungiant ją su svarbiausia šiuo metu regiono kaimiškumo charakteristika – atokumu galima laikyti L. Dijkstra ir H. Poelman (2008) pasiūlytą regionų klasifikavimo metodiką, kurio pagrindas regionų atstumas ir važiavimo laikas iki didžiųjų šalies miestų. Miestų, iki kurių buvo matuojamas važiavimo laikas, kategorijai yra priskiriami didmiesčiai, kuriuose gyventojų skaičius viršija 100 tūkst. gyventojų skaičių ir kurie atitinka numatytus kriterijus pagal sudarytą paslaugų ir institucijų sąrašą.

- 1) Mieste turi veikti valstybinis universitetas (-ai).
- 2) Mieste turi būti ligoninė (-ės).
- 3) Mieste teikiamos banko ir teisinės paslaugos.
- 4) Mieste teikiamos prekybinės paslaugos, tarp jų turi būti ir specializuotos parduotuvės.

Jei regiono gyventojams važiuoti nuo savo gyvenamosios vietos iki artimiausio didmiesčio užtrunka tam tikrai laiko tarpą, regionas yra priskiriamas vienam iš tipų:

- 1) kaimo regionams, jei daugiau negu 75 min.
- 2) pusiau kaimo regionams, jei nuo 46 iki 75 min.
- 3) miesto regionams, jei iki 45 min.

Surinkus ir apdorojus statistinius duomenis, atliekama darbo rinką apibūdinančių rodiklių, dinamikos ir struktūros analizė lyginamuoju retrospektyviniu metodu. Šis metodas yra pats seniausias, naudojamas plačiai ir dabar, jo pagalba išsiaiškinama kas yra bendra ir ypatinga istoriniuose reiškiniuose, gretinat vieną ar įvairius reiškinius skirtingose vystymosi pakopose (Tidikis, 2003). Atliekant retrospektyvinę analizę, naudojama absoliučių, santykinių ir vidutinių dydžių taikymas. Absoliutūs rodikliai taikomi ekonominėje ir socialinėje analizėje, dažniausiai jie yra kaip bazė apskaičiuoti santykiams ir vidutiniams dydžiams. Tuo tarpu, pasak K. B. Paulavičiaus

(2004), tiriant socialinius-ekonominius reiškinius, plačiai naudojami statistiniai vidurkiai, kurie apskaičiuojami iš pakankamai daug visumos vienetų ir apibūdina reiškinį vienu rodikliu. Kaip apskaičiuojami pagrindiniai dinaminės ir struktūrinės analizės rodikliai pateikiama 2.2. lentelėje.

2.2 lentelė

Dinaminių eilučių analitiniai rodikliai ir jų atskaičiavimo formulės

Rodiklis	Formulės	Reikšmės
Aritmetinis vidurkis	$\bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i$	$\bar{x}$ – paprastas aritmetinis vidurkis x_i – individuali požymio reikšmė n – reikšmių skaičius
Absoliutus pokytis	$\Delta y = y_n - y_1$	Δy – absoliutus pokytis; y_n – paskutinis dinamikos eilutės lygis; y_1 – pirmas dinamikos eilutės lygis
Padidėjimo (sumažėjimo) tempas. Jei rodiklis neigiamas, jis vadinamas sumažėjimo tempu, o jei teigiamas – padidėjimo.	$T_p = \frac{y_n - y_1}{y_1} * 100$	T_p – sumažėjimo (padidėjimo) tempas; y_n – paskutinis dinamikos eilutės lygis; y_1 – pirmas dinamikos eilutės lygis.

Kaip jau buvo minėta 1.2 darbo dalyje, regionų darbo rinkų padėtis labai priklauso nuo pačių regionų ypatumų ir socialinės-ekonominės padėties. Remiantis socialiniu regionų aspektu 2.6 darbo dalyje, naudijant daugiakriterinio vertinimo metodą, buvo atlikta Lietuvos regionų socialinė-ekonominė analizė, parodanti atskirų Lietuvos regionų gyventojų socialinius ir ūkio išsivystymo skirtumus, galinčius įtakoti šių regionų darbo rinkų padėtį. Daugiakriterius vertinimo metodus (SAW, COPRAS, TOPSIS) patogu taikyti, nes kiekvieni rodikliai perskaičiuojami taip, kad būtų galima palyginti skirtingus mato vienetus turinčius rodiklius (Kareivaitė, 2012). Tokie metodai paprastai naudojami statybos technologiniams ir organizaciniams klausimams spręsti, tačiau gali būti pritaikyti ir kompleksiskai įvertinti socialinę bei ekonominę padėtį Lietuvos regionuose. Magistro darbe Lietuvos regionų socialinės aplinkos vertinimui buvo naudojami trys dažnai praktiškai taikomi daugiakriteriniai metodai: SAW, COPRAS ir TOPSIS, kurių apskaičiavimas pateikimas 3 priede.

Tiriant ryšį tarp darbo rinkos rodiklių ir atskirų socialinių-ekonominių kategorijų, tikslinga naudoti ir koreliacinę analizę, kuri parodo tų tiriamų kategorijų tarpusavio priklausomybę. Regresinė analizė leidžia daryti tam tikras išvalgas, apimančias tiriamus darbo rinkos rodiklius (nedarbas, darbo užmokestis) ir jų lankstumą kiekvienu atveju atsižvelgiant į skirtingą socialinį – ekonominį veiksni. Pirmiausia tam, kad atrinkti svarbiausius rodiklius, turinčius stipriausią ryšį su nedarbu ir darbo užmokesčiu buvo atlikta koreliacinė analizė ne regionų, o Lietuvos mastu ir taip išrinkti rodikliai, naudojami tolesnėje regionų analizėje. Tam, kad įvertinti koreliacijos koeficiento reikšmingumą naudojant Studento kriterijų, skaičiuojama faktinė t kriterijaus reikšmė. Jis reikšmingas, kai faktinė t reikšmė yra didesnė už kritinę, t.y. $tR > tk$. Remiantis V. Bartosevičiene (2006) faktinė t kriterijaus reikšmė apskaičiuojama pagal šią formulę:

$$T_R = R \sqrt{\frac{n-2}{1-R^2}}$$

R – koreliacijos koeficientas;

R² – determinacijos koeficientas;

T_R – reikšmingumo lygis

n – reikšmių skaičius

Vienas iš svarbiausių uždavinių yra koreliacinio ryšio nustatymas. Koreliacijos reikšmių interpretacija pateikta lentelėje 2.3. lentelėje.

2.3 lentelė

Koreliacijos koeficientų reikšmės ir stiprumas

Koreliacijos koeficiento reikšmė	0,1 – 0,3	0,31 – 0,5	0,51 – 0,7	0,71 – 0,9	0,91 – 0,99
Ryšio stiprumo charakteristika	Silpnas	Vidutinis	Pastebimas	Stiprus	Labai stiprus

Šaltinis: Bartosevičienė, V., Stukaitė, D. (2006). Ekonominės statistikos praktikumas. Mokomoji knyga. Kaunas: Technologija.

Koreliacinis ryšys parodo ar yra ryšys tarp tiriamųjų požymių, kokia šio ryšio kryptis ir žinoma stiprumas. Taigi, tiriamas koreliacinis ryšys gali būti teigiamas arba neigiamas. Teigiamas ryšys yra tuomet, kai vienu metu didėja ir vienas ir kitas tiriamieji reiškiniai, o neigiamas ryšys yra tuomet, kai vieno tiriamojo reikšmės didėja, o kita atvirkščiai – mažėja. Koreliaciniai ir regresiniai ryšiai buvo tiriami tarp darbo rinkos rodiklių (nedarbo lygio, darbo užmokesčio) ir socialinę – ekonominę aplinką apibūdinančių veiksnių.

3 etapas

Trečiuoju etapu buvo siekiama atskleisti Lietuvos regionų darbo rinkos perspektyvas. Lietuvos regionų darbo rinkos perspektyvų pagrindimas buvo atliekamas informacijos loginio palyginimo, abstrahavimo būdu. Vienareikšmiškai numatyti vienokias ar kitokias bet kokio rodiklio perspektyvas nėra paprasta, ypač kai darbo rinkos rodiklių ir juos sąlygojančių veiksnių kitimas nepasižymi pastovia didėjimo ar mažėjimo tendencija. Dėl šios priežasties šioje darbo dalyje buvo atlikta jau atliktų Lietuvos darbo rinkos rodiklių prognozių bei Lietuvos regioninių darbo biržų tyrimų analizė.

2.2 Socialinė Lietuvos regionų charakteristika

Žmogiškieji ištekliai – vienas pagrindinių ekonomikos veiksnių, lemiančių regionų konkurencingumą, ekonomikos perspektyvas, gebėjimą pritraukti investicijas bei naujus išteklius. Lietuvos gyventojų kaitos tendencijas galima būtų apibūdinti kaip depopuliaciją, nes gyventojų skaičius nuolat mažėjo visoje Lietuvos teritorijoje. Vadinasi, regionų depopuliacija – tai regionų potencialo nykimas.

Gyventojų skaičiaus kaitos tendencijos skirtinguose Lietuvos regionuose skiriasi priklausomai nuo vietovės geografinės padėties, taip pat skiriasi gyventojų skaičiaus mažėjimo tempai mieste bei kaime. Daugiausiai per analizuojamą laikotarpį t.y dešimt metų gyventojų sumažėjo Utenos regione, nes per analizuojamą laikotarpį gyventojų sumažėjo 21,5 proc. Tuo tarpu gyventojų mažėjimas silpniausias užfiksuotas Vilniaus regione - gyventojų sumažėjo 4,06 proc. (žr. 2.4 lent).

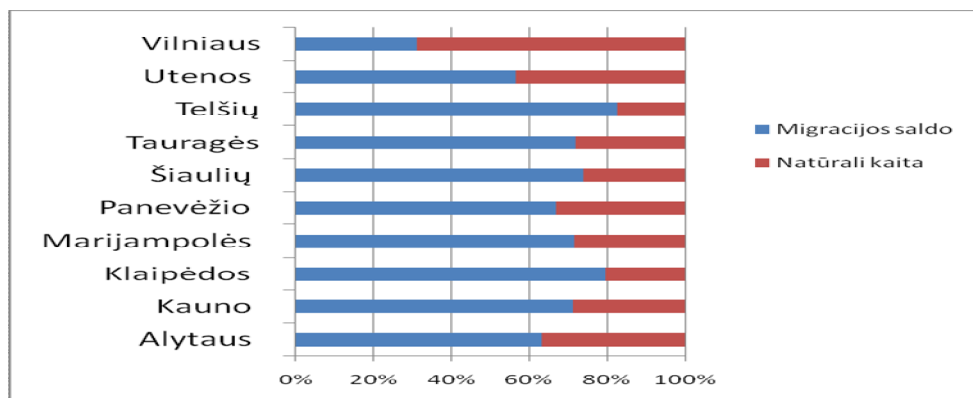
2.4 lentelė

Lietuvos regionų gyventojų skaičiaus pokytis 2004-2014 m.

Regionas	2004-2014 absol.	2004-2014 proc.
Alytaus	-34.898	-19,1
Kauno	-99.016	-14,52
Klaipėdos	-49.501	-13,14
Marijampolės	-32.210	-17,5
Panevėžio	-54.618	-18,83
Šiaulių	-75.671	-21,17
Tauragės	-27.043	-20,77
Telšių	-31.507	-17,99
Utenos	-38.404	-21,5
Vilniaus	-34.141	-4,06

Be minėto Vilniaus regiono pastebima, kad vertinant gyventojų kitimą per analizuojamą laikotarpį, mažiausias pokytis nustatytas ir kituose didmiesčių regionuose – Kauno ir Klaipėdos, o šalies periferijoje – Tauragės, Alytaus regionuose depopuliacija didžiausia. Prie didžiausios depopuliacijos regionų priskiriamas ir ketvirtas pagal dydį šalies regionas – Šiaulių, kuriame per analizuojamą laikotarpį sumažėjo 21,17 proc. Depopuliacija vyksta dėl dviejų pagrindinių priežasčių: gyventojų migracijos ir natūralios gyventojų kaitos (G. Kuliešis, L. Pareigienė, 2011). Savo ruožtu migracija gali būti vidinė, kai žmonės migruoja šalies viduje iš vienos savivaldybės į kitą ir tarptautinė, kai išvykstama ilgesniam ar trumpesniam laikotarpiui į kitą valstybę.

Sudėjus natūralios gyventojų kaitos ir migracijos saldo rodiklius, gaunamas bendras gyventojų skaičiaus pokyčio rodiklis. Norint išsiaiškinti kuris iš šių veiksnių daro didesnę įtaka gyventojų skaičiaus kitimui skirtinguose Lietuvos regionuose, buvo atlikta Lietuvos regionų gyventojų skaičiaus pokyčio per analizuojamą laikotarpį struktūrinė analizė (žr. 2.2 pav.). Šiame paveiksle matoma, kiek vidutiniškai gyventojų depopuliacijos sudarė gyventojų natūrali kaita - skirtumas tarp gimusiųjų ir mirusiųjų skaičiaus ir kiek vidinės ir išorinės migracijos saldo. Paminėtina, kad darbo autorės pasirinkimu, norint išvengti rezultatų iškraipymo, iš duomenų eilutės buvo pašalinti 2010 m., nes šiais metais Lietuvoje buvo priimtas įstatymas, kuriame nustatyta prievolė nuolatiniams šalies gyventojams mokėti privalomojo sveikatos draudimo įmokas, todėl norint išvengti mokesčių savo išvykimą iš Lietuvos į užsienio valstybę deklaravo ir ankstesniais metais išvykę migrantai.

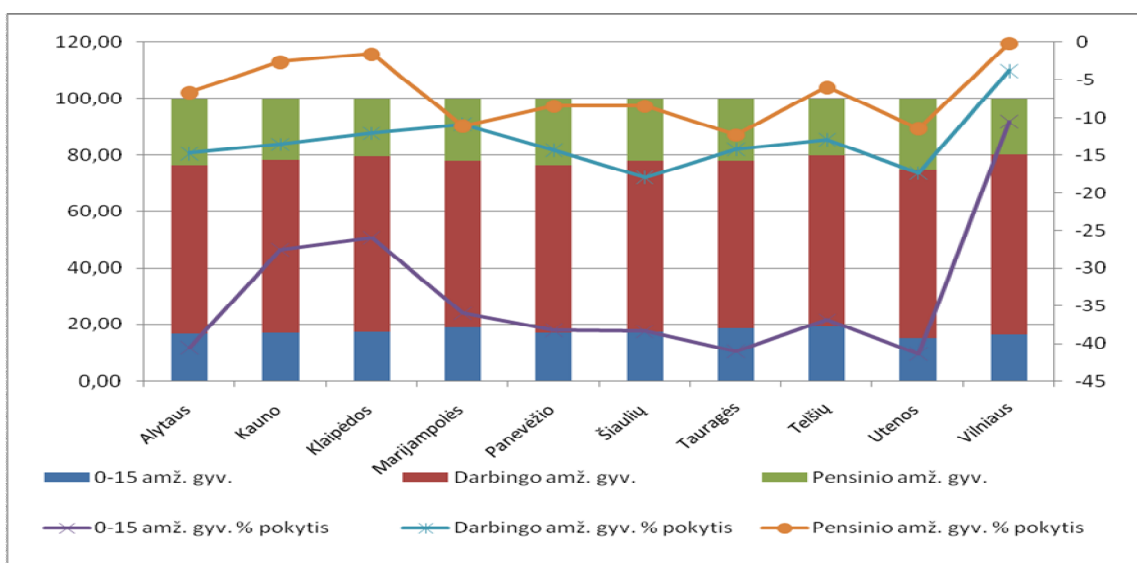
2.2 pav. Lietuvos gyventojų skaičiaus pokyčio struktūra 2004-2014 m.

Išanalizavus gautus rezultatus matyti, kad daugiau nei 60 proc. visų gyventojų skaičiaus mažėjimo natūrali kaita sudarė Vilniaus ir Utenos regionuose. Nustatyta kad, 2004-2014 m. gyventojų skaičiaus mažėjimui Vilniaus regione net 68,80 proc. lėmė natūrali gyventojų kaita. Ši situacija paaiškinama tuo, kad vieninteliame iš visų regionų čia nustatytas teigiamas migracijos saldo, kuris susilpnino migracijos įtaką gyventojų skaičiaus mažėjimui. Šis procesas aktyviausias 2007-2008 m. ir 2012-2014 m. Vadinasi gyventojų vidaus ir tarptautinės migracijos požiūriu, didėja Vilniaus regiono patrauklumas gyventi ir dirbti. Utenos apskrityje natūralios kaitos įtaka gyventojų skaičiui analizuojamu laikotarpiu turėjo 56,67 proc., tačiau kai kuriais atvejais, pavyzdžiui, Ignalinos savivaldybės teritorijoje neigiama natūrali gyventojų kaita sudaro didesnę dalį – apie 70 % viso gyventojų skaičiaus sumažėjimo. Šie regioniniai skirtumai paaiškinami tuo, kad Rytų Lietuvos regionas (Utenos, Panevėžio regionai) – ilgalaikės depopuliacijos teritorija, kuri „tuštėja“ jau seniai ir nebėra kam emigruoti – kai kuriose gyvenvietėse pensinio amžiaus gyventojai sudaro 50 % ir daugiau visų gyventojų (Kriauciūnas, 2011).

Analizuojamu laikotarpiu vakarų ir vidurio Lietuvojos regionų (Klaipėdos, Telšių, Šiaulių) gyventojų skaičiaus mažėjimą labiausiai lemia emigracija, dėl kurios kai kuriose savivaldybėse gyventojų skaičius sumažėja keletą kartų daugiau nei dėl neigiamų natūralios gyventojų kaitos tendencijų. Didžiausia migracijos įtaka nustatyta Telšių regione ir siekė 82,66 proc. Pasak G. Kuliešio, L. Pareigienės (2011) regionuose, kur gyventojai jaunesni ir gyventojų senėjimo procesas vyksta lėčiau, emigracijos įtaka gyventojų skaičiaus kitimui yra didesnė. Pavyzdžiui, Telšių regionas yra vienas iš jauniausių pagal gyventojų amžių regionų (žr. 2.1.2 pav), o tai galimai gali turėti įtakos sparčiai gyventojų migracijai. Dalį jaunų gyventojų Telšių regionas praranda dėl studentų emigracijos, kadangi jame neveikia nei vienas universitetas ar valstybinė kolegija. Kad ši prielaida yra neatsitiktinė įrodo ir faktas, kad šiame regione gyventojų su aukščiausiu išsilavinimu yra mažiausiai lyginant su kitais regionais (žr. 8 priedą).

Toliau aptariant regionų demografines tendencijas, paminėtina, kad pasak V. Stankūnienės (2014), dėl smarkiai sumažėjusio gimstamumo, didelio darbingo amžiaus gyventojų mirtingumo ir labai intensyvios jaunimo emigracijos per pastaruosius du dešimtmečius labai keitėsi Lietuvos

gyventojų amžiaus struktūra, vyko spartus gyventojų amžiaus struktūros senėjimas – mažėjo vaikų ir jaunesnio darbingo amžiaus gyventojų ir didėjo pagyvenusiujų. Norint sužinoti kaip atskiruose šalies regionuose vyko šie procesai, buvo atlikta Lietuvos gyventojų pagal amžių struktūrinė analizė regionų atžvilgiu. Paminėtina, kad pagal amžių gyventojai buvo suskirstyti į tris amžiaus grupes: vaikai nuo 0 iki 15 metų, darbingo amžiaus gyventojai nuo 16 iki 64 metų ir pensinio amžiaus gyventojai nuo 65 metų. 2.3 pav. pateikta kiekvienos amžiaus grupės struktūrinės dalies nuo visų gyventojų 2004-2014 m. vidurkis bei procentinis pokytis lyginant paskutiniuosius (2014 m.) su pirmaisiais (2004 m.) analizuojamo laikotarpio metais.

2.3 pav. Regionų vid. gyventojų struktūra pagal amžių ir pokytis, proc. per 2004 – 2014 m.

Vertinat kiekvieną regioną atskirai išsiskiria Telšių regionas, kuriame vertinant gyventojų struktūrą, matyti, kad per analizuojamą 2004 – 2014 m. laikotarpį, 0-15 amžiaus gyventojų gyvena daugiausiai (19,11 proc.) iš visų regionų. Taigi šis regionas – jausias kitų atžvilgiu. Taip pat pastebėtina, kad be paminėto Telšių regiono ir visoje Vakarų Lietuvoje (Šiaulių, Klaipėdos, Tauragės regionai) šio amžiaus gyventojų yra daugiau nei Rytų. Pasak B. Gruževskio, Darbo ir socialinių tyrimų instituto direktorius (2014), tai faktiškai yra nulemta ankstesnės gamybinės infrastruktūros. Žemaitijoje buvo plėtojama daug pramonės centrų, susiformavo gamybinis potencialas, o tai formavo ir gyventojų struktūrą. Anot jo, išvystyta pramonė formavo Vakarų Lietuvos regionų kultūrą, tad net ir užsidarius didelėms įmonėms, pavyzdžiui, Šiauliuose, žmonės ėmėsi kurti smulkų verslą. Gyventojų ekonominė padėtis lėmė ir gausesnes šeimas. Tuo metu Šiaurės Rytų Lietuva, pasak B. Gruževskio, nuo seno buvo žemdirbių kraštas, tad dabar jame susiduriama su socialinėmis ir ekonominėmis problemomis. Ši tendencija pasitvirtina ir rytinėje Lietuvos dalyje, ypač Utenos regione, nes 0-15 metų amžiaus gyventojų skaičius čia mažiausias bei pasižymėjo sparčiausiu šios amžiaus grupės gyventojų mažėjimu iš visų regionų, ir atitinkamai per visą laikotarpį sumažėjo net 41,38 proc. Tuo tarpu nors šiame regione nustatytas spartus pensinio

amžiaus žmonių mažėjimas (11,46 proc.), tačiau pensinio amžiaus gyventojų skaičius išlieka didžiausias ir siekia 24,88 proc. Šio regiono gyventojų demografinėms tendencijoms daug įtakos turi vieno iš regiono savivaldybės – Visagino savivaldybės gyventojų skaičiaus. Ši savivaldybė tradiciškai buvo traktuojama kaip jauniausia vidutiniu gyventojų amžiumi savivaldybe, tačiau kelerius pastaruosius metus pastebimos žymios gyventojų senėjimo tendencijos. Sprendimai dėl Ignalinos AE eksploataavimo nutraukimo turėjo didelės įtakos vidinės ir išorinės migracijos saldo ir tolimesniam savivaldybės gyventojų apsisprendimui planuojant savo ateitį (Visagino savivaldybės taryba, 2012). Pastebėtina ir tai, kad regionuose, kuriuose yra veikia ne vienas universitetas ar kolegija – Vilniaus, Kauno, Klaipėdos regionai – daugiau gyvena 0 – 15 ir darbingo amžiaus žmonių. Tai galima sieti su vidine migracija, nes iš regionų kuriuose yra mažesnis pasirinkimas aukštojo mokslo įstaigų žmonės išvyksta mokytis į kitus regionus bei pasilieka gyventi, dirbti ir kurti šeimas. Aptarint, darbingo amžiaus gyventojų skaičių, pastebėta, kad jis yra labai glaudžiai susiję su atitinkamo regiono darbo rinkos situacija. Nustatyta, kad mažiausia darbingo amžiaus gyventojus dalis nuo visų gyventojų užfiksuota Tauragės regione 2004 m. Taip pat 2011–2012 m. laikotarpiu pastebimas darbingo amžiaus gyventojų mažėjimas. Pagrindinė mažėjimo priežastis buvo vietinė ir tarptautinė migracija dėl nedarbo augimo bei santykinai žemo pragyvenimo lygio kitų regionų atžvilgiu (Tauragės regiono plėtros tarybos plėtros planas, 2013).

Toliau aptariant Lietuvos regionų socialines tendencijas, analizuojama regionų gyventojų struktūra pagal gyventojų skaičių kaime ir mieste, remiantis 2.1 skyriuje pateikta metodologija apskaičiuota analizuojamo laikotarpio gyventojų struktūra pagal miesto ir kaimo gyventojus atskiruose regionuose. Gauti rezultatai rodo, kad dviejuose iš dešimties Lietuvos regionuose – Marijampolės ir Tauragės kaimo gyventojų dalis viršija 50 proc. ir regionas priskiriamas kaimiškajam tipui (žr. 2.5 lent.). Vienintelis Vilniaus regionas priskiriamas miestietiško regiono, o visi likę regionai – pusiau kaimo tipui.

2.5 lentelė

Lietuvos regionų pasiskirstymas pagal kaimiškumą remiantis gyventojų kaime skaičiumi

Regionas	Miesto gyv. dalis %	Kaimo gyv. dalis %	Regiono tipas
Alytaus	58,86	41,14	Pusiau kaimiškas
Kauno	71,16	28,84	Pusiau kaimiškas
Klaipėdos	71,85	28,15	Pusiau kaimiškas
Marijampolės	49,50	50,50	Kaimiškas
Panevėžio	58,97	41,03	Pusiau kaimiškas
Šiaulių	61,53	38,47	Pusiau kaimiškas
Tauragės	41,33	58,67	Kaimiškas
Telšių	59,19	40,81	Pusiau kaimiškas
Utenos	55,06	44,94	Pusiau kaimiškas
Vilniaus	78,19	21,81	Miesto

Tačiau klasifikavimas pagal kaimo gyventojų skaičių yra kritikuojamas, todėl buvo naudojama neseniai imtas praktikuoti klasifikavimas remiantis atokumo kriterijumi. Miestų, iki kurių buvo matuojamas važiavimo laikas, kategorijai buvo priskiriami Lietuvos didmiesčiai, kuriuose gyventojų skaičius viršijo 100 tūkst. gyventojų skaičių ir kurie atitiko numatytus kriterijus pagal sudarytą paslaugų ir institucijų sąrašą pateiktą metodologinėje darbo dalyje, 2.1 skyriuje. Lietuvos regionų pasiskirytas remiantis atokumo kriterijumi parodytas 2.6 lent.

2.6 lentelė

Lietuvos regionų pasiskirtymas pagal kaimiškumą remiantis atokumo kriterijumi

Miesto regionai	Pusiau kaimo regionai	Kaimo regionai
Vilniaus	Telšių	Tauragės
Kauno	Panevėžio	
Šiaulių	Alytaus	Utenos
Klaipėdos	Marijampolės	

Miesto regionams buvo priskirti Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir Šiaulių regionai, t.y regionai kuriuose yra įsikūrę Lietuvos didmiesčiai ir kurie atitiko kriterijus t.y iki kurių buvo matuojamas važiavimo laikas. Kaimo regionams, remiantis atokumo kriterijumi, priskirti Tauragės ir Utenos regionai, o visi likę regionai – pusiau kaimo. Jeigu lyginant regionų grupavimo pagal atokumo kriterijų rezultatus, matyti keli skirtumai. Pirma, miesto regionui pagal gyventojų skaičių mieste buvo priskiriamas vienintelis Vilniaus regionas, o jei grupuosime pagal atokumo kriterijų į šią grupę pateko dar trys regionai. Tai pat Utenos regionas pagal gyventojų skaičių būtų priskiriamas pusiau kaimo regionui, tačiau remiantis atokumu, galima skirti labiau prie kaimo regiono. Remiantis šiuo regionų grupavimu pagal atokumą buvo atlikta tolesnė regionų darbo rinkos analizė, siekiant išsiaiškinti ar regionų klasifikavimas atskleis vienokias ar kitokias tendencijas.

Susisteminus Lietuvos regionų demografines tendencijas galima pastebėti, kad vertinant gyventojų kaitą, dėmesį reikia kreipti į migracijos ir natūralios kaitos pokyčius. Nustatyta, kad Vakarų Lietuvos regionuose (Panevėžio, Utenos, Vilniaus) daugiau įtakos gyventojų skaičiaus pokyčiui turėjo natūrali kaita, o Rytų ir Vidurio Lietuvos regionuose (Klaipėdos, Šiaulių, Telšių) – migracija. Atlikus atskirų regionų pagal gyventojų amžiaus grupes analizę nustatyta, kad daugiau 0 – 15 ir darbingo amžiaus gyventojų gyvena Vakarų Lietuvoje, o pensinio amžiaus žmonių – Vakarų, ypač Utenos regione. Taip pat buvo atliktas regionų grupavimas pagal atokumo kriterijų ir išskirti kaimo, pusiau kaimo ir miesto regionai.

Kitame magisto darbo poskyryje atliekama tolesnė regionų darbo rinkos analizė, regionai lyginami tarpusavyje ir grupėse, į kurias buvo suskirti regionai šiame skyriuje – miesto, pusiau miesto ir kaimo. To tikslas – ne tik atlikti dinaminę darbo rinkos rodiklių analizę, bet ir išskirti tam tiktus panašumus ar skirtumus.

2.3 Užimtumo regioninė analizė

Pirmasis iš analizuojamų darbo rinkos rodiklių – užimtumo lygis, kuris yra ne tik darbo rinko padėtį, bet ekonominę regiono padėtį apibūdinantis rodiklis. 2.7 lent. pavaizduota užimtumo lygis per analizuojamą 2004-2014 m. laikotarpį. Paryškintu šriftu išskirti didžiausi ir mažiausi rezultatai tam, kad būtų galima lengviau pastebėti bendras tendencijas visose Lietuvos regionuose. Taip pat išskirta vidutinė reikšmė bei pokytis per visą analizuojamą laikotarpį.

2.7 lentelė

Užimtumo lygis Lietuvos regionuose 2004-2014 m., proc.

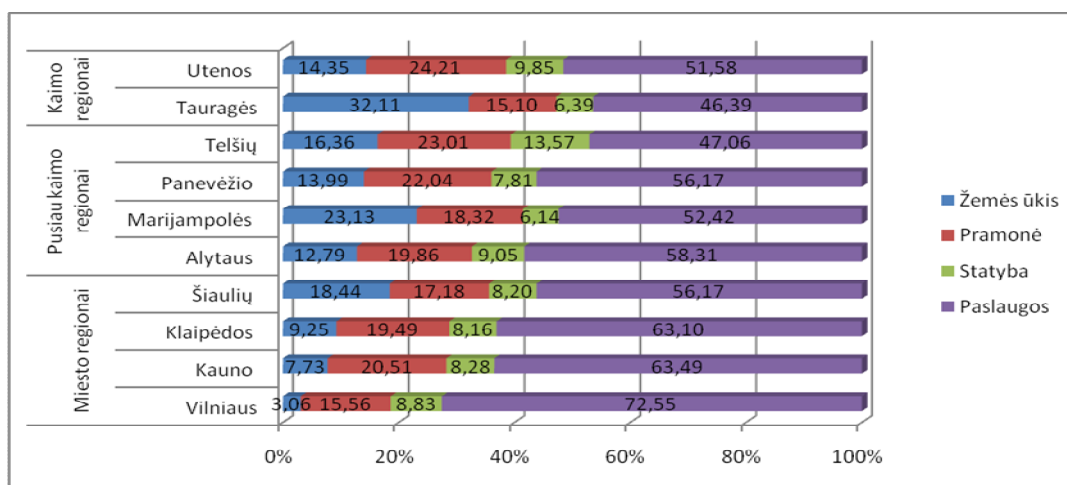
	Regionas	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	– x	Δ
Miesto	Vilniaus	63,9	65,6	66,4	67,2	67,6	62,4	61,9	64,7	65,8	68,1	70,2	65,8	6,3
	Kauno	63,1	61,4	63,4	65,7	63,9	59,8	57,4	60,6	63,2	65,5	67,1	62,8	4,0
	Klaipėdos	60,8	63,6	63,0	65,4	64,3	60,8	59,7	62,9	66,4	67,1	68,5	63,9	7,7
	Šiaulių	58,8	61,1	61,0	61,2	63,5	58,4	54,2	56,7	57,8	59,6	61,6	59,4	2,8
Pusiau kaimo	Alytaus	55,6	58,8	59,2	61,7	63,0	58,0	56,3	57,6	59,5	59,2	58,3	58,8	2,7
	Marijampolės	62,1	63,0	65,7	66,4	63,1	57,4	54,5	56,8	56,0	57,1	61,5	60,3	-0,6
	Panevėžio	59,9	60,0	58,5	61,2	65,6	57,2	52,5	55,1	57,7	58,1	60,7	58,8	0,8
	Telšių	60,7	62,5	64,4	66,3	58,3	54,4	52,0	52,7	54,9	58,1	63,0	58,8	2,3
Kaimo	Tauragės	62,8	64,1	67,5	63,5	54,3	57,5	57,9	61,7	64,0	64,8	62,8	61,9	0,0
	Utenos	58,9	63,9	64,3	65,5	65,0	63,1	54,1	54,3	55,1	58,1	60,2	60,2	1,3

Rezultatai rodo, kad miesto regionai pasižymėjo aukščiausiu užimtumo lygiu per visą analizuojamą laikotarpį. Pavyzdžiui, jeigu vertinat užimtumo lygį Vilniaus regione nustatyta, kad jo vidutinė reikšmė (65,8 proc.) yra didžiausia lyginat su visais Lietuvos regionais. Toliau pagal vidutinį užimtumo lygį rikiuojasi kiti du miesto regionai – Klaipėdos (63,86 proc.) ir Kauno (62,83 proc.). Iš miesto tipui priskiriamų regionų išsiskiria tik Šiaulių regionas, kurio vidutinis užimtumo lygis buvo pats mažiausias iš visų miesto regionų – 59,45 proc. Aptariant užimtumo kitimo tendencijas, galima teigti, kad visuose miesto regionuose užimtumas mažėjo ekonomikos nuosmukio laikotarpiu (2009 – 2010 m.), staigiasias mažėjimas nustatytas 2009 m. Vilniaus (5,2 proc. punkto) bei Šiaulių (5,1 proc. punkto) regionuose. Tuo tarpu pastebėta, kad pokriziniu laikotarpiu (2011 – 2014 m.) visuose miesto regionuose užimtumo lygis augo bei 2014 m. Klaipėdos ir Vilniaus regionuose pasiekė aukščiausias reikšmes per visą analizuojamą laikotarpį, atitinkamai 70,2 proc. Vilniaus regione ir 68,5 proc. Klaipėdos regione. Vadinas, šie abu regionai užimtumo atžvilgiu išsiskiria iš visų Lietuvos regionų, nes vieninteliai perkopė prieškrizinį lygį.

Toliau analizuojant pusiau miesto regionus nustatyta, kad šiam tipui priskiriamuose regionuose vidutinis užimtumo lygis yra mažiausias. Pats mažiausias iš visų regionų vidutinis užimtumo lygis yra apskaičiuotas Panevėžio regione ir siekė 58,77 proc., toliau seka Alytaus regionas (58,84 proc.) bei Telšių (58,85 proc.). Aukščiausias vidutinis užimtumo lygis iš pusiau kaimo regionų nustatytas Marijampolės regione (60,33 proc.). Vertinat užimtumo kitimo

tendencijas pastebėta, kad visuose pusiau kaimo regionuose užimtumas mažėjo ekonomikos nuosmukio laikotarpiu (2009 – 2010 m.), o staigiasias užimtumo mažėjimas nustatytas Marijampolės regione, kai per 2009 m. sumažėjo 5,7 proc. punktais. Pusiau kaimo regionuose panašios tendencijos nustatytos ekonomikos pakilimo metu (2007 m.), kai užimtumas didėjo visuose regionuose, o daugiausia – Marijampolės ir Alytaus regionuose, atitinkamai po 2,7 proc. punkto. Toliau analizuojant kaimo regionus – Tauragės ir Utenos regionai, pažymėtina, kad jie pasižymėjo gana aukštu vidutiniu užimtumo lygiu (atitinkamai 61,90 proc. ir 60,23 proc.). Vertinant užimtumo dinamiką, pastebėta, kad kaimo regionai panašiomis tendencijomis pasižymėjo ekonomikos atsigavimo laikotarpiu, kai 2011-2013 m. užimtumas ėmė didėti, tačiau bendrai vertinat abu kaimo regionus, pastebėta nemažai skirtumų. Pavyzdžiui vieninteliame Tauragės regione ekonomikos augimo laikotarpiu, 2007 m. nustatytas užimtumo mažėjimas 4 proc. punktais.

Norint atlikti gilesnę užimtumo analizę, buvo atliekama užimtųjų pagal sektorius struktūrinė analizė, kuri parodo kokia ūkio šaka vyrauja regione ir kas galimai gali turėti įtakos užimtumo ir kitų darbo rinkos rodiklių padėčiai (žr. 2.4 pav).

2.4 pav. Vidutinis užimtųjų pasiskirstymas pagal ūkio sektorius Lietuvos regionuose 2004-2014 m., proc.

Vertinant užimtų gyventojų stuktūrą pagal ūkio šakas regionai buvo taip pat analizuojami pagal kaimiškumo principą. Pirmiausia, vertinant miesto regionus matyti, kad Vilnius, Kauno ir Klaipėdos regionuose užimtų gyventojų skaičius dirbančiųjų žemės ūkio sektoriuje yra mažiausias lyginant su visais likusiais Lietuvos regionais, nes dirbančiųjų šiame sektoriuje skaičius nesiekia 10 proc. nuo visų užimtųjų ir yra linkęs mažėti. Pavyzdžiui, Klaipėdos regione užimtųjų dirbančiųjų žemės ūkio sektoriuje sumažėjo 6,34 proc. punktais per visą laikotarpį. Iš miesto tipo regionų išsiskiria vienintelis Šiaulių regionas, kuriame vidutiniškai per visą analizuojamą laikotarpį žemės ūkio sektoriuje dirbo apie 18,44 proc. užimtųjų. Šiaulių regiono žemės ūkio stiprybė – derlingi ir našūs dirvožemiai, tai svarbi sąlyga žemės ūkio kultūrų derlingumui ir prielaida žemės ūkio plėtrai. Palyginimui – Lietuvoje vidutinis žemės naudmenų našumo balas pagal augalinkystės

produktyvumą, esant vidutinėms ūkininkavimo sąlygoms siekia 39,01, o Šiaulių regione vidutinis žemės našumo balas siekia 43,0, o kai kuriose savivaldybėse, pavyzdžiui Joniškio net 48 balus (Gideikienė, 2007). Tačiau ir Šiaulių regione pastebimos užimtųjų dirbančių žemės ūkio sektoriuje mažėjimas, nes 2004 m. užimtųjų šiame sektoriuje buvo 25,35 proc., o 2014 m. beliko tik 13,89 proc. Pagrindiniai veiksnys, sąlygojantis užimtųjų žemės ūkio sektoriuje mažėjimą yra blogėjanti demografinė situacija kaime, kadangi dirbančiųjų skaičius mažėja. Toliau analizuojant regionus, kurie priskiriami pusiau miesto regionų grupei nustatyta, kad vertinant užimtųjų žemės ūkio sektoriuje Alytaus, Panevėžio ir Telšių situacija yra panaši, nes šiame sektoriuje dirba apie 15 proc. visų užimtųjų. Išsiskiria Marijampolės regionas, kur žemės ūkio sektoriuje dirba 23,13 proc. visų užimtųjų. Nors pagal atokumo kriterijų šis regionas buvo priskirtas pusiau kaimo regionui, tačiau vertinant faktą, kad šiame regione daugiau kaip 50 proc. analizuojamu laikotarpiu gyveno kaime, šis faktas logiškas. Taip pat Marijampolės regionas – vienas iš didžiausių Lietuvos žemės ūkio centų, čia veikia daug šio sektoriaus įmonių, tokių kaip žemės ūkio produktų perdirbimo įmonė „Arvi Cukrus“ ir trąšų sektoriaus įmonė „Arvi Fertis“. Kaimo tipui priskiriamas Tauragės regionas iš visų kitų Lietuvos regionų išsiskiria ir tuo, kad čia vidutiniškai per visą analizuojamą laikotarpį beveik trečdalis gyventojų (32,11 proc.) dirba žemės ūkio sektoriuje. Beje ir šiame regione nustatytos mažėjimo tendencijos, kadangi 2004 m. žemės ūkio sektoriuje dirbo 42,19 proc. užimtųjų, o 2014 m. beliko 29,78 proc. Tačiau nepaisant to, šiame regione žemės ūkis visumoje vis dar vaidina labai didelį vaidmenį lyginat su likusiais Lietuvos regionais.

Statybų sektoriuje dirbančiųjų dalis miesto regionuose nustatyta panaši, ribos kinta nuo 8,16 proc. Klaipėdos regione iki 8,83 proc. Vilniaus regione, vadinasi miesto regionuose situacija yra panaši. Apskritai, vertinant statybų sektorių nėra pastebėtos bendros tendencijos, kadangi regionuose pagal kaimiškumo kriterijų užimtumas šiame sektoriuje skiriasi. Jeigu vertinant užimtumo dinamiką pastebėta, kad statybų sektoriuje daugiausia buvo dirbama ekonomikos pakilimo laikotarpiu. Pavyzdžiui Telšių regione, kuriame iš visų regionų vidutiniškai daugiausia darbuotojų dirba statybų sektoriuje (13,57 proc.), 2008 m. dirbo net 16,30 proc.

Vertinant užimtųjų skaičių pramonės sektoriuje, pastebima, kad ir šiuo aspektu panašiausi yra Klaipėdos ir Kauno regionai – šiame sektoriuje dirba apie penktadalis užimtųjų. Klaipėdos apskritis yra išskirtinė tuo, kad apskritis turi visus alternatyvios energetikos resursus: vėjo energiją, jūros (žydriją energiją), biotechnologinį potencialą ir taip vysto pramonės sektorių. Taip pat Kauno ir Klaipėdos regionuose veikia seniausiai Lietuvoje įkurtos ir labiausiai išplėtotos laisvosios ekonominės zonos (LEZ), kuriose daugiausiai veikia pramonės įmonių. Tai prisideda prie regionų pramonės sektoriaus augimo ir potencialo didėjimo. Nuo seno Šiaulių regionas, o ypač Šiaulių miestas įvardijamas, kaip pramonės miestas. Tai įrodo duomenys pagal Statistikos departamento leidinį „Šiaulių apskrities ekonomika“ (p. 3), kad didžioji apskrities pramonės dalis (65 proc. visos pagamintos apskrityje pramonės produkcijos vertės) sukoncentruota Šiaulių miesto savivaldybėje,

kurioje labiausiai išvystyta alaus, televizorių, dviračių, plastikinių ir popierinių pakuočių, baldų gamyba. Ypač Šiaulių regione pramonės sektorius atsigauna 2011-2014 m., kai dirbančiųjų skaičius pramonėje siekia beveik penktadalį visų užimtųjų. Vilniaus regionas vertinant dirbančiųjų pramonėje skaičių išlieka paskutinis tarp miesto regionų ir šiame regione vidutiniškai per analizuojamą laikotarpį užimtųjų dalis sudarė 15,56 proc. Beje šis skaičius mažiausias vertinant ir visų kitų regionų atžvilgiu. Vertinant kaimo regionus galima akcentuoti, kad šiai grupei priskiriamų Tauragės ir Utenos regionų situacija visiškai priešinga. Ypač didelė dalis užimtųjų – apie penktadalį Utenos regione dirba pramonės sektoriuje. Didelę reikšmę regiono ekonomikai turėjo Ignalinos atominė elektrinė, kuri pagal stojimo į ES sutartį buvo visiškai sustabdyta 2009 m. pabaigoje. Nepaisant to, Utenos regione yra puikiai išvystyti ir kiti pramonės sektoriai: gėrimų pramonė, tekstilės gamyba, maisto produktų gamyba, metalų apdirbimas, plastiko gamyba. Tuo tarpu Tauragėje pramonės sektoriuje vidutiniškai per analizuojama laikotarpį dirbo 15,10 proc. visų užimtųjų ir šis rodiklis buvo mažiausias kitų regionų atžvilgiu. Pasak Tauragės regiono plėtros tarybos plėtros plano (2013) Tauragės regione kultūriškai nėra susiklostę stiprios smulgio verslo tradicijos. Kitas kultūrinis aspektas yra aktyvi prekyba naudotais automobiliais bei transporto priemonių remonto paslaugos. Nors su transporto sektoriumi susijusi veikla neabejotinai aktyvi, ji neatspindi regiono ekonominiuose ir socialiniuose statistiniuose rodikliuose, kadangi gana dažnai šios veiklos vykdomos neskaidriai, t.y. oficialiai neįregistravus įmonių, nemokant mokesčių arba slepiant dalį jų.

Atlikus Lietuvos regionų užimtumo analizę nustatyta, kad didžiausiu užimtumu pasižymi miesto ir kaimo regionai. Užimtumo pagal sektorius analizė parodė, kad daugiausia užimtųjų žemės ūkio sektoriuje yra tuose regionuose, kur daugiausia žmonių gyvena kaime – Marijampolės ir Tauragės regionuose. Užimtųjų pramonės sektoriuje dirba apytiksliai vienodai visuose regionuose, mažiausia dalis yra Vilniaus (miesto) bei Tauragės (kaimo regione). Paslaugų sektoriuje daugiausiai užimtųjų dirba miesto regionuose, mažiausiai – kaimo. Statybų sektoriuje nepatebėta ryškaus užimtųjų ir regiono tipo ryšio, o daugiausia užimtųjų šiame sektoriuje dirba Telšių regione.

2.4 Nedarbo regioninė analizė

Kitas darbo rinką ir jos būklę apibūdinantis rodiklis – nedarbo lygis. Vertinant nedarbo lygį per analizuojamą 2004 – 2014 m. laikotarpį bendrai visuose regionuose pastebėta, kad mažiausias nedarbo lygis nustatytas 2007-2008 m. laikotarpiu, kai šalyje buvo ekonomikos pakilimas, didžiausias – 2010-2011 m., kai šalį ištiko sunkmetis. Vadinas nedarbo lygis – vienas iš pagrindinių indikatorių, parodančių apie ekonomikos ciklo būseną. 2.8 lent. pavaizduota nedarbo lygio reikšmės per analizuojamą 2004-2014 m. laikotarpį, patyškintu šriftu pažymėta minimali ir maksimali reikšmės.

Nedarbo lygis Lietuvos regionuose 2004-2014 m., proc.

	Regionas	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	$\bar{x}$	Δ
Miesto	Vilniaus	10,6	8,4	5,0	4,5	6,2	14,2	16,2	14,3	12,8	9,7	8,5	10,0	-2,1
	Kauno	10,1	9,2	6,2	4,2	6,0	13,2	16,9	13,3	10,7	10,0	8,9	9,9	-1,2
	Klaipėdos	12,5	7,2	7,1	3,9	6,9	14,2	18,1	13,0	9,1	7,4	7,7	9,7	-4,8
	Šiaulių	12,0	10,1	6,5	4,5	5,6	14,5	19,1	17,3	16,5	14,8	12,9	12,2	0,9
Pusiau kaimo	Alytaus	14,6	7,8	4,5	3,3	4,4	15,6	17,6	16,9	15,0	16,8	18,5	12,3	3,9
	Marijampolės	6,6	3,2	2,5	1,6	3,1	10,5	15,5	13,9	14,7	15,4	13,0	9,1	6,4
	Panevėžio	11,9	10,8	7,7	6,4	5,5	14,5	23,2	20,6	16,3	15,9	13,7	13,3	1,8
	Telšių	9,6	8,1	6,3	4,5	6,4	16,8	22,5	19,3	14,8	13,9	12,4	12,2	2,8
Kaimo	Tauragės	8,3	6,5	3,8	2,7	5,7	11,5	11,9	11,3	12,8	10,0	11,6	8,7	3,3
	Utenos	12	6,5	5,9	4,4	5,4	10,1	21,3	23,8	23,0	19,8	17,4	13,6	5,4

Analizuojant nedarbo lygį pagal regionus skirstomus pagal kaimiškumą, pirmiausia nustatyta, kad miesto regionuose pastebėtas mažiausias vidutinis nedarbas per 2004-2014 m. laikotarpį. Atitinkami mažiausias vidutinis nedarbas tiriamu laikotarpiu iš miesto regionų nustatytas Klaipėdos regione 7,7 proc. Taip pat šiame regione užfiksuotas ir mažiausias nedarbas per visą analizuojamą laikotarpį ir ekonomikos pakilimo metu siekė 3,9 proc. 2007 m. Iš miesto regionų, taip ir užimtumo atveju, išsiskiria taip pat Šiaulių regionas, kuriame užfiksuotas vidutinis nedarbo lygis yra aukščiausias ir siekė 12,2 proc.

Vertinant kaimo regionus, aiškių tendencijų nepastebėta – Tauragės ir Utenos regionai nedarbo lygio atžvilgiu skiriasi visiškai priešingai. Pavyzdžiui, vertinant maksimalias nedarbo lygio reikšmes, ekonominės krizės laikotarpiu t.y 2010 m., Tauragės regione buvo užfiksuotas 12,8 proc. nedarbo lygis, o Utenos vos ne dvigubai didesnis t.y 23,8 proc. Tačiau jeigu kaimo regionus klasifikuotumėme ne pagal atokumo kriterijų, o pagal kaimo gyventojų skaičių ir prie kaimo regionų priskirtume Marijampolės regioną kuriame vidutinis nedarbo lygis siekė 9,1 proc., situacija pasikeistų ir regionų panašumai išryškėtų. Vadinasi, galima daryti prielaidą, kad kaimo gyventojų skaičiaus dalis nuo visų gyventojų daro įtaką regionų nedarbo lygiui ir kuo regione žmonių gyvena kaime, tuo nedarbo lygis mažiau jautus pokyčiams. Taip pat jau regionų užimtumo analizėje pagal sektorius išsiaiškinta, kad Marijampolės ir Tauragės regionuose daugiausia vyrauja žemės ūkio sektorius, o jis yra mažiau jautrus darbo rinkos ir ekonomikos pokyčiams negu kiti sektoriai.

Pusiau miesto regionuose aiškių tendencijų nenustatyta, vidutinis nedarbo lygis šiuose regionuose žymiai skiriasi. Didžiausia pusiau miesto regionų vidutinio nedarbo lygio reikšmė nustatyta Panevėžio regione – 13,3 proc., mažiausia kaip jau buvo minėta Marijampolės regione – 9,1 proc. Tačiau jei, regionus analizuotumėme pagal vyraujantį ūkio sektorių, pastebėtina, kad pavyzdžiui regionuose, tokiose kaip Utenos, Panevėžio, Telšių, t.y kuriuose vyrauja statybų ar pramonės sektorius nedarbo lygis yra didesnis ir jautresnis rinkos pokyčiams. Tai įrodo skaičiai, kad ekonomikos nuosmukio laikotarpiu (2010-2011 m.) šiuose regionuose nedarbo lygis buvo

aukščiausias lyginant su kitais regionais, atitinkamai Panevėžio regione siekė 23,2 proc. (2010 m.), Telšių – 22,5 proc. (2010 m.), Utenos – 23,8 proc. (2011 m.).

Apibendrinant nedarbo lygio analizę regionuose pastebėtina, kad mažiausias vidutinis nedarbo lygis nustatytas miesto regionuose (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos), bei regionuose kur gyvena didelė kaimo gyventojų dalis (Tauragės, Marijampolės). Didžiausias vidutinis nedarbas nustatytas regionuose, kuriuose vyrauja statybų ir pramonės sektorius, ypač ši tendencija pasitvirtina ekonominės krizės laikotarpiu.

2.5 Darbo užmokesčio regioninė analizė

Paskutinis darbo rinkos rodiklis, pagal kurį buvo vertinama situacija šalies regionų rinkose – vidutinis mėnesinis realus darbo užmokestis. Pastebėta, kad vertinant didžiausias ir mažiausias darbo užmokesčio reikšmes visuose regionuose nustatyta ta pati tendencija, kad mažiausias darbo užmokestis nustatytas pirmaisiais analizuojamo laikotarpio metais – 2004 m. (žr. 2.9 lent.). Tokia situacija parodo, kad nepaisant įvairių ekonomikos svyravimų darbo užmokestis turi tendenciją didėti. Tuo tarpu didžiausias vidutinis mėnesinis darbo užmokestis taip pat visuose regionuose išskyrus Tauragės regioną nustatytas 2008 m. – ekonomikos pakilimo laikotarpiu bei tokia situacija, rodo, kad nors nepaisant dabartinio darbo užmokesčio augimo, jis dar nepasiekė prieš tai buvusio lygio.

2.9 lentelė

Vidutinis realus darbo užmokestis Lietuvos regionuose, Eur. 2004-2014 m.

	Regionas	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	$\bar{x}$	Δ
Miesto	Vilniaus	543,4	590,6	658,9	729,7	794,0	745,9	702,1	696,8	704,5	730,8	768,3	696,8	153,5
	Kauno	434,7	473,5	536,6	604,8	668,0	631,4	582,9	585,4	589,9	621,9	655,1	580,4	145,6
	Klaipėdos	460,2	498,7	560,3	620,4	684,8	657,5	612,9	603,0	604,4	626,9	657,3	598,8	138,6
	Šiaulių	391,8	416,6	471,0	526,7	589,9	553,2	514,2	508,1	506,8	535,6	559,2	506,6	114,8
Pusiaus kaimo	Alytaus	398,9	425,9	477,0	541,3	607,3	561,7	521,5	519,0	521,5	554,9	580,1	519,0	120,1
	Marijampolės	373,9	397,7	454,3	499,3	563,2	528,1	500,1	494,4	500,3	530,7	560,8	491,2	117,3
	Panevėžio	415,4	434,6	478,0	529,6	594,6	566,7	523,1	526,4	529,1	554,1	586,7	521,7	106,3
	Telšių	475,3	495,4	544,0	610,2	649,5	597,8	550,6	549,4	548,9	580,7	594,9	563,3	88,1
Kaimo	Tauragės	351,4	371,7	419,6	468,4	530,4	516,5	484,7	477,8	481,1	505,3	533,8	467,3	115,9
	Utenos	468,4	488,9	527,8	569,8	630,7	597,7	537,6	530,8	530,9	558,1	581,4	547,5	79,1

Išskyrus regionus į grupes, matyti, kad didžiausi darbo užmokesčiai nustatyti miesto regionuose, o iš visų miestiesiškujų regionų darbo užmokestis užfiksuotas Vilniaus regione, kai vidutiniškai per analizuojamą laikotarpį siekė 696,8 Eur. Tai galima paaiškinti tuo, kad šiame

regionui priklausantis didžiausias Lietuvos miestas Vilnius yra sostinė, kuris yra konkurencingiausias, pritraukiantis daugiausiai tiesioginių užsienio investicijų. Šiame mieste didžiausias gyventojų skaičius, todėl didesnis ir dirbančiųjų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, skaičius, vyrauja įmonių tarpusavio konkurencija, todėl vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis yra didžiausias. Tačiau nepaisant to, 2009-2011 m. darbo užmokestis, kaip ir visuose kituose regionuose pasižymėjo mažėjimo tendencijomis, vien per 2009 ir 2010 m. m. darbo užmokestis sumažėjo apie 6 proc. kasmet. Lyginant kitus du Lietuvos didmiesčių regionus – Kauno ir Klaipėdos, geresni rezultatai nustatyti pastarojoje apskrityje, kurioje vidutinis darbo užmokestis per analizuojamą laikotarpį vidutiniškai buvo didesnis apie 20 eur. Vertinant kaip vidutinis darbo užmokestis kito ekonomikos nuosmukio laikotarpiu pastebima, kad geresni rezultatai buvo taip pat Klaipėdos apskrityje, nes mažėjimo tempai buvo ne tokie staigūs, kaip Kauno apskrityje – atitinkamai 4 proc. ir 5,48 proc. 2009 m. bei 6,78 proc. ir 7,69 proc. 2010 m. Mažiausias darbo užmokestis iš miesto regionų nustatytas Šiaulių, kurio vidutinė reikšmė per analizuojamą laikotarpį siekė 50,60 Eur. ir pagal darbo užmokesčio dydžio grupavimą, darbo užmokestis Šiaulių regione būtų labiau priskiriamas pusiau miesto regionui.

Toliau analizuojant pusiau miesto regionų grupę, nustatyta, kad Marijampolės, Alytaus ir Panevėžio regione vidutinis darbo užmokestis 2004-2014 m. buvo panašus, šiose grupėje išsiskyrė tik Telšių regionas, kur vidutinis darbo užmokestis vidutiniškai siekė 561,88 Eur. ir pagal dydį yra panašesnis į miesto regionų vidurkį. Tačiau pabrėžtina, kad šiame regione vidutinis darbo užmokestis ekonominės krizės laikotarpiu (2009 – 2010 m.), labai jautriai reagavo į ekonomikos pokyčius ir atitinkamai mažėjo vidutiniškai po 8 proc. Tai galima sieti, su tuo kad šiame regione, kaip parodė užimtumo pagal sektorius analizė 2.3 darbo skyriuje, daug užimtųjų dirba statybų ir pramonės sektoriuje, kuris labiausiai reaguoja į ekonomikos pokyčius.

Galiausiai vertinant vidutinio darbo užmokesčio lygį kaimiškuose regionuose, aiškios tendencijos nenustatyta, situacija yra visiškai priešinga. Utenos regione vidutinis darbo užmokestis analizuojamu laikotarpiu siekė 547,52 Eur. ir pagal dydį būtų priskiriamas pusiau miesto regiono grupei. Taip pat šiame regione nustatytas staigiausias darbo užmokesčio sumažėjimas ekonominės krizės laikotarpiu, kai per 2010 m. jis sumažėjo 10,05 proc. Tuo tarpu Tauragės regionas išsiskiria iš visų Lietuvos regionų, nes čia nustatytas mažiausias vidutinis darbo užmokestis, kuris siekė 467,30 Eur. Tačiau Tauragės regionas iš visų regionų išsiskiria ir tuo, kad vieninteliame 2014 m. buvo viršyta ekonomikos pakilimu pasiekta vidutinio darbo užmokesčio reikšmė.

Apibendrinant vidutinio darbo užmokesčio Lietuvos regionuose analizę, galima teigti, kad vidutinio darbo užmokesčio dydis gana tendencingai pasiskirsto pagal regionų klasifikavimą. Didžiausias darbo užmokestis nustatytas miesto regionuose, ši tendencija nepasitvirtina tik Šiaulių regione. Pusiau miesto regionuose nustatytas atitinkamai mažesnis darbo užmokestis, nei miesto regionuose. Išsiskiria tik Telšių regionas, kuris viršysia šios grupės vidutines reikšmes. Kaimo

regionuose tendencija nepasitvirtina, darbo užmokesčio reikšmės, Utenos ir Tauragės regionuose kardinaliai skiriasi.

2.6 Daugiakriterinis socialinės-ekonominės regionų aplinkos vertinimas

Šios empirinės dalies tikslas yra palyginti regionų socialinę – ekonominę aplinką su regionų darbo rinkos rodikliais. Rodikliai buvo pasirinkti du - nedarbo lygis ir vidutinis darbo užmokestis, kadangi atlikta teorinė darbo rinkos analizė parodė, kad šie rodikliai yra jautriausi ekonominės aplinkos pokyčiams. Pirmiausia atliekant daugiakriterinį regionų vertinimą (Topsis, Copras ir Saw metodais), buvo naudojami teorinėje darbo dalyje 1.4 skyriuje išskirtų dvidešimt socialinę-ekonominę aplinką charakterizuojančių rodikliais, kurie buvo suskirstyti į maksimizuojančias ir minimizuojančias (žr. 6 priedą.). Magistro darbe taikomas tiesioginis įvertinimo būdas, kai svoriai tarp veiksnių paskirstomi vieneto dalimis t.y visi veiksniai turi vienodą svorį. Buvo analizuojami pirmieji (2004 m.), viduriniai (2009 m.) ir paskutiniai (2014 m.) tiriamojo laikotarpio metai, tuo tikslu, kad galima būtų išskirti didesnius skirtumus ir tendencijas. 2004 m. daugiakriterinio vertinimo rezultatai pateikti 2.10 lent.

2.10 lentelė

Daugiakriterinio vertinimo ir regionų rangavimo rezultatai 2004 m.

		Alytaus	Kauno	Klaipėdos	Marijampolės	Panevėžio	Šiaulių	Tauragės	Telšių	Utenos	Vilniaus
2004	SAW	0,088	0,11	0,118	0,084	0,092	0,087	0,076	0,119	0,083	0,144
	Rangas	6	4	3	8	5	7	10	2	9	1
	COPRAS	74,83	81,33	89,43	65,87	71,81	71,29	63,7	99,92	74,45	100
	Rangas	5	4	3	9	7	8	10	2	6	1
	Topsis	0,237	0,405	0,471	0,273	0,263	0,269	0,215	0,57	0,256	0,582
	Rangas	9	4	3	5	7	6	10	2	8	1
	Rangų vidurkis	6	4	3	8	5	7	10	2	9	1

Vertinant 2004 m. geriausia socialinė-ekonominė padėtis buvo nustatyta Vilniaus regione, antroje vietoje atsidūrė Telšių, trečioje – Klaipėdos, ketvirtoje – Kauno regionas. Galima daryti išvadą, kad geriausia socialinė-ekonominė padėtis yra Lietuvos didmiesčių regionuose. Išimtis yra tik antroje vietoje atsidūręs Telšių regionas. Tokiam šio regiono rezultatui įtakos turėjo mažiausias palyginus su kitais regionais pensinio amžiaus gyventojų skaičius, demografinės senatvės indeksas, nusikaltimų skaičius 1000 gyv., didžiausia reikšmė TUI tenkančio vienam gyventojui, lietuviškos kilmės eksportas vienam gyventojui. Tuo tarpu blogiausia socialinė-ekonominė aplinka nustatyta Tauragės regione ir tai lėmė, kad šiame regione didžiausias lyginant su kitais regionais socialinės

pašalpos gavėjų skaičius, mažiausios TUI ir materialinės investicijos vienam gyventojui, naujų gyvenamųjų pastatų statybos leidimų skaičius, BVP vienam gyventojui, ūkio subjektų skaičius ir lietuviškos kilmės eksportas vienam gyventojui. Reikšminga socialinės-ekonominės aplinkos rodiklius sieti su darbo rinkos rodikliais – taip galima pamatyti išskirtinius regionų bruožus bei problematiką. Siejant ekonominės ir socialinės aplinkos rodiklius su nedarbo lygiu pastebima priešinga situacija. Pavyzdžiui, vertinant nedarbo lygį 2004 m., nustatyta, kad nors Klaipėdos regionas priskiriamas prie geriausios ekonominės-socialinės aplinkos regionų, tačiau nedarbo lygis išlieka aukštas – 12,5 proc. Tuo tarpu Marijampolės regione 2004 m. nustatytas mažiausias nedarbo lygis iš visų regionų – 6,6 proc., tačiau vertinant bendrą socialinę-ekonominę aplinką, yra priskiriamas prie silpniausių ir atsiduria 8 vietoje pagal rangų vidurkį. Ši tendencija 2004 m. pasitvirtina ir prieš tai aptartame Tauragės regione, kuriame nustatyta blogiausia socialinė-ekonominė aplinka lyginant su kitais regionais, tačiau nedarbo lygis užfiksuotas palyginti neaukštas (8,3 proc.). Tai galima sieti su tuo, kad Tauragės regionas priskiriamas kaimo regionui, daug žmonių dirba žemės ūkyje – taip yra sumažinama nedarbo problema. Socialinė – ekonominė padėtis šiame regione yra silpna, pritraukiama mažai investicijų, mažai išvystyta pramonė ir statybos, daug žmonių gyvena iš pašalpų. Nedarbo lygio sugretinimas su socialinės-ekonominės aplinkos rodikliais, neparodė aiškios tendencijos, tačiau 2004 m. darbo užmokesčio ir socialinės-ekonominės aplinkos lyginimas atskleidė tam tikras kryptis. Nustatyta, kad nuo geresnė regiono socialinė-ekonominė aplinka – tuo didesnis ir darbo užmokestis. Didžiausias vidutinis darbo užmokestis 2004 m. užfiksuotas Vilniaus, Kauno, Telšių Klaipėdos regionuose, kuriose socialinės-ekonominė aplinka taip pat įvertinta geriausiai. Tuo tarpu Tauragės regione vidutinis darbo užmokestis 2004 m. buvo mažiausias iš visų regionų, atitinkama šiame regione nustatyta ir silpniausia socialinė-ekonominė aplinka. Vadinas vidutinis darbo užmokestis yra tinkamas indikatorius, pagal kurį galima spręsti apie regiono socialinę-ekonominę aplinką. Vertinant 2009 m. socialinę-ekonominę aplinką rezultatai labai nesiskyrė nuo 2004 m. Gauti rezultatai pavaizduoti 2.11 lent.

2.11 lentelė

Daugiakriterinio vertinimo ir regionų rangavimo rezultatai 2009 m.

		Alytaus	Kauno	Klaipėdos	Marijampolės	Panevėžio	Šiaulių	Tauragės	Telšių	Utenos	Vilniaus
2009	SAW	0,174	0,22	0,238	0,17	0,175	0,171	0,152	0,239	0,17	0,29
	Rangas	6	4	3	8	5	7	10	2	9	1
	COPRAS	72,21	81,69	89,48	67,97	76,41	73,13	63,88	100	74,14	99,68
	Rangas	8	4	3	9	5	7	10	1	6	2
	Topsis	0,005	0,033	0,072	0,007	0,018	0,01	0,002	0,818	0,009	0,267
	Rangas	9	4	3	8	5	6	10	1	7	2
	Rangų vidurkis	8	4	3	9	5	6	10	1	7	2

Geriausia socialinė-ekonominė padėtis 2009 m. nustatyta Telšių, Vilniaus, Klaipėdos, Kauno regionuose. Pastebima, kad Telšių regione, vertinant Corpras ir Topsis metodu, pastebimi geresni rezultatai nei Vilniaus regione. Didelių skirtumų lyginant 2009 m. rezultatus su 2004 m. – nepastebėta, tik kai kurie regionai pasikeitė rangavimo vietomis. 2004 m. laikotarpiui Šiaulių regionas buvęs 7 vietoje, 2009 m. persikėlė į 6 vietą. Tam įtakos turėjo labiausiai lyginant su kitais regionais padidėjęs naujų gyvenamųjų pastatų leidimų skaičius. Taip pat Šiaulių regione TUI vienam gyventojui lyginant 2009 m. su 2004 m. padidėjo 1,74 karto ir tai antras geriausias rezultatas lyginant su kitais regionais. Pagerėjo ir Utenos regiono socialiniai-ekonominiai rodikliai, nes šis regionas iš 9 rangavimo vietos pakilo į 7 vietą. Tam įtakos turėjo 50 proc. padidėjusi aukščiausią išsilavinimą turinčių gyventojų dalis bei labiausiai iš visų regionų padidėjęs lietuviško kilmės eksportas 1 gyventojui, kuris padidėjo 85,70 proc. 2009 m. lyginant su 2004 m.

2009 m. lyginant su 2004 m. socialinė-ekonominė padėtis pablogėjo Alytaus regione, kuris iš 6 vietos nukrito į 8 vietą. Tam įtakos turėjo mažiausias iš visų regionų lietuviškos kilmės eksportas pokytis, taip pat šiame regione padidėjo socialinės pašalpos gavėjų skaičius ir nusikaltimų skaičius.

Lyginant socialinės-ekonominės aplinkos padėtį regionuose su 2009 m. nedarbo lygiu kaip ir 2004 m. pastebėta atvirkštinė priklausomybė – kuo geresnė socialinė-ekonominė padėtis, tuo didesnis nedarbas. Pavyzdžiui, Telšių regionus pagal daugiakriterinio vertinimo rezultatus užimė pirmą vietą pagal socialinę-ekonominę padėtį, tačiau šiame regione užfiksuotas didžiausias nedarbo lygis iš visų regionų (16,8 proc.). Tuo tarpu Marijampolės apskrityje 2009 m. užfiksuotas mažiausias nedarbas lyginant su kitais regionais (10,5 proc.), tačiau pagal daugiakriterinį vertinimą jis užimė tik 9 vietą ir priskiriamas prie socialiai-ekonomiškai silpniausių regionų.

Vertinant socialinės-ekonominės aplinkos ir darbo užmokesčio ryšį, nustatyta tokia pat tendencija kaip ir 2004 m., nes kuo didesnis vidutinis darbo užmokestis regione – tuo aukštesnis rangas pagal daugiakriterinį vertinimą. Išsiskiria tik Telšių regionas, kuris pagal daugiakriterinį vertinimą užima pirmą vietą, tačiau ranguojant pagal didžiausią vidutinį darbo užmokestį šis regionas užimtų ketvirtą vietą po didžiųjų Lietuvos miestų regionų – Vilniaus, Klaipėdos ir Kauno. Galima interpretuoti, kad Telšių regionui pirmai vietai užimti pagal socialinę-ekonominę padėtį padėjo labai aukšti palyginus su kitais regionais TUI vienam gyventojui ir lietuviško kilmės eksporto rodikliai, kurie sietini su Mažeikių rajone įsikūrusia bendrove AB „Orlen Lietuva“. Nors šiose įmonėje dirbančiųjų žmonių darbo užmokestis gerokai viršija Lietuvos vidutinį darbo užmokestį, tačiau rajono vidurkis nepakelia iki didmiesčių regionų lygio. Paskutiniai analizuojamo laikotarpio (2014 m.) rezultatai pateikti 2.12 lent. Geriausia 2014 m. socialinė-ekonominė padėtis kaip ir visu vertinamuoju laikotarpiu nustatyta Vilniaus, Telšių, Klaipėdos ir Kauno regionuose, blogiausia – Marijampolės ir Tauragės regionuose. Galima teigti, kad gauti 2014 m. rezultatai visiškai nesiskyrė nuo 2009 m. daugiakriterinio vertinimo rezultatų, pastebėti tik keli nežymūs skirtumai – Vilniaus regionas vėl tapo geriausiai vertinamo regionu turinčių geriausią socialinę-

ekonominę aplinką, o Utenos regionas iš 7 vietos pakilo į 6, ir vertinamas lygiai tokiu pačiu rangu kaip Šiaulių regionas.

2.12 lentelė

Daugiakriterinio vertinimo ir regionų rangavimo rezultatai 2004 m.

		Alytaus	Kauno	Klaipėdos	Marijampolės	Panevėžio	Šiaulių	Tauragės	Telšių	Utenos	Vilniaus
2014	SAW	0,088	0,108	0,117	0,086	0,088	0,085	0,078	0,122	0,082	0,146
	Rangas	5	4	3	7	6	8	10	2	9	1
	COPRAS	71,95	81,49	89,33	65,22	75,49	72,65	61,33	96,94	76,29	100
	Rangas	8	4	3	9	6	7	10	3	5	1
	Topsis	0,005	0,033	0,072	0,007	0,018	0,01	0,002	0,818	0,009	0,267
	Rangas	9	4	3	8	5	6	10	1	7	2
	Rangų vidurkis	7	4	3	8	5	6	9	2	6	1

Lyginant socialinės-ekonominės aplinkos daugiakriterinio vertinimo rezultatus su nedarbo rodikliais, pastebėti keli akcentai. Nustatyta, kad didmiesčių regionuose (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos) nedarbo lygis 2014 m. buvo vienas mažiausių šalyje, atitinkamai šiuose regionuose buvo vieni geriausių socialinės-ekonominės aplinkos rodikliai. Ši tendencija nepasitvirtina tik Telšių regione, kuris nors ir užima antrą vietą pagal socialinę-ekonominę aplinką, tačiau nedarbo lygis išlieka aukštas – 12,4 proc. Tuo tarpu, siejant daugiakriterinio vertinimo regionų socialinės-ekonominės aplinkos rezultatus ir darbo užmokestį pastebimas ryšys kaip ir praitais laikotarpiais – kuo didesnis darbo užmokestis, tuo aukštesnė rangavimo vieta. Išmintis pastebėta, kaip ir 2009 m. Telšių regione, kuris taip pagal vidutinio darbo užmokesčio dydį užėmė 4 vietą, kai tuo tarpu pagal daugiakriterinio vertinimo rezultatus atsidūrė 2 vietoje. Tai sietina su tokiais pat priežastimis, kaip ir 2009 m., taip pat prie tokios padėties prisidėjo ir AB „Orlen Lietuva“ finansinė padėtis, nes 2014 m. ši įmonė dirbo nuostolingai, atsiliepdama Telšių regiono vidutinio darbo užmokesčio lėčiausiam augimui lyginant su visais kitais Lietuvos regionais.

Atlikus Lietuvos regionų socialinės – ekonominės aplinkos daugiakriterinį vertinimą nepastebėta aiškios tendencijos tarp socialinės – ekonominės aplinkos ir nedarbo lygio atskiruose Lietuvos regionuose. Pastebėta, kad nors regionas pagal sudarytą socialinių – ekonominių rodiklių modelį yra priskiriamas prie vieno iš silpniausių regionų, tačiau vertinant nedarbo lygio dydį, jo rezultatas yra vidutiniškas. Tuo tarpu darbo užmokesčio analizė parodė, kad kuo geresnė regiono socialinė – ekonominė aplinka, tuo regiono gyventojai gauna didesnę darbo užmokestį. Ši tendencija ypač pasižymėjo miestų ir kaimų regionuose, suskirstytuose pagal atokumo kriterijų.

2.7 Nedarbo lygio ir socialinės – ekonominės aplinkos ryšio analizė

Pirmojo etapo metu atlikta 2004–2014 m. dvidešimties socialinę-ekonominę aplinką apibūdinančių rodiklių bei nedarbo lygio ir darbo užmokesčio koreliacinė analizė Lietuvos mastu. Socialinę-ekonominę padėtį apibūdinantys rodikliai buvo naudojami tokie patys, kaip regionų daugiakriterinio vertinimo analizės dalyje, 2.6 skyriuje.

Koreliacijos analizė Lietuvos pavyzdžiu buvo naudojama atrinkti pagrindinius rodiklius, kurie turi stipriausią ryšį su analizuojamais darbo rinką apibūdinančiais rodikliais, tolimesniam regionų darbo rinko tyrimui. Regionų darbo rinkos analizėje buvo naudojami tik tie rodikliai, kurie su pasižymėjo didesniu nei 0,7 reikšmingumu. Koreliacinės analizės rezultatai, parodantys nedarbo ir kitų socialinę ekonominę būklę apibūdinančių rodiklių koreliacinius ryšius parodyti 2.13 lent.

2.13 lentelė

Ryšys tarp nedarbo lygio ir socialinių-ekonominių rodiklių Lietuvoje 2004 – 2014 m.

Teigiamas reikšmingas koreliacijos ryšys		Neigiamas reikšmingas koreliacijos ryšys		Reikšmingo koreliacijos ryšio nėra	
Rodiklis	R	Rodiklis	R	Rodiklis	R
Pensinio amžiaus gyventojų dalis	0,511	0-15 amžiaus gyventojų dalis	-0,539	Darbingo amžiaus gyv. Dalis	0,332
Gimstamumas	0,513			Mirtingumas	-0,170
Demografinės senatvės koeficientas	0,504	Gyventojų dalis su žemiausiu išsilavinimu	-0,602	Gyventojų dalis su viduriniu išsilavinimu	-0,358
Gyventojų dalis su aukščiausiu išsilavinimu	0,539			Nusikaltimų sk. 1000 gyventojų	0,407
Tarptautinės migracijos rodiklis	0,580	Materialinės investicijos 1 gyv. Eur.	-0,749	Universitetų ir kolegijų sk. 100 000 gyv.	-0,233
Socialinės pašalpos gavėjų dalis	0,777			Veikiantys ūkio subjektai 1000 gyv.	0,499
Bankroto lygis	0,773	Naujų gyvenamųjų pastatų statybą leidžiančių dokumentų sk. 100 000 gyv.	-0,574	TUI 1 gyv. Eur.	0,320
				BVP 1 gyv. Eur.	-0,084
				Lietuviškos kilmės eksportas 1 gyv. Eur.	0,378

Vertinant atliktų skaičiavimų rezultatus nustatyta, kad nedarbo lygio ir darbingo amžiaus gyventojų dalies, mirtingumo, tarptautinės migracijos rodiklio, gyventojų dalies su viduriniu išsilavinimu, nusikaltimų skaičiaus 1000 gyventojų, universitetų ir kolegijų skaičiaus 100 000 gyventojų, veikiančių ūkio subjektų skaičiaus 1000 gyventojų, tiesioginių užsienio investicijų 1 gyventojui, bendrojo vidaus produkto 1 gyventojui, lietuviškos kilmės eksporto 1 gyventojui ryšys statistiškai nėra reikšmingas. Tuo tarpu, skaičiavimai rodo, kad nedarbo lygis Lietuvoje reikšmingai koreliuoja su maždaug puse analizuojamų rodiklių. Analizuojamu laikotarpiu teigiamas koreliacinis ryšys nustatytas, t.y., kai didėja nedarbo lygis didėja ir atitinkamas rodiklis – pensinio amžiaus gyventojų dalis, gimstamumas, demografinės senatvės indeksas, gyventojų su aukščiausiu

išsilavinimu dalis, tarptautinės migracijos rodiklis, socialinių pašalpų gavėjų dalis du visų gyventojų ir įmonių bankroto lygis.

Pensinio amžiaus gyventojų dalis ir demografinės senatvės indeksas, kuris yra aiškinamas kaip pagyvenusių (60 metų ir vyresnio amžiaus) žmonių skaičius, tenkantis šimtui vaikų iki 15 metų amžiaus, yra labai panašūs rodikliai ir jų reikšmė nedarbo lygio kitimui gali būti aiškinama tapačiai. Pasak L. Okelevičiūtės-Neverauskienės (2008) vyresnio amžiaus asmenys tampa „paklausesni“ darbo rinkoje tik atsiradus darbo jėgos deficitui – t.y. kai darbo jėgos pasiūla yra mažesnė už jos paklausą. Taip pat pasak tos pačios mokslininkės, nepaisant to, kad didėjant pensinio amžiaus žmonių skaičiui, mažėja darbo jėgos pasiūla, pagyvenusių asmenų galimybės dalyvauti darbo rinkoje lieka ribotos ir pensinio amžiaus žmonių dalyvavimas darbo rinkoje mažai sprendžia nedarbo problemas. Įvertinus, šiuos argumentus, darbo autorės nuomone ryšys tarp pensinio amžiaus gyventojų dalies ir demografinės senatvės koeficiento greičiausiai yra atsitiktinis.

Koreliacinė analizė parodė, kad gimstamumo rodiklio ir nedarbo lygio ryšys yra teigiamas. Aktualu tai, kad remiantis V. Stankūniene (2014), kai ekonominė krizė labiau didina vyrų nedarbą, bendras gimstamumo lygis krinta greičiau, jei moterų – lėčiau arba net didėja. Lyginant vyrų ir moterų nedarbą (žr. 4 priedą) šalyje kriziniu ir pokriziniu laikotarpiu (2009-2014 m.) vyrų nedarbas buvo žymiai didesnis nei moterų, todėl ši prielaida nepasitvirtina, kadangi krizės laikotarpiui gimstamumo rodiklis išliko toks pat kaip ir ekonominio pakilimo laikotarpiui – atitinkamai 9,9 proc. ir 2008 ir 2010 m. Giliau analizuojant gimstamumo rodiklį, matoma aiški gimstamumo didėjimo tendencija, nes atitinkamai 2004 m. gimstamumas siekė 8,8 proc. ir tai buvo mažiausia reikšmė analizuojamu periodu, o 2014 m. siekė 10,3 proc. ir tai buvo didžiausia reikmė per visą laikotarpį. Vadinasi galima daryti prielaidą, kad gimstamumo ir nedarbo ryšys yra atsitiktinis ir gimstamumą lemia kiti veiksniai.

Teigiamas koreliacinis ryšys pastebėtas ir tarp nedarbo bei gyventojų dalies su aukščiausiu išsilavinimu, vadinasi didėjant gyventojų daliai su aukščiausiu išsilavinimu didėja ir nedarbas. Lietuvos darbo biržos duomenimis (2013) įsivyraujanti praktika rodo, kad sėkmingai įsidarbinti būtinas ne tik išsilavinimas, kvalifikacija, profesiniai įgūdžiai, bet ir bendrieji gebėjimai. Nors turinčių aukštąjį išsilavinimą žmonių sparčiai auga, iškyla problema, jog aukštosios mokyklos rengia labai plataus profilio specialistus, turinčius tik bendrinių žinių, todėl darbo rinkoje nuolat trūksta specialistų, kurie išmanytų tam tikras specifines sritis. Taip pat turintys aukštąjį išsilavinimą žmonės vangiai dirba nekvalifikuotus arba mažai nekvalifikuotus darbus, kurių paklausa išlieka didelė. Vadinasi, remiantis šiais argumentais teigimas koreliacinis ryšys tarp šių dviejų analizuojamų rodiklių yra logiškas ir pagrįstas.

Teigimas koreliacinis ryšys nustatytas ir tarp socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus nuo visų gyventojų ir nedarbo lygio. Bedarbiams svarbus santykis tarp bedarbio pašalpos ir darbo užmokesčio, kurį jie gautų, jei sutiktų dirbti pasiūlytą darbą. Šis reiškinys yra vadinamas nedarbo

spąstais ir analizuojamu laikotarpiu mažiausias rodiklis nustatytas 2004 m. – 54,4 proc. (žr. 5 priedą.). Tai reiškia, kad dirbant yra gaunama apie pusę karto daugiau pajamų nei nedirbant. Tačiau nuo 2005 metų rodiklis ėmė smarkiai didėti, o tam pagrindą galėjo turėti įsigaliojęs nedarbo socialinio draudimo įstatymas (Nedarbo socialinio draudimo įstatymas, 8 str.). Tuo tarpu didžiausias rodiklis nustatytas 2009 m., kai dirbant yra gaunama tik apie 13,8 procentų daugiau. Pasak Swedbank analitikų (Verslo žinios, 2011) socialinės apsaugos sistema teoriškai turėtų užtikrinti būtinųjų poreikių patenkinimą ir orų gyvenimą trumpuoju laikotarpiu, pavyzdžiui, kai staiga netekus darbo ieškoma kito. Vis dėlto dirbant ir nedirbant gaunamos finansinės naudos santykis rodo, kad Lietuvoje nedirbti kartais netgi apsimoka. Taigi siekiant pagerinti tokią absurdišką padėtį nuo 2010 metų sausio 1 d. bedarbiams, turintiems teisę į nedarbo socialinio draudimo išmoką, buvo apribotas maksimalus jos dydis ir tai atsispindėjo ir nedarbo spąstų rodikliuose, kurie ėmė mažėti. (Socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinasis įstatymas, 11 str.). Vadinas, remiantis pateikta informacija, galima teigti, kad nedarbo lygis ir gyventojų dalis gaunanti socialines išmokas yra labai glaudžiai susiję rodikliai bei pastebima tendencija, kad mažėja žmonių, siekiančių pragyventi iš darbo ir tai yra labai pavojinga situacija, rodanti visuomenės darbinio aktyvumo nuosmukį.

Nustatyta, kad nedarbo lygis taip pat teigiamai koreliuoja su šalies įmonių bankroto lygiu, kuris yra aiškinamas, kaip per metus pradėtų įmonių bankroto procesų santykis su veikiančių ūkio subjektų skaičiumi. Įmonių bankrotas visuotinai pripažįstamas kaip neigiamas rinkos ekonomikos reiškinys, o jo sukeltas nedarbas kaip viena iš socialinių problemų S. Brecher, (2007). Vertinant bankrotų dinamiką, visame analizuojame laikotarpyje ypač išryškėjo 2009-2010 m., kai bankroto lygis atitinkamai sudarė 2,16 proc. 2009 m. ir 1,97 proc. 2010 m. ir šio rodiklio rezultatai buvo didžiausi visu vertinamu periodu. Šiais metais tarp bankrutuojančių kompanijų dominavo statybų sektoriaus bendrovės, jų skaičius per šį laikotarpį padidėjo net tris kartus ir sudarė beveik ketvirtadalį visų bankrutuojančių ūkio dalyvių (DNB banko apžvalga, 2010 m.).

Tyrimo metu buvo išskirta ir atvirkštine priklausomybe nedarbo lygį veikiantys rodikliai: 0-15 amžiaus gyventojų dalis, gyventojų dalis su žemiausiu išsilavinimu, materialinės investicijoms 1 gyventojui Eur. bei naujų gyvenamųjų pastatų statybą leidžiančių dokumentų skaičiui 100 000 gyv. 0-15 amžiaus gyventojų dalies ir nedarbo lygį sieja pastebimas (-0,539) neigiamas koreliacinis ryšys. Visu analizuojamu laikotarpiui šio amžiaus grupės dalis mažėjo dėl mažo gimstamumo ir intensyvios migracijos, kurios didžiąją dalį sudaro jaunimas ir jaunos šeimos su vaikais (Stankūnienė, 2014). Neigiamas koreliacijos koeficientas, rodo, kad galima daryti prielaidą, jog šios amžiaus grupės mažėjimas galimai turi ryšį su nedarbo lygio augimu analizuojamu laikotarpiu. Tačiau šį reiškinį darbo autorė laiko labiau atsitiktiniu, nes neigiamas gyventojų prieaugis ir šio amžiaus grupės gyventojų mažėjimas yra būdingas daugelyje vakarų Europos industrinių ir poindustrinių šalių ir labiau susijęs su bendra šalių ekonomine situacija.

Neigiamas koreliacinis ryšys (-0,602) nustatytas tarp nedarbo ir gyventojų dalies su žemiausiu išsilavinimu. Tačiau visu analizuojamu laikotarpiu žemiausią išsilavinimą turinčių žmonių dalis mažėjo ir šia atvirkštinę priklausomybę darbo autorės nuomone siūloma laikyti atsitiktine.

Materialias investicijas vienam gyventojui ir nedarbo lygį sieja vidutinis atvirkštinis ryšys (-0,749), t.y. didėjant materialioms investicijoms Lietuvoje, nedarbo lygis mažėjo. Materialios investicijos dažnai yra skirtos įmonės veiklai plėsti ar tobulinti, atnaujinant susidėvėjusius įrengimus, transporto priemones ir kt. Neretai tai nėra susiję su naujų darbo vietų kūrimu ir stipriai neįtakoja nedarbo mažėjimo, tačiau galima sieti ir su tuo, kad jei įmonėje diegiama nauja gamybinė linija ir perkami nauji įrengimai, jiems aptarnauti gali būti priimami dirbti nauji darbuotojai ir taip mažėja nedarbas. Taip pat neigiamas koreliacinis ryšys nustatytas ir tarp nedarbo bei naujų gyvenamųjų pastatų statybą leidžiančių dokumentų skaičius 100 000 gyventojų, o tai reiškia, kad padidėjus statybos leidimų skaičiui mažėja nedarbo lygis, kas būtų sietina su darbuotojų statybos sektoriuje poreikio išaugimu.

Taigi pirmojo tyrimo etapo metu buvo nustatyta, kokie ekonominiai ir socialiniai rodikliai sąlygoja nedarbo Lietuvoje. Antrojo etapo metu buvo atliekama regionų darbo rinkos analizė ir buvo naudojami tik tie rodikliai, kurie pirmajame etape pasižymėjo stipriu arba labai stipriu koreliaciniu ryšiu. t.y koreliacijos koeficientas didesnis nei 0,7. Tokio stiprumo ryšys buvo pastebėtas tarp nedarbo lygio ir socialinės pašalpos gavėjų dalies, bankroto lygio ir materialinių investicijų 1 gyventojui Eur. (žr. 2.13 lent.) Buvo apskaičiuoti 30 koreliacijos koeficientų, siekiant išsiaiškinti, kaip minėtieji rodikliai, regionų lygmeniu įtakoja nedarbo lygį. Tie koreliacijos koeficientai, kurių reikšmingumas buvo patvirtintas, pateikti 2.14 lentelėje, kuriame regione sugrupuotos pagal koreliacijos koeficientų reikšmingumą, tiriant tarpusavio priklausomybes.

2.14 lentelė

Ryšys tarp nedarbo lygio ir socialinių-ekonominių rodiklių regionuose 2004 – 2014 m.

Regionas	R reikšmė		
	Socialinės pašalpos gavėjų dalis	Bankroto lygis	Materialinės investicijos 1 gyv. Eur
Alytaus	0,805	Nereikšminga	Nereikšminga
Kauno	0,593	0,728	-0,663
Klaipėdos	Nereikšminga	Nereikšminga	-0,601
Marijampolės	0,920	0,693	Nereikšminga
Panevėžio	0,849	0,592	-0,526
Šiaulių	0,868	Nereikšminga	Nereikšminga
Tauragės	0,842	Nereikšminga	Nereikšminga
Telšių	0,844	Nereikšminga	Nereikšminga
Utenos	0,971	Nereikšminga	Nereikšminga
Vilniaus	0,646	0,799	-0,628

Priklausomybė tarp nedarbo lygio ir socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus nustatyta devyniuose iš dešimties regionų, koreliacinis ryšys nepastebėtas tik Klaipėdos regione. Labai stiprus ryšys tarp šių dviejų nustatytas Marijampolės (0,920) ir Utenos (0,971) regionuose. Alytaus, Panevėžio, Šiaulių, Tauragės, Telšių regionuose nustatytas stiprus ryšys, nes koreliacijos koeficientas svyravo 0,7-0,9 ribose. Prieš tai atliktas regionų grupavimas pagal kaimiškumą, parodė, kad Marijampolės regione kaime gyvena daugiau nei 50 proc. gyventojų, o Utenos regionas regionas priskiriamas kaimo regionui pagal atokumo kriterijų, vadinasi kaimiško tipo regionuose kaip labai reikšmingas veiksnys susijęs su nedarbo lygio kitimu yra socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus. Tai patvirtina ir skaičiavimai, kad miesto regionuose, tokiuose kaip Vilniaus, Kauno, Klaipėdos šis veiksnys yra arba nereikšmingas arba pasižymi tik pastebimu stiprumu kaip Vilniaus (0,646) ar Kauno (0,593) regionuose. Išimtis nustatyta tik Šiaulių regione, kuriame tarp šių rodiklių apskaičiuotas stiprus (0,868) koreliacinis ryšys. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad Šiaulių regione, iš visų miestietiškių regionų, analizuojamu laikotarpiu kaime gyvena daugiausiai žmonių, vidutiniškai – 38,47 proc. Tokia situacija yra aiškinama kaip dalies kaimo gyventojų motyvacijos stoka siekti gerovės, pasitenkinimas valstybinėmis pašalpomis. Socialinė parama skatina formavimąsi naujo gyventojų sluoksnio, kurių veiksmai nukreipti ne į darbo paiešką gyvenamojoje vietovėje ar toliau esančiame mieste, o į gyvenimą iš pašalpų (Kšivickienė, 2006).

Analizuojant nedarbo lygio ir bankroto lygio priklausomybę, statistiškai reikšmingas stiprus teigiamas ryšys nustatytas Kauno (0,728) ir Vilniaus (0,799) regionuose. Tai reiškia, kad stipriausias ryšys pasireiškia didžiausių Lietuvos miestų regionuose. Analizuojamu laikotarpiu didžiausias įmonių bankroto lygis nustatytas 2009-2010 m., kai dėl pasaulinės ekonominės krizės padarinių su ekominiais sunkumais susidūrė ir Lietuvos įmonės. Kauno regione bankroto lygis siekė 2,25 proc. 2009 m. ir 1,93 proc. 2010 m., o Vilniaus regione atitinkamai 2,15 proc. ir 2,11 proc. Iš visų regionų pagal bankroto lygį skirtinguose ekonominėse veiklos rūšyse Vilniaus ir Kauno regionas išsiskiria tuo, kad palyginti su kitais regionais, daugiau bankrutavo įmonių veikusių statybos sektoriuje (Lietuvos statistikos departamento leidinys, Įmonių bankrotas, 2011). Šis rezultatas darbo autorės nuomone yra logiškas, kadangi didžiųjų Lietuvos miestų regionuose veikė daugiausia statybų sektoriaus įmonių, kurių veiklos rezultatai yra jautriausi ekonomikos rinkų pokyčiams.

Tarp materialinių investicijų ir nedarbo lygio pokyčių nustatytas pastebimas neigiamas ryšys Kauno (-0,663), Vilniaus (-0,628), Klaipėdos (0,601), Panevėžio (-0,526) regionuose, o tai reiškia, kad šiuose regionuose materialinių investicijų padidėjimas susijęs su nedarbo lygio sumažėjimu. Paminėtina, kad vertinant materialinių investicijų dydį išreikštą vienam gyventojui šiuose regionuose, ekonominio pakilimo metu (2007-2008 m.), nustatytos didžiausios šio rodiklio reikmės lyginant su kitais regionais. Analizuojant materialinių investicijų struktūrą pagal ekonominės veiklos rūšis, paminėtina, kad kiekvienas regionas pasižymi specifiškumu. Pavyzdžiui Panevėžio apskrityje didžiausia investicijų dalis sudaro apdirbamosios gamybos srityje (2007 m. 18,24 proc.,

2008 m. 17,15 proc.), didmeninės ir mažmeninės prekybos variklinių transporto priemonių ir motociklų remonto srityje (2007 m. 9,62 proc., 2008 m. 16,81 proc.). Vilniaus ir Kauno regionuose didžiausia dalis investicijų nekilnojamo turto srityje, atitinkamai Vilniaus regione 2007 m. 29,06 proc. ir 2008 m. 26,94 proc., o Kauno regione 17,47 proc. 2007 m. ir 14,86 proc. 2008 m. Šiuose regionuose ekonomikos pakilimo metu buvo daug investuojama ir statyboje, atitinkamai Vilniaus regione 11,13 proc. 2007 m. ir 9,00 proc. 2008 m., o Kauno regione 9,95 proc. 2007 m. ir 7,33 proc. 2008 m. Klaipėdos regione buvo sutektos investicijos transporto srityje (24,10 proc. ir 23,85 proc.).

Atlikus socialinių – ekonominių rodiklių įtakos Lietuvos regionų darbo rinkai vertinimą galima teigti, kad netiesioginę įtaką nedarbo lygiui darantis veiksnys išskiriamas materialinių investicijų dydis, t.y. didėjant materialinėms investicijoms nedarbo lygis mažėjo. Ši tendencija pasitvirtino tam tikruose miestų regionuose ir pusiau miestų regionuose, kuriuose didelę užimtųjų dalį užima dirbantys pramonės ir statybų sektoriuose. Tuo tarpu tiesiogine priklausomybe su nedarbo lygiu pasižymėjo šie rodikliai: socialinių pašalpų gavėjų skaičius ir bankroto lygis. Pastarasis rodiklis reikšmingas buvo šalies didmiesčių regionuose (Kauno ir Vilniaus), o socialinių gavėjų skaičius kaimo ir pusiau kaimo regionuose.

2.8 Darbo užmokesčio ir socialinės – ekonominės aplinkos ryšio analizė

Tiriant socialinių ir ekonominių rodiklių įtaką darbo rinkai buvo tiriama ne tik, kaip tam tikri rodikliai veikia nedarbo lygį, bet taip pat kaip yra šie rodikliai veikia vidutinį darbo užmokestį Lietuvoje. Tyrimo rezultatai pateikti 2.15 lentelėje.

2.15 lentelė

Ryšys tarp darbo užmokesčio ir socialinių-ekonominių rodiklių Lietuvoje 2004 – 2014 m.

Teigiamas reikšmingas koreliacijos ryšys		Neigiamas reikšmingas koreliacijos ryšys		Reikšmingo koreliacijos ryšio nėra	
Rodiklis	R	Rodiklis	R	Rodiklis	R
Darbingo amžiaus gyv. dalis	0,848	0-15 amžiaus gyventojų dalis	-0,784	Pensinio amžiaus gyventojų dalis	0,465
Mirtingumas	0,732			Tarptautinės migracijos rodiklis	-0,331
Gimstamumas	0,827			Socialinės pašalpos gavėjų dalis	0,189
Demografinės senatvės koeficientas	0,777			Nusikaltimų sk. 1000 gyventojų	-0,182
Gyventojų dalis su aukš. išsilavinimu	0,681			Materialinės investicijos 1 gyv. Eur.	0,490
Universitetų ir kolegijų sk. 100 000 gyv.	0,568			Bankroto lygis	0,481
Veikiantys ūkio subjektai 1000 gyv.	0,742	Gyventojų dalis su vid. išsilavinimu	-0,583		
TUI 1 gyv. Eur.	0,731				
BVP 1 gyv. Eur.	0,839				
Naujų gyvenamųjų pastatų statybą leidžiančių dok. sk. 100 000 gyv.	0,708				
Liet. kilmės eksportas 1 gyv. Eur.	0,611				

Skaičiavimais nustatyta, kad vidutinis realus bruto darbo užmokestis Lietuvoje reikšmingai koreliuoja su daugiau nei puse analizuojamų rodiklių. Analizuojamu laikotarpiu teigiamas koreliacinis ryšys nustatytas, t.y., kai didėja vidutinis realus bruto darbo užmokestis, didėja ir atitinkamas rodiklis – darbingo amžiaus gyventojų dalis, gimstamumas, mirtingumas, demografinės senatvės indeksas, gyventojų su aukščiausiu išsilavinimu dalis, universitetų ir kolegijų skaičius 100 000 gyventojų, veikiantys ūkio subjektai 1000 gyv., TUI ir BVP 1 gyventojui, naujų gyvenamųjų pastatų statybą leidžiančių dokumentų skaič. 100 000 gyv., lietuviškos kilmės eksportas 1 gyv. Eur.

Pirmais veiksny, kuris su vidutiniu darbo užmokesčiu koreliuoja tiesioginiu teigiamu stipriu ryšiu (0,848) – darbingo amžiaus žmonių skaičius, kuris dar kitaip gali būti sutapatinamas su darbo pasiūla. Interpretuojant gautą rezultatą galim teigti, kad didėjant darbingo amžiaus žmonių skaičiui – didėja ir darbo užmokestis. Situacija atitinka darbo pasiūlos dėsnį, kuris teigia, kad didėjant darbo užmokesčiui, darbo pasiūla didėja, o mažėjant darbo apmokėjimui – mažėja (Pocius, 2005).

Analizuojant kitą veiksni – mirtingumą, paminėtina, kad pasak V. Stakūnienės (2014), Lietuvoje gyventojų (ypač vyrų) mirtingumo lygis jau 50 metų svyruoja ir išlieka santykinai aukštas, nebūdingas panašaus išsivystymo šalims. Darbo autorės nuomone, šio rodiklio ir vidutinio darbo užmokesčio ryšys yra atsitiktinis bei nepaaiškina vienas kito pokyčių. Tas pat pasakytina ir apie demografinio senatvės indekso reikšmę, todėl šie rodikliai tolesnėje analizėje naudojami nebus.

Tuo tarpu, priešingas mirtingumui rodiklis – gimstamumas, kuris su vidutiniu darbo užmokesčiu yra susiję stipriu tarpusavio ryšiu (0,827) darbo autorės nuomone, gali būti siejamas su vidutinio darbo užmokesčio pokyčiais. Vertinant vyrų ir moterų vidutinio darbo užmokesčio pokyčius 2008-2014 m. laikotarpiu, nes Statistikos departamentas pateikia tik tokio laikotarpio vidutinio darbo užmokesčio duomenis (žr. 7 priedą), galima pastebėti, kad visu periodu vyrų vidutinis darbo užmokestis buvo didesnis nei moterų, bei jo didėjimo tempai, ypač 2012-2014 m. yra aukštesni. Remiantis V. Stankūniene (2011) galima teigti, kad sparčiau didėjantis vyrų, o ne moterų vidutinis darbo užmokestis labiau prisideda prie gimstamumo didėjimo. Tai susiję su iki šiol Lietuvoje vyraujančiu šeimos modeliu, kad vyras yra maitintojas, kuris turi išlaikyti šeimą.

Kiti du rodikliai – gyventojų dalis su aukščiausiu išsilavinimu bei universitetų ir kolegijų skaičius 100 000 gyventojų bei jų ryšys su vidutiniu darbo užmokesčiu gali būti vertinamas tapačiai. Tai gali būti daroma dėl to, kad abu rodikliai t.y gyventojų dalis su aukščiausiu išsilavinimu bei universitetų ir kolegijų skaičius 100 000 gyventojų yra labai panašūs ir kiekvieno iš jų reikšmė yra priklausoma viena nuo kitos. Abu šie rodikliai su vidutiniu darbo užmokesčiu yra susiję pastebimu teigiamu ryšiu (0,681 ir 0,568), t.y abiemis rodikliams didėjant didėja ir darbo užmokestis. Pasak B. Hultmana, S. Hemlinb (2008), išsilavinimas didina įsidarbinimo galimybes ir atlyginimą, galimybę siekti karjeros. Taip pat turintys aukštąjį išsilavinimą darbuotojai dažniausiai turi galimybę siekti aukštesnės kvalifikacijos ir anot B. Martinkaus, V. J. Žilinsko (2008), kvalifikuoti darbuotojai gauna didesnę darbo užmokesčių negu nekvalifikuoti. Priežastis ta, kad

kvalifikuotų žmonių darbo paklausa palyginti su esama tokio darbo pasiūla, intensyvesnė negu nekvalifikuoto darbo paklausa, palyginti su jo pasiūla.

Kitas rodiklis – veikiantys ūkio subjektai 1000 gyventojų, parodantis šalies ūkio gyvybingumą ir gyventojų verslumą, su vidutiniu darbo užmokesčiu yra susiję stipriai koreliaciniu teigiamu ryšiu – 0,742. Pasak Š. Beinoraitės ir R. Drejerio (2014) vidutinis darbo užmokestis gali būti kriterijus, pagal kurį vertintinas gyventojų verslumas. Teigiama, kas kuo didesni šalyje atlyginimai, tuo neparankiau pradedantiesiems verslininkams, nes jei asmuo, norintis pradėti savo verslą, ketina samdyti darbuotojus, vadinasi, esant aukštiesiems darbo užmokesčio rodikliams šalyje, būsimasis darbdavys turės į juos atsižvelgti ir samdomiems savo įmonės darbuotojams mokėti atitinkamą darbo užmokestį. Vadinasi šis aiškinimas, prieštarauja gautiems veikiančių ūkio subjektų ir vidutinio darbo užmokesčio ryšio rezultatams. Tačiau darbo autorės požiūriu ūkio subjektų ir vidutinio darbo užmokesčio tarpusavio tiesioginė priklausomybė yra susijusi su bendru šalies ekonomikos augimu ir yra gauti rezultatai yra tinkami bei galimi naudoti tolesniame tyrimo etape.

TUI ir vidutinio darbo užmokesčio ryšio priklausomybė yra stipri (0,731) ir tiesioginė. Tačiau TUI gali turėti ir priešingą efektą ir tai įrodo G. Hale ir C. Long (2011) atliktas tyrimas kuriame nagrinėjama TUI ir darbo užmokesčio priklausomybė Kinijoje. Mokslininkai teigia, kad TUI buvimas padidina kvalifikuotų darbuotojų darbo užmokestį, tačiau neturi jokio poveikio paprastų darbuotojų darbo užmokesčiui ir tai gali sukelti didelę pajamų nelygybę. Ši tendencija pasitvirtina ir Lietuvos pavyzdžiu, kai kitame etape atliekamas TUI ir vidutinio darbo užmokesčio priklausomybės tyrimas skirtinguose Lietuvos regionuose.

Tiesioginis teigiamas stiprus ryšys (0,839) sieja vidutinį darbo užmokestį ir BVP vienam gyventojui. BVP vienam gyventojui – vienas iš dažniausių įvairių šalių darbo rinkų tyrimuose naudojamų veiksnių, apibūdinančių šalių ir jų gyventojų gyvenimo lygį. Vieną iš tokių tyrimų atliko A. M. Warner (2007), kurie nagrinėjo kaip darbo užmokesčio lygis koreliuoja su BVP, tenkančiu vienam darbuotojui. Duomenys rodo, kad 1 proc BVP pokytis vienam darbuotojui yra susijęs su nuo 0,6 iki 1,0 proc darbo užmokesčio pokyčių įvairiose šalyse. Viena ir BVP sudedamųjų dalių - lietuviškos kilmės eksportas, su vidutiniu darbo užmokesčiu taip pat susijęs pastebimu teigiamu koreliaciniu ryšiu (0,611) ir gali būti tapatinamas su šalies ūkio išsivystymo lygiu.

Teigiamas stiprus koreliacinis ryšys (0,708) sieja vidutinį darbo užmokestį ir naujų gyvenamųjų pastatų statybą leidžiančių dokumentų skaičių 100 000 gyv. Darbo autorės nuomone, šie rodikliai yra susiję, nes gaudami didesnę atlyginimą, gyventojai savo pajamas gali skirti ne tik savo pagrindiniams poreikiams tenkinti, bet ir turi galimybę keisti savo būstą į didesnę ar patogesnę. Kiti du rodikliai – 0-15 amžiaus gyventojų dalis ir gyventojų dalis su viduriniu išsilavinimu magistro darbo autorės nuomone su vidutiniu darbo užmokesčiu yra susiję atsitiktinai, kadangi šie rodikliai visu laikotarpiu turėjo tendenciją mažėti ir yra susiję su demografiniais pokyčiais.

Taigi šiame magistro darbo etape buvo nustatyta, kokie ekonominiai ir socialiniai rodikliai sąlygoja vidutinį darbo užmokestį Lietuvoje. Sekančiu etapu buvo atliekama regionų darbo rinkos analizė ir buvo naudojami tik tie rodikliai, kurie pirmajame etape pasižymėjo stipriu arba labai stipriu koreliaciniu ryšiu. t.y koreliacijos koeficientas didesnis nei 0,7. Tokio stiprumo ryšys buvo pastebėtas tarp vidutinio darbo užmokesčio ir darbingo amžiaus gyventojų dalies, gimstamumo, veikiančių ūkio subjektų 1000 gyventojų, TUI ir BVP 1 gyventojui, naujų gyvenamųjų pastatų statybą leidžiančių dokumentų skaičiaus 100 000 gyv. Taip pat kaip jau buvo minėta prieš tai, tolesnėje analizėje buvo atsisakyta mirtingumo, demografinio senatvės indekso ir 0-15 amžiaus gyventojų dalies rodiklių. Buvo apskaičiuoti 60 koreliacijos koeficientų, siekiant išsiaiškinti, kaip minėtieji rodikliai, regionų lygmeniu yra susiję su vidutiniu darbo užmokesčiu. Tie koreliacijos koeficientai, kurių reikšmingumas buvo patvirtintas, buvo apskaičiuoti ir pateikti 2.16 lentelėje.

2.16 lentelė

Ryšys tarp darbo užmokesčio ir socialinių-ekonominių rodiklių regionuose 2004 – 2014 m.

Regionas	R reikšmė					
	BVP	Darbingo amžiaus gyv. dalis	Veikiantys ūkio subjektai 1000 gyv.	TUI 1 gyv. Eur	Gimstamumas	Naujų gyvenamųjų pastatų statybą leidžiančių dokumentų sk. 100 000 gyv.
Alytaus	0,81	0,84	0,65	0,57	Nereikšminga	0,65
Kauno	0,80	Nereikšminga	0,73	0,65	0,80	Nereikšminga
Klaipėdos	0,81	0,61	0,76	0,77	0,86	0,54
Marijampolės	0,76	0,87	0,72	Nereikšminga	Nereikšminga	0,68
Panevėžio	0,65	0,88	0,79	Nereikšminga	0,63	0,86
Šiaulių	0,68	0,84	0,65	0,70	0,62	0,94
Tauragės	0,77	0,92	0,82	0,88	Nereikšminga	0,83
Telšių	0,74	Nereikšminga	Nereikšminga	Nereikšminga	Nereikšminga	0,94
Utenos	0,84	0,70	Nereikšminga	0,75	0,65	0,67
Vilniaus	0,84	0,58	0,76	0,73	0,82	Nereikšminga

Priklausomybė tarp vidutinio darbo užmokesčio ir BVP nustatyta visuose dešimt Lietuvos regionų. Pastebimas ryšys nustatytas tik Šiaulių (0,68) ir Panevėžio (0,65) regionuose, visuose likusiuose regionuose minėtų rodiklių ryšys yra stiprus. Ši situacija rodo, kad BVP rodiklis, kuris įvairiuose moksliniuose tyrimuose naudojamas kaip aiškiausiai parodantys ūkio išsivystymo lygį yra vienas iš pagrindinių veiksnių galinčių paaiškinti vidutinio darbo užmokesčio pokyčius Lietuvos regionuose. Todėl galima daryti išvadą, kad netolygus sukuriama BVP dydis Lietuvos regionuose prisideda prie darbo užmokesčio diferenciacijos regionų atžvilgiu.

Kitas tiriamas veiksnys – darbingo amžiaus gyventojų skaičius, dar kitaip galimas apibūdinti, kaip darbo pasiūla, kaip turintis reikšmingą ryšį su vidutiniu darbo užmokesčiu nustatytas 8 iš 10

Lietuvos regionų. Statistiškai reikšmingo ryšio nenustatyta tik Kauno ir Telšių regionuose, pastebimas ryšys nustatytas didmiesčių – Klaipėdos bei Vilniaus regionuose. Tuo tarpu labai stiprus ryšys nustatytas Tauragės (0,92), kuris yra priskiriamas kaimo regionui ir pagal atokumo kriterijų ir pagal kaimo gyventojų skaičiaus dalį nuo visų gyventojų. Darbingo amžiaus gyventojų dalis regiono gyventojų struktūroje rodo ekonominį regiono potencialą, sukuria prielaidą darbuotojų konkurencijai ir šio atveju kaimiškajame Tauragės regione šis aspektas pasireiškia labai stipriai, nes darbingo amžiaus gyventojų kitimas jautriai reaguoja į darbo užmokesčio pokyčius.

Įdomu tai, kad verslo aplinką apibūdinantis veiksnys – veikiantys ūkio subjektai 1000 gyv. stipriausiu ryšiu su vidutiniu darbo užmokesčiu pasireiškia taip pat Tauragės regione (0,82). Nors šis regionas ir priskiriamas kaimo regionui bei kaip parodė gyventojų užimtumo analizė, didelė dalis užimtųjų dirba žemės ūkyje, tačiau šis veiksnys taip pat turi didelės įtakos darbo užmokesčio pokyčiams. Pasak Tauragės regiono integruotos teritorijų programos (2015), Tauragės regione verslumas yra neaukštas lyginant su kitais Lietuvos regionais. Tai autorės nuomone prisideda silpnos regiono socialinės-ekonominės padėties, ką parodė atliktas daugiakriterinis vertinimas ir prie mažiausio lyginant su kitais Lietuvos regiono vidutinio darbo užmokesčio.

Apskaičiavus TUI ir darbo užmokesčio priklausomybę nepastebėta jokių specifinių tendencijų regionų grupėse, nes šis veiksnys pasirodė reikšmingas atskiruose miesto, pusiau miesto ir kaimo regionuose. Stiprus ryšys nustatytas Tauragės (0,88), Klaipėdos (0,77), Šiaulių (0,7), Utenos (0,65), Vilniaus (0,72), vadinasi šiuose regionuose TUI didėjimas teigiamai veikia darbo užmokesčio pokytį. Įdomu tai, kad nors visu analizuojamu laikotarpiu Telšių regionas pasižymėjo didelėmis TUI reikšmėmis, šiuo aspektu jį pralenkė tik Vilniaus regionas, tačiau koreliacinėje TUI veiksnys analizėje pasirodė nereikšmingas. Kaip jau buvo minėta daugiakriterinio vertinimo analizėje, TUI dydis labiausiai yra siejamas su įmone AB „Orlen Lietuva“ ir nors šiose įmonėje dirbančiųjų žmonių darbo užmokestis gerokai viršija Lietuvos vidutinį darbo užmokestį, tačiau rajono vidurkio nepakelia iki didmiesčių regionų lygio ir galimai iškreipia šio regiono darbo užmokesčio reikšmę.

Kitas tiriamas veiksnys – gimstamumas ir jo ryšys su vidutiniu darbo užmokesčiu parodė, kad didžiausia tiesioginė priklausomybė taip šių dviejų rodiklių yra miestų regionuose. Visuose Lietuvos miestų regionuose išskyrus Šiaulių, tarp šių dviejų rodiklių buvo nustatytas stiprus ryšys, vadinasi, galima daryti prielaidą, kad darbo užmokesčio didėjimas šiuose regionuose didina gimstamumą. Pasak sociologės V. Tretjekovos (2015) atliko tyrimo, tėvystė tiesiogiai siejama su finansiniu vaikų aprūpinimu, todėl ekonominiai ištekliai, apimantys gaunamas ar planuojamas pajamas jauniems žmonėms yra vieni svarbiausių planuojant vaikų susilaukimą. Darbo autorės atlikta darbo užmokesčio dinaminė analizė parodė, kad Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos regionuose visu analizuojamu laikotarpiu nustatytas didžiausias vidutinis darbo užmokestis, kas tiesiogiai gali turėti įtakos užtikrintumo dėl ateities atsiradimui ir gimstamumo didėjimui.

Paskutinis koreliacinėje analizėje naudojamas veiksnys - naujų gyvenamųjų pastatų statybą leidžiančių dokumentų sk. 100 000 gyv. Įdomu tai, nors Vilniaus ir Kauno regionuose nustatyta daugiausia šių leidimų skaičių, tačiau kaip veiksnys koreliuojantis su vidutiniu darbo užmokesčiu yra nereikšmingas. Tuo tarpu labai stiprus ryšys šios du rodiklius sieja Telšių (0,94) regione ir tai galima sieti su tuo, kad kaip parodė užimtumo regioninė analizė, šiame regione daugiausiai iš visų Lietuvos regionų – vidutiniškai 13,57 proc. užimtųjų dirba statybų sektoriuje. Pasak statistikos departamento duomenų, statybų sektoriuje dirbančių asmenų vidutinis darbo užmokestis viršija vidutinį darbo užmokestį ir tai galimai lemia vidutinio darbo užmokesčio didėjimą Telšių regione.

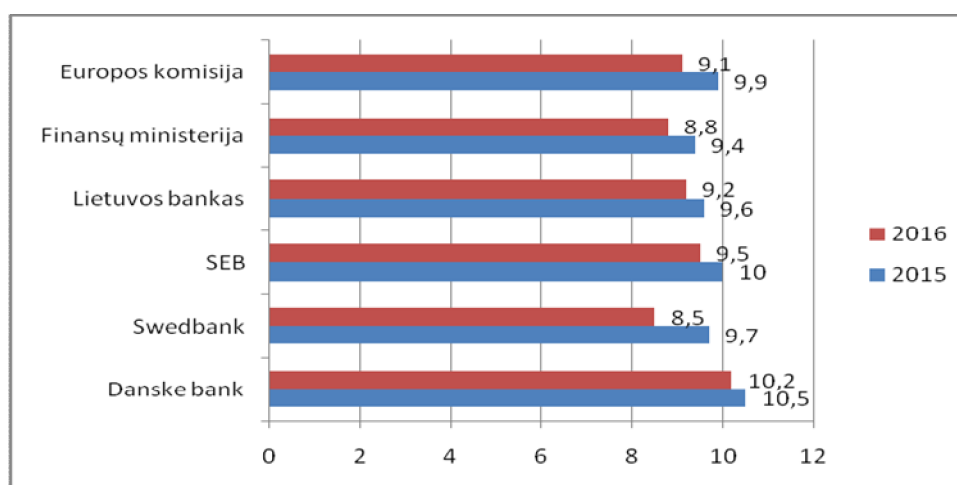
Tiriant vidutinio darbo užmokesčio pokyčius sąlygojančius veiksnius, nustatyta, kad jo pokyčiai buvo susiję su visais kitais veiksniais nei nedarbo lygio atveju. Tiesiogine priklausomybe su vidutiniu darbo užmokesčiu pasižymėjo šie rodikliai: BVP, darbingo amžiaus gyventojų dalis, veikiančios ūkio subjektai, gimstamumas, naujų gyvenamųjų namų skatybos leidimų skaičius. BVP rodiklis reikšmingumu pasižymėjo beveik visuose regionuose, darbingo amžiaus gyventojų dalis kaip veiksnys reikšmingiausias nustatytas pusiau miesto ir kaimo regionuose. Nustatyta, kad veikiančių ūkio subjektų skaičius ir regionų pagal tipą negalima sieti, o stipriausias šis veiksnys – Tauragės regione. Gimstamumas kaip veiksnys sietinas su vidutiniu darbo užmokesčiu reikšmingiausias miesto regionuose, o vertinant statybų leidimų skaičių aiškių tendencijų nepastebėta.

3. LIETUVOS IR JOS REGIONŲ DARBO RINKŲ PERSPEKTYVŲ VERTINIMAS

Išanalizavus Lietuvos regionų darbo rinkas ir jų pokyčius lemiančias priežastis, būtina įvertinti ir jų kitimo perspektyvas. Vienareikšmiškai numatyti vienokias ar kitokias bet kokio rodiklio perspektyvas nėra paprasta, ypač kai darbo rinkos rodiklių ir juos sąlygojančių veiksnių kitimas nepasižymi pastovia didėjimo ar mažėjimo tendencija. Dėl šios priežasties šioje darbo dalyje buvo pateikta jau atliktų Lietuvos darbo rinkos rodiklių prognozių bei Lietuvos regioninių darbo biržų tyrimų palyginamoji analizė. Darbo rinkos pagrindinių rodiklių, t.y. nedarbo ir darbo užmokesčio prognozės yra būtinos, nes numanant būsimus darbo rinkos pokyčius, galima numatyti priemones, kuriomis būtų sprendžiamos darbo rinkos problemos.

3.1 Darbo rinkos rodiklių prognozės Lietuvoje

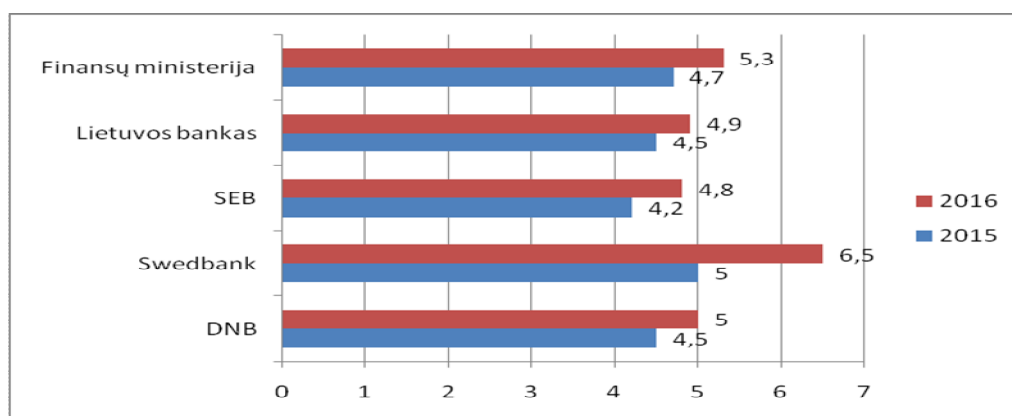
Šioje darbo dalyje yra analizuojamos ir lyginamos įvairių institucijų atliktos, dviejų pagrindinių darbo rinkos rodiklių – nedarbo ir darbo užmokesčio prognozės 2015 – 2016 m. Pirmiausia 3.1 pav. pateikiamos nedarbo lygio prognozės.

3.1 pav. Nedarbo prognozių palyginimas 2015-2016 m.

„Danske Bank“ prognozuoja, kad nedarbo lygis Lietuvoje, toliau mažės gana nežymiai: 2015 m. iki 10,5 proc., 2016 m. – iki 10,2 procento. Pasak „Danske bank“ analitiko R. Grajausko (2015) nors Lietuvos ekonomika jau ne vienerius metus auga gana sparčiai, nedarbo mažėjimo tempai lėtėja. Pagrindinės to priežastys yra lankstumo reguliuojant darbo santykius trūkumas bei per aukštas minimalios mėnesinės algos (MMA) lygis. Pasak eksperto, norint užtikrinti, kad ateityje nedarbas Lietuvoje mažėtų sparčiau, patartina mažinti darbo rinkos iškraipymus, kurie pasireiškia per dideliu darbo jėgos apmokestinimu, neadekvataus MMA lygio nustatymu bei nelanksčiu darbo santykių reguliavimu. Tuo tarpu Lietuvos finansų ministerija (2015) dėl stiprėjančios darbo jėgos

paklausos, 2015 m. nedarbo lygio prognozė sumažinto 0,5 procentinio punkto – iki 9,4 proc., o 2016 m. – 0,3 procentinio punkto – iki 8,8 proc. Nedarbui mažėti sąlygas sudarė toliau tęsiama aktyvi darbo rinkos politika, taikomos laikino užimtumo priemonės, jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinimas ir nuo 2015 m. pradėti įgyvendinti vietinių užimtumo iniciatyvų projektai. Europos komisija taip pat konstatuoja, kad aktyvesnė ekonominė veikla teigiamai veikia užimtumo augimą bei nedarbą, kuris Lietuvoje taip pat mažės, tiesa, labai lėtu tempu. 2015 metais nedarbo lygis prognozuojamas 9,9 proc., o 2016 m. – 9,1 proc. (Europos komisijos pranešimas spaudai, 2015). Europos komisijos prognozė panaši į Lietuvos banko pateiktą prognozę, kurioje teigiama, kad 2015 m. šalyje nedarbo lygis mažės dar labiau nei buvo prognozuota (10 proc.) ir bus maždaug 9,6 proc., o 2016 m. 9,2 proc. „Swedbank“ ekonomistai taipogi mano, kad nedarbo lygis ir toliau mažės iki 9,7 proc. 2015 m. ir 8,5 proc. 2016 metais (Swedbank ekonomikos apžvalga, 2015). Pagrindinė nedarbo mažėjimo priežastis yra visuomenės senėjimas – į pensiją išeis daugiau žmonių, nei į darbo rinką įsilies jaunuolių. Emigracija taip pat šiek tiek mažins nedarbą, tačiau tikrai nebus pagrindinė to priežastis. Tačiau atkreipiamas dėmesys į tai, kad laisvas vietas bedarbiams užimti vis sunkiau – prasilenkia rinkos poreikiai ir bedarbių turimos kompetencijos ar lūkesčiai. Be to, dėl visuomenės senėjimo ir besitraukiančios darbo jėgos Lietuvoje nedarbo lygis mažėtų net nesukuriant naujų darbo vietų, todėl siekiant spartesnio progreso būtinos darbo rinkos reformos. Dabartinėmis sąlygomis nedarbo lygio prognozes atsargiau vertina SEB banko ekspertai, kadangi laukiama ekonomikos plėtra yra efektyvi, kuomet visą BVP prieaugį galima užtikrinti didinant darbo našumą, o ne kuriant daugiau darbo vietų (Lietuvos makroekonomikos apžvalga, 2015). Visgi yra erdvės sumažinti prognozuojamus 2015 m. ir 2016 m. nedarbo lygio rodiklius po 0,5 proc. punkto – atitinkamai iki 10,0 proc. ir 9,5 proc. Taigi apibendrinat galima teigti, kad skirtingų institucijų pateiktos prognozės vertine išraiška skiriasi, tačiau visos jos prieina vienos išvados, kad nedarbo lygis artimiausius du metus mažės. Panaši tendencija nustatyta atlikus ir kito darbo rinkos rodiklio – vidutinio darbo užmokesčio atliktų prognozių palyginime (žr. 3.2 pav.)

3.2 pav. Vidutinio darbo užmokesčio augimo prognozės 2015-2016 m.

Finansų ministerija (2015) teigia, kad pastaruoju metu darbo užmokesčio pokyčius šalies ūkyje lemia sparčiai augantys atlyginimai privačiame sektoriuje, ypač tuose sektoriuose, kurie vis aštriau jaučia darbuotojų trūkumą ir poreikį išlaikyti kvalifikuotus darbuotojus. Prognozuojama, kad dėl vykstančių defliacinių procesų vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis 2015 m. augs tokiu pačiu tempu, kaip ir 2014 m. t.y. 4,7 proc. Vėlesniais vidutinio laikotarpio metais toliau didės kvalifikuotos darbo jėgos paklausa, lėtai, bet sparčiau kils kainos, ir tai užtikrins nuoseklų gyventojų pajamų augimą. Todėl numatoma, kad tuo laikotarpiu greitesniu tempu augs ir vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis – 2016 m. jis augs 5,3 proc. Lietuvos banko ekspertai prognozuoja, kad darbo užmokestis turėtų pakilti 4,5 proc. 2015 m., o 2016 m. augs 4,9 proc. Taip pat pasak Gedimino Šimkus, Lietuvos banko Ekonomikos ir finansinio stabilumo tarnybos direktoriaus (2015), jau nuo 2013 m. vidutinis darbo užmokestis kyla greičiau nei kainos ir kadangi ši tendencija tęsis 2015-2016 m. gyventojų perkamoji galia toliau didės. Pasak Swedbank prognozių, tendencijos darbo rinkoje taip pat išlieka teigiamos – bruto darbo užmokestis 2015 m. padidės 5 proc., o 2016 metais augimas paspartės iki 6,5 procentų (Swedbank ekonomikos apžvalga, 2015). Pernai atlyginimų augimas išliko labai netolygus – IT, NT operacijų, žemės ūkio ir statybų sektoriuose jis augo sparčiausiai, o daugelio viešojo sektoriaus darbuotojų atlyginimų augimo vis dar laukiama. Ne tik spartesnis bet ir tolygesnis atlyginimų augimas tikėtinas tik 2016 metais, ekspertų nuomone bus didinamas ne tik minimalus, bet ir viešojo sektoriaus atlyginimai. Pasak SEB banko prognozių 2015 m. ir 2016 m. pabaigoje vidutinis darbo užmokestis didės atitinkamai 4,2 proc. ir 4,8 proc. Vienas iš aspektų, kurį būtina pabrėžti – algų augimas akivaizdžiai pranoks kainų infliaciją, t.y. realusis darbo užmokestis toliau didės (Lietuvos makroekonomikos apžvalga, 2015). Kita vertus, įtempta situacija ir neaiškumas dėl artimiausių eksporto rinkų perspektyvų vers darbdavius būti atsargesnius tiek planuojant darbo užmokesčio pokyčius. DNB banko ekspertai (2015) analizuoja, kad įtampa darbo rinkoje dėl kvalifikuotos darbo jėgos trūkumo provokuoja darbo užmokesčio augimą, kuris 2015 m. turėtų būti 4,5 proc., o 2016 m. 5,0 proc.

Apibendrinat įvairių institucijų atliktas darbo rinkos rodiklių prognozes, pastebima kad netolimoje ateityje t.y. 2015 – 2016 m. numatomas darbo užmokesčio didėjimas ir nedarbo lygio mažėjimas. Išanalizavus įvairias pateiktas prognozes nustatyta, kad nedarbo lygis 2015 m. turėtų svyruoti 9,4 – 10,5 proc., o 2016 m. 8,5 – 10,5 proc. ribose. Tuo tarpu darbo užmokestis per 2015 m. turėtų augti 4,2 – 5 proc., o 2016 m. 4,8 – 6,5 proc.

3.2 Darbo rinkos tendencijos ir tobulinimo kryptys Lietuvos regionuose

Darbo biržos duomenimis prognozuojama, kad darbo vietų skaičius 2015 metais labiausiai augs šiose paslaugų sektoriaus srityse: mažmeninėje prekyboje – Kauno, Klaipėdos ir Šiaulių regionuose; kroviniame kelių transporte – Kauno, Šiaulių ir Vilniaus regionuose; restoranų ir

veikloje – Kauno, Klaipėdos, Tauragės ir Vilniaus regionuose. Pramonės sektoriaus srityse: baldų gamyboje – Kauno, Utenos ir Vilniaus regionuose; viršutinių drabužių siuvime – Kauno, Panevėžio ir Vilniaus regionuose; medienos pjaustyme ir obliavime – Kauno, Tauragės, Telšių ir Vilniaus regionuose. Statybos sektoriaus srityse: gyvenamųjų ir negyvenamųjų pastatų statyboje – Kauno, Panevėžio, Šiaulių ir Vilniaus regionuose; elektros sistemų įrengime – Klaipėdos ir Vilniaus regionuose; kelių ir automagistralių tiesime – Kauno ir Tauragės regionuose. Žemės ūkio sektoriaus srityse: medienos ruošoje – Alytaus, Panevėžio, Telšių ir Vilniaus regionuose; mišriame žemės ūkyje – Panevėžio ir Šiaulių regionuose. Taip pat remiantis Darbo biržos prognoze 2015 m., teigiama kad 75 proc. 2015 m. visų darbo pasiūlymų bus skirti kvalifikuotai darbo jėgai, tai yra 2 proc. punktais daugiau nei 2014 metais. Nekvalikuotos darbo jėgos paklausa pastaraisiais metais mažėja ir prognozuojama, kad ši tendencija išliks ir 2015 metais. Atlikus profesijų grupių analizę naudojantis darbo biržos priemone „Išsidarbinimo galimybių barometras 2015“ buvo nustatytos paklausiausios profesijos 2015-2016 m. bei jų pasiskirstymas Lietuvos regionuose. 3.1 lentelėje pavaizduota paklausiausios profesijos ir jų paplitimas Lietuvos regionuose ir rajonuose.

3.1 lentelė

Paklausiausių profesijų 2015- 2016 m. pasiskirtymas Lietuvos regionuose

	Didelis trūkumas		Didelis perteklius	
	Regionas	Rajonai	Regionas	Rajonai
Reklamos, rinkodaros specialistai	Alytaus	Alytaus r., Birštono r.	Klaipėdos	Kretingos r., Klaipėdos r. Šilutės r.
	Kauno	Kėdainių r., Kauno r., Jonavos r., Prienų r.		
	Marijampolės	Vilkaviškio r.		
	Šiaulių	Šiaulių r., Šiaulių m., Joniškio r., Pakruojo r.	Utenos	Utenos r. Visagino r.
	Tauragės	Jurbarko r.	Vilniaus	Trakų r., Švenčionių r., Vilniaus r., Elektrėnų r.
	Telšių	Mažeikių r.		
	Vilniaus	Vilniaus m.		
Pardavimo atstovai	Kauno	Kėdainių r., Raseinių r., Jonavos r., Prienų r.	Nėra	Nėra
	Klaipėdos	Kazlų Rudos r., Kalvarijų r., Marijampolės r.		
	Šiaulių	Šiaulių r., Šiaulių m., Joniškio r.		
	Vilniaus	Trakų r., Vilniaus m., Vilniaus r., Elektrėnų r.		
	Utenos	Utenos r.		
IT specialistai	Kauno	Kauno m.	Nėra	Nėra
Gydytojai	Alytaus	Alytaus r.	Nėra	Nėra
	Kauno	Kauno m.		
	Marijampolės	Vilkaviškio r.		
	Tauragės	Šilalės r.		
	Vilniaus	Vilniaus m.		
Slaugos specialistai	Alytaus	Druskininkų r.	Tauragės	Šilalės r.
	Kauno	Raseinių r., Jonavos r.		
	Marijampolės	Marijampolės r., Šakių r., Razlų Rudos r.		
	Tauragės	Tauragės r., Pagėgių r.		
	Vilniaus	Elektrėnų r. Trakų r. Vilniaus m.		

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Darbo biržos duomenimis

Tam tikrose teritorijose laisvų darbo vietų daugiau negu ieškančiųjų darbo, tačiau drauge – darbo vietų kai kurių profesijų darbuotojams perteklius. Teritoriniai nedarbo, taip pat darbo pasiūlos ir paklausos skirtumai rodo, kad nevisiškai pasinaudojama visomis galimybėmis rasti reikiamų

darbuotojų (LR vyriausybės nutarimas, 2008). Daugeliu atvejų darbo vietų trūkumas priklauso nuo to, kad nėra tinkamų šiai profesijai specialistų. Iš vienos pusės, tai gali būti atlyginimo klausimas, kada darbdaviai nesutinka mokėti tiek, kiek pageidauja ieškantysis darbo asmuo, iš kitos pusės – teritorinio darbuotojų mobilumo problema (Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 2006). Pavyzdžiui, Valstybinės ligonių kasos duomenimis, yra susidaręs nemažas skirtumas tarp slaugytojų specialistų atlyginimų. Slaugytojų vidutinis darbo užmokestis yra žemesnis, lyginant jį su visų šalies gydymo įstaigų darbuotojų vidutiniu uždarbiu, ir vos skiriasi nuo darbuotojų, dirbančių šalies ūkio sektoriuje. Didžiausią vidutinį darbo užmokestį gauna universitetinėse ligoninėse – t.y. Kauno, Klaipėdos, Vilniaus miestuose dirbantys slaugytojai – nuo 743 iki 847 eurų. Mažiausiai uždirba rajonų gydymo įstaigų slaugytojos, kurių vidutinis darbo užmokestis svyruoja nuo 472 iki 491 eurų, todėl nepakankamo darbo užmokesčio aspektas pasireiškia Lietuvos periferijos regionuose – Alytaus, Marijampolės, Tauragės bei atsiranda šios profesijos darbuotojų trūkumas. Atlikus Darbo biržos priemonės „Įsidarbinimo galimybių barometras 2015“ analizę nustatyta, kad viena iš didelių trūkumu pasižyminti profesija – reklamos ir rinkodaros specialistai. Sunkmečiu kompanijos pirmiausia taupė mažindamos reklamos biudžetus ir atleisdamos rinkodaros specialistus, tačiau dabar ši specialybė vėl darosi paklausi ir šiai dienai pasak darbuotojų paieškos ir pasak atrankos įmonės “Prime Pelope” direktorės Aušros Delonaitės darbdaviai siūlo iki 1000 Eur. atlyginimą. Vadinasi įvertinus siūlomą atlyginimą galima teigti, kad šiuo atveju šiai specialybei siūlomas atlyginimas greičiausiai yra ne tas kriterijus, lemiantis trūkumą tam tikruose regionuose. Pavyzdžiui, nors Vilniaus mieste nustatytas reklamos ir rinkodaros specialistų trūkumas, tuo tarpu Vilniaus rajone pastebimas šių specialistų perteklius. Ši situacija aiškiai iliustruoja vieną svarbiausių Lietuvos regionų ir jų darbo rinkų problemą – nepakankamą gyventojų mobilumą. LR vyriausybės migracijos skatinimo programos duomenimis (2008) pagrindinės kliūtys didinti gyventojų teritorinį mobilumą yra šios:

1. Nesudarytos tinkamos ekonominės ir teisinės sąlygos;
2. Technškai pasenusios keleivinio transporto priemonės, dėl transporto spūsčių sunkėjančios eismo sąlygos, brangstantys važiavimo keleiviniu transportu bilietai, nepatogūs viešojo transporto važiavimo grafikai, ilga kelionė į darbą trukmė;
3. Socialinių paslaugų stoka kaimuose, miesteliuose ir toliau nuo apskričių centrų esančiose vietovėse;
4. Mažos įsidarbinimo galimybės darbo rinkoje papildomai remiamiems asmenims;
5. Psichologinės nuostatos, šeimos aplinkybės.

Šiuo metu numatytos teritorinio mobilumo skatinimo galimybės, susijusios su ieškančių darbo asmenų įdarbinimu ir dalyvavimu profesiniame mokyme bei neformalaus švietimo programose yra apibrėžtos Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatyme, kuriame teigiama:

1. Užimtumui remti rengiamos gyventojų teritorinio mobilumo skatinimo programos. Tokiu būdu laisvų darbo vietų trūkumo ir pertekliaus reguliavimui, gerinančiam teritorinio mobilumo skatinimui yra suteiktas įstatyminis pagrindas.

2. Teritorinė darbo birža dirbantiems viešuosius darbus asmenims kompensuoja 50 procentų jų kelionės į darbą ir atgal išlaidų pagal pateiktus išlaidas patvirtinančius dokumentus.

3. Bedarbiams, dalyvaujantiems profesiniame mokyme, už ne ilgesnį, negu yra nustatyta mokymo programose, mokymosi laikotarpį per pirmuosius 3 mokymosi mėnesius mokama 0,7 dydžio, o per vėlesnius – vienos Vyriausybės patvirtintos minimalios mėnesinės algos dydžio mokymo stipendija, apmokamos kelionės išlaidos į mokymo vietą ir atgal bei apgyvendinimo išlaidos.

4. Bedarbiams bei įspėtiems apie atleidimą darbuotojams, lankantiems neformalaus švietimo programas, yra apmokamos kelionės išlaidos į mokymo vietą ir atgal.

Viena iš pagrindinių regionų darbo jėgos mobilumo skatinimo programa, įgyvendinama Teritorinių Darbo biržų – teritorinio judrumo priemonė. Jos pagrindiniai kriterijai, kad bedarbiai, savarankiškai įsidarbinę ir dirbantys darbo vietoje, nutolusioje daugiau kaip 30 kilometrų nuo jų gyvenamosios vietos, gali gauti kelionės ir apgyvendinimo išlaidų kompensacijas:

1. Kelionės į darbą ir atgal išlaidos kompensuojamos, kai vykstama tolimojo ar (ir) vietinio (priemiestinio) susisiekimo transportu, traukiniais ar nuosavu transportu, ir šios išlaidos per mėnesį viršija 20 proc. įsidarbinusio buvusio bedarbio gaunamo atlyginimo, jei šis atlyginimas mažesnis už dviejų Vyriausybės patvirtintos minimaliosios mėnesinės algos dydžių sumą asmeniui dirbant visą darbo laiką. Vieno mėnesio išlaidų kompensavimo dydis negali viršyti 0,5 Vyriausybės patvirtintos minimaliosios mėnesinės algos dydžio.

2. Apgyvendinimo išlaidos, kai vykstama į darbo vietą ne dažniau kaip vieną kartą per darbo savaitę. Vieno mėnesio šių išlaidų kompensavimo dydis negali viršyti 0,5 Vyriausybės patvirtintos minimaliosios mėnesinės algos dydžio.

Ši programa darbo ieškantiems žmonėms prieinama nuo 2009 metų, tačiau jos populiarumas, palyginti su kitomis aktyvios darbo rinkos politikos priemonėmis, mažesnis – valstybės parama pasinaudojo per 2 tūkst. buvusių bedarbių nuo jos įgyvendinimo pradžios. 3.3 lentelėje parodyta visų Lietuvos regionų Teritorinių darbo biržų rezultatai, t.y. kiek buvo šioje priemonėje dalyvavo asmenų ir kiek lėšų joms buvo panaudota 2014 m. bei pateikti naujausi 2015 m. sausio – rugsėjo mėn. duomenys. Pastebima, kad regionų rezultatai skirtingi, pavyzdžiui Šiaulių., Marijampolės, Tauragės regionai jau nesibaigiant 2015 m. pasiekė praitų 2014 m. rezultata, o Alytaus, Panevėžio beveik perpus atsilieka nuo 2014 m. Beje šios aktyvios darbo rinkos politikos priemonės trūkumas yra tas, kad ilgiausias rėmimo laikas yra iki 3 mėn., todėl realiai nauda įsidarbinusiam asmeniui yra menkai jaučiama. Todėl viena iš siūlomų šios rėmimo programos tobulinimo krypčių – prailginant šios programos rėmimo trukmę ir kompensuojant ne visas kelionės išlaidas, o jų dalį.

Aktyvios darbo rinkos priemonės „Teritorinis judrumas“ rezultatai 2014 – 2015 m.

Regionas	2015 m. (sausis-rugsėjis)		2014 m.	
	Asmenys	Lėšos, tūkst. Eur.	Asmenys	Lėšos, tūkst. Eur.
Alytaus	12	4,9	26	8,2
Kauno	47	12,2	Nėra duomenų	
Klaipėdos	14	3,4	Nėra duomenų	
Marijampolės	10	3,2	11	3,2
Panevėžio	19	6,8	37	10,7
Šiaulių	15	3,3	15	3,8
Tauragės	14	4,5	13	3,9
Telšių	18	4,7	21	4,9
Utenos	12	4,2	14	4,8
Vilniaus	98	Nėra duomenų	118	Nėra duomenų

Šaltinis: Teritorinių darbo biržų duomenys

Tačiau tokių įstatymiškai apibrėžtų gyventojų mobilumo vystymo priemonių nepakanka ir būtina LR Vyriausybės lygyje vykdyti subalansuotą ūkio plėtros politiką, daugiau investicijų bei struktūrinių fondų lėšų pritraukiant silpniau ekonomiškai išvystytiems regionams. Jau 2006 m. Darbo ir socialinių tyrimų institutas, siūlė teritorinio mobilumo skatinimo priemones darbo vietų užpildymui gerinti:

1. Mobilumo motyvacijos formavimas;
2. Socialiai remtinų asmenų transporto išlaidų rėmimas;
3. Teritorinių darbo biržų bendradarbiavimas;
4. Jaunimo iš kaimo regionų pirmo įdarbinimo rėmimas;
5. Lengvatos darbdaviams, įdarbinantiems socialiai remtinus asmenis iš kitų regionų;
6. Darbo užmokesčio subsidijavimas;
7. Savivaldybių būsto fondo formavimas

Tai leistų optimizuoti gyventojų teritorinio mobilumo srautus bei sumažinti teritorinius nedarbo lygio skirtumus, mažiau urbanizuotų regionų žmonės turėtų sėkmingiau derinti darbo paieškos galimybes toliau esančiuose šalies industriniuose centruose su darbo paieška netoli namų esančiuose teritorijose.

Teritoriniai nedarbo, taip pat darbo pasiūlos ir paklausos skirtumai rodo, kad nevisiškai pasinaudojama visomis galimybėmis rasti reikiamų darbuotojų ir taip pasireiškia teritorinio darbo jėgos mobilumo problema. Nors įstatyminiu pagrindu yra kuriama bazė gerinanti gyventojų teritorinį judrumą, tačiau tokių įstatymiškai apibrėžtų gyventojų mobilumo vystymo priemonių nepakanka ir būtina LR Vyriausybės lygyje vykdyti subalansuotą ūkio plėtros politiką, daugiau investicijų bei struktūrinių fondų lėšų pritraukiant silpniau ekonomiškai išvystytiems regionams.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

- Atlikus darbo rinkos analizę teoriniu aspektu, nustatyta, kad įvairių autorių pateikiamuose darbo rinkos apibrėžimuose galima išvelgti daug panašumų, tačiau bendraja prasme darbo rinką galima suvokti, kaip rinką, kurioje perkamas ir parduodamas darbas.
- Pagrindiniai darbo rinką apibūdinantys rodikliai yra nedarbas, užimtumas ir darbo užmokestis, kurių pagalba galima analizuoti, ne tik visos šalies, bet ir regionų darbo rinkas. Mokslininkai, nagrinėjantys darbo rinkas, paprastai išskiria tokias darbo rinkos pokyčių priežastis: demografija, išsilavinimas, ūkio išsivystymo lygis, verslo aplinka, socialiniai rodikliai, inovacijos ir technologijos.
- Pirmiausia buvo atlikta Lietuvos regionų socialinė ir demografinė apžvalga, nes neretai pati regiono socialinė – demografinė aplinka lemia darbo rinkos situaciją ir problematiką. Nustatyta, kad Vakarų Lietuvos regionuose (Panevėžio, Utenos, Vilniaus) daugiau įtakos gyventojų skaičiaus pokyčiui turėjo natūralios kaita, o Rytų ir Vidurio Lietuvos regionuose (Klaipėdos, Šiaulių, Telšių) – migracija. Atlikus atskirų regionų pagal gyventojų amžiaus grupes analizę nustatyta, kad daugiau 0 – 15 ir darbingo amžiaus gyventojų gyvena Vakarų Lietuvoje, o pensinio amžiaus žmonių – Vakarų, ypač Utenos regione. Taip pat buvo atliktas regionų grupavimas pagal atokumo kriterijų ir išskirti kaimo, pusiau kaimo ir miesto regionai, kurių pagrindu buvo atliekama tolesnė analizė.
- Tolesniame darbo etape buvo atliekama Lietuvos regionų užimtumo, nedarbo lygio ir vidutinio darbo užmokesčio analizė. Atlikus Lietuvos regionų užimtumo analizę nustatyta, kad didžiausiu užimtumu pasižymi miesto ir kaimo regionai. Užimtumo pagal sektorius analizė parodė, kad daugiausia užimtųjų žemės ūkio sektoriuje yra tuose regionuose, kur daugiausia žmonių gyvena kaime – Marijampolės ir Tauragės regionuose. Užimtųjų pramonės sektoriuje dirba apytiksliai vienodai visuose regionuose, mažiausia dalis yra Vilniaus (miesto) bei Tauragės (kaimo regione). Paslaugų sektoriuje daugiausiai užimtųjų dirba miesto regionuose, mažiausiai – kaimo. Statybų sektoriuje nepastebėta ryškaus užimtųjų ir regiono tipo ryšio, o daugiausia užimtųjų šiame sektoriuje dirba Telšių regione. Apibendrinant nedarbo lygio analizę regionuose pastebėtina, kad mažiausias vidutinis nedarbo lygis nustatytas miesto regionuose (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos), bei regionuose kur gyvena didelė kaimo gyventojų dalis (Tauragės, Marijampolės). Didžiausias nedarbas nustatytas regionuose, kuriuose vyrauja statybų ir pramonės sektorius, ypač ši tendencija pasitvirtina ekonominės krizės laikotarpiu. Vidutinio darbo užmokesčio Lietuvos regionuose analizė parodė, kad vidutinio darbo užmokesčio dydis gana tendencingai pasiskirsto pagal regionų klasifikavimą. Didžiausias darbo užmokestis nustatytas miesto regionuose, ši tendencija nepasitvirtina tik Šiaulių regione. Pusiau miesto regionuose nustatytas

atitinkamai mažesnis darbo užmokestis, nei miesto regionuose. Išsiskiria tik Telšių regionas, kuris viršys šios grupės vidutines reikšmes. Kaimo regionuose tendencija nepasitvirtina, nes darbo užmokesčio reikšmės, Utenos ir Tauragės regionuose skiriasi.

- Tolesniame darbo etape buvo atlikta regionų socialinės – ekonominės aplinkos analizė, remiantis dvidešimt pasirinktų socialinių – ekonominių rodiklių. Atlikus Lietuvos regionų socialinės – ekonominės aplinkos daugiakriterinį vertinimą nepastebėta aiškios tendencijos tarp socialinės – ekonominės aplinkos ir nedarbo lygio atskiruose Lietuvos regionuose. Tuo tarpu darbo užmokesčio analizė parodė, kad kuo geresnė regiono socialinė – ekonominė aplinka, tuo regiono gyventojai gauna didesnę darbo užmokesčių. Ši tendencija ypač pasižymėjo miestų ir kaimų regionuose, suskirstytuose pagal atokumo kriterijų.
- Kito etapo metu buvo atliekamas socialinių – ekonominių rodiklių įtakos atskirų regionų darbo rinkos rodikliams, konkrečiai – nedarbui ir vidutiniam darbo užmokesčiui vertinimas. Nustatyta, kad netiesioginę įtaką nedarbo lygiui darantis veiksnys yra materialinių investicijų dydis, t.y. didėjant materialinėms investicijoms nedarbo lygis mažėjo. Ši tendencija pasitvirtino miestų regionuose ir pusiau miestų regionuose, kuriuose didelę užimtųjų dalį užima dirbantys pramonės ir statybų sektoriuose (Panevėžio, Kauno, Klaipėdos). Tuo tarpu tiesiogine priklausomybe su nedarbo lygiu pasižymėjo šie rodikliai: socialinių pašalpų gavėjų skaičius ir bankroto lygis. Pastarasis rodiklis reikšmingas buvo šalies didmiesčių regionuose (Kauno ir Vilniaus), o socialinių gavėjų skaičius daugiau kaimo ir pusiau kaimo regionuose. Tiriant vidutinio darbo užmokesčio pokyčius sąlygojančius veiksnys, nustatyta, kad jo pokyčiai buvo susiję su visais kitais veiksniais nei nedarbo lygio atveju. Tiesiogine priklausomybe su vidutiniu darbo užmokesčiu pasižymėjo šie rodikliai: BVP, darbingo amžiaus gyventojų dalis, veikiančios ūkio subjektai, gimstamumas, naujų gyvenamųjų namų statybos leidimų skaičius. BVP rodiklis reikšmingumu pasižymėjo beveik visuose regionuose, darbingo amžiaus gyventojų dalis kaip veiksnys reikšmingiausias nustatytas pusiau miesto ir kaimo regionuose. Nustatyta, kad veikiančių ūkio subjektų skaičius ir regionų pagal tipą negalima sieti, o stipriausias šis veiksnys – Tauragės regione. Gimstamumas kaip veiksnys sietinas su vidutiniu darbo užmokesčiu reikšmingiausias miesto regionuose, o vertinant statybų leidimų skaičių aiškių tendencijų nepastebėta.
- Trečiojoje darbo dalyje buvo taikyta įvairių institucijų pateiktų prognozių palyginamoji analizė, darbo rinkos rodiklių – nedarbo ir darbo užmokesčio tema. Apibendrinat įvairių institucijų atliktas darbo rinkos rodiklių prognozes, pastebima kad netolimoje ateityje t.y. 2015 – 2016 m. numatomas darbo užmokesčio didėjimas ir nedarbo lygio mažėjimas. Išanalizavus įvairias pateiktas prognozes nustatyta, kad nedarbo lygis 2015 m. turėtų

svyruoti 9,4 – 10,5 proc., o 2016 m. 8,5 – 10,5 proc. ribose. Tuo tarpu darbo užmokestis per 2015 m. turėtų augti 4,2 – 5 proc., o 2016 m. 4,8 – 6,5 proc.

- Taip pat trečiojoje darbo dalyje buvo atliekama Lietuvos regionų darbo rinkų tobulinimo analizė ir nustatyta, kad regionų darbo rinkose pasireiškia teritorinio judrumo stoka. Teritoriniai nedarbo, taip pat darbo pasiūlos ir paklausos skirtumai rodo, kad nevisiškai pasinaudojama visomis galimybėmis rasti reikiamų darbuotojų ir taip pasireiškia teritorinio darbo jėgos mobilumo problema. Nors įstatyminiu pagrindu yra kuriama bazė gerinanti gyventojų teritorinį judrumą, tačiau tokių įstatymiškai apibrėžtų gyventojų mobilumo vystymo priemonių nepakanka ir būtina LR Vyriausybės lygyje vykdyti subalansuotą ūkio plėtros politiką, daugiau investicijų bei struktūrinių fondų lėšų pritraukiant silpniau ekonomiškai išvystytiems regionams.

LITERATŪRA

1. Andriušaitienė D. (2007) *Depresinių šalies regionų darbo rinkos plėtra*. Daktaro disertacija, Vilnius.
2. Armstrong, H., Taylor, J. (2003) *Regional economics and policy*. 3rd edition. Oxford: Blackwell.
3. Atkočiūnienė, V. (2014) *Darbo vietų plėtojimo darnumą Lietuvos kaimiškuosiuose regionuose lemiantys veiksniai*. Regional formation and development studies : journal of social sciences. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
4. Babar A. and Tasneem K. and Shumaila A. (2010) *Impact of Higher Education on Economic Growth of Pakistan*. Munich Personal RePEc Archive No. 22912.
5. Bagdanavičius J. (2002) *Žmogiškasis kapitalas*. Mokymo metodinė priemonė. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
6. Balvočiūtė R. (2011) *Šiaulių miesto darbo rinkos situacijos 2004-2009 m. lyginamoji analizė Lietuvos ekonominių pokyčių kontekste*. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos 2(22).
7. Balvočiūtė, R., Skunčikienė, S. (2008) *Darbo užmokesčio Lietuvos organizacijose struktūrinis pjūvis: darbuotojų išsilavinimo ir darbo stažo aspektai*. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 3 (12)
8. Bartosevičienė, V. (2006) *Ekonominė statistika*. Kaunas: Technologija.
9. Behrens, K., Sato, Y. (2011) *Migration, skill formation, and the wage structure*. Journal of regional science., Vol. 51, No. 1, p. 5–30. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-9787.2010.00682.x/pdf>
10. Beinoraitė Š. ir Drejeris R. (2014) *Gyventojų verslumo matavimo modelis*. Verslas: Teorija ir praktika 15(3) [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www.btp.vgtu.lt/index.php/btp/article/viewFile/btp.2014.20/pdf>
11. Beladi H., Chakrabarti A., Marjit S. (2009) *Skilled-Unskilled Wage Inequality and Urban Unemployment*. *Economic Inquiry*
12. Beržinskienė D. (2006) *Presumptions for the Development of Labour Market Differences in a Homogeneous Group of Countries*. *Engineering economics*. No 5 (50)
13. Beržinskienė D. (2011) *Darbo išteklių dalyvavimo darbo rinkoje vertinimas globalios ekonomikos sąlygomis*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla
14. Beržinskienė D., Raziulytė S. (2013) *Darbo užmokesčio diferenciacija Lietuvos darbo rinkoje*. Studijos šiuolaikinėje visuomenėje Nr. 4 (1)
15. Beržinskienė, D., Raziulytė, S. (2012). *Darbo našumo ir darbo užmokesčio tarpusavio priklausomybės vertinimas Lietuvos pavyzdžiu*. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, 2 (26), 33–41.
16. Bhorat H., Mever J. B., Mlatsheni C., 2002. *Skilled labour migration from developing countries: study on South and Southern Africa* // *International Migration Papers* Vol. 52. Prieiga per internetą: <http://www.queensu.ca/samp/migrationresources/braindrain/documents/bhorat.pdf>
17. Bilevičienė T., Kažemikaitienė E. (2008) *Kai kurių socialinių-verslo veiksnių ir visuomenės saugumo tarpusavio ryšys*. Verslo ir teisės aktualijos. Mokslo darbai, t 2., p. 10–22. , Vilnius
18. Brazienė R., Šalkauskaitė U. (2012) *Darbo rinkos reikalavimai ir jaunimo įsidarbinimo galimybės Lietuvoje: darbo pasiūlos skelbimų turinio analizės rezultatai*. Ekonomika ir vadyba. Nr 4 (28)
19. Brecher, S. M.; Breslow, S.; Harris, A. C.; Horgan, J.; Martini D. A. (2007) *“Alternative” Investment Managers and Bankruptcy* *New World of Chapter 11*, Journal of Private Equity 10: 47–51.
20. Cepal, N. (2005) Labour market trends and implications of regional integration. LC/CAR/L.51
21. Christoffel K., Linzert T. (2010) *The Role of Real Wage Rigidity and Labor Market*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://ideas.repec.org/p/zbw/bubdp1/4248.html>
22. Danske bank nedarbo prognozė (2015) [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.danskebank.lt/index.php/mobili-versija/naujienos/4380?nid=22274>
23. Darbo biržos prognozė (2015) [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://www.ldb.lt/Informacija/DarboRinka/Documents/prognoze_2015.pdf
24. Darbo ir socialinių tyrimų institutas. (2006) *Darbo jėgos paklausos ir darbo vietų užpildymo problemų tyrimas* Pirmojo tyrimų etapo ataskaita. [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://www.ldb.lt/Informacija/Apie/Documents/ldv_2etapas.pdf
25. LR vyriausybė DĖL DARBO JĖGOS MIGRACIJOS ŠALIES VIDUJE SKATINIMO 2008-2010 METŲ PROGRAMOS PATVIRTINIMO [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalActPrint?documentId=TAR.75C4593E05DA>
26. Dijkstra L., Poelman H. (2008) *Remote Rural Regions. How proximity to a city influences the performance of rural regions*. Directorat General for Regional Policy
27. DNB banko apžvalga (2010) [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.dnb.lt/sites/default/files/dokumentai/bendri/5sk.pdf>
28. Dobrescu M., Paicu C., Iacob S. *The Natural Rate of Unemployment and its Implications for Economic Policy*. Theoretical and Applied Economics
29. Dupuy A., Borghans L. *Measuring Skill-upgrading in the Dutch Labor Market*. Research Centre for Education and the Labour Market [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.509.9025&rep=rep1&type=pdf>
30. EBPO (1994). *Creating Rural Indicators for Shaping Territorial Policies*. Paris: OECD Publishing

31. Europos gyvenimo ir darbo sąlygų gerinimo fondas (2013) *Užimtumo poliarizacija ir darbo vietų kokybė krizės laikotarpiu*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: http://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_files/pubdocs/2013/041/lt/1/EF13041LT.pdf
32. Europos komisijos pranešimas spaudai (2015) [interaktyvus] Prieiga per internetą: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4903_Lt.htm
33. Farmer R. E. A. (2009) *Fiscal policy can reduce unemployment: but is a less costly and more effective alternative*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www.nber.org/papers/w15021>
34. Frank R. H., Bernanke B. S. (2007) *Principles of Macroeconomics*. 3rd edition, McGraw-Hill Irwin
35. Friedman, M. (1976) *Inflation and Employment*. Nobel Memorial Lecture.
36. Genys, D., Baltrušaitis, M. (2009) *Lankstaus darbo modelio įgyvendinimo rekomendacijos darbdaviams*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: http://www.sidmc.org/project_020/wp-content/uploads/rekomendacijos.pdf
37. Griškevičienė D. (2006) *Žmonių išteklių valdymas šalies ūkyje ir transporto sektoriuje*. Vilnius: Technika.
38. Gruževskis P. (2014) *Vakarų Lietuva jaunesnė nei Rytų* [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://vz.lt/archive/article/2014/10/13/zemaitija-jaunesne-ir-perspektyvesne>
39. Hale G., Long C. (2011) *Did Foreign Direct Investment Put an Upward Pressure on Wages in China?* IMF Economic Review Vol. 59, No. 3. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=17921458-22b0-488a-ae6a-6a8abe79f0d0%40sessionmgr11&vid=15&hid=28>
40. Hatton, L. (2011) *Labour market* [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www.civitas.org.uk/economy/Labourmarketfactsheet.pdf>
41. Huh, H.S. (2005) Nonlinear Phillips curve, NAIRU and monetary policy rules // Yonsei University Research Papers
42. Jakubavičius, A., Jucevičius, R., Jucevičius, G., Kriaučionienė, M., Keršys, M. (2008). *Inovacijos versle: procesai, parama, tinklaveika*. Vilnius: Lietuvos inovacijų centras
43. Jakutis A., Petraškevičius V., Stepanovas A., Šeckutė L., Zaicev S. (2007). *Ekonomikos teorija: vadovėlis*. Vilnius: Eugrimas
44. Kareivaitė R. (2012) *DAUGIAKRITERIŲ METODŲ PANAUDOJIMAS VERTINANT DARNŲ VYSTYMĄSI*. Vadyba, Vol. 20, No. 1 [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LTLD0001:J.04~2012~1367187282898/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
45. Kinderis, R. (2008) *Lietuvos darbo ištekliai*. Vilnius: UAB „Ciklonas“
46. Klimašauskienė D. (2011) *Valstybė ir rinka*. [interaktyvus] Prieiga per internetą <http://web.vu.lt/ef/d.klimauskiene/files/2011/03/valstybe%40%97-ir-rinka.pdf>
47. Klupšas, F. (2008) *Žemės ūkio žmoniškųjų išteklių naudojimo ir plėtros problemos bei jų sprendimo būdai*. Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai, 15 (4).
48. Kriaučiūnas E. (2012) *Gyventojų skaičiaus kaitos tendencijos Rytų Lietuvoje: Vilniaus kontekstas*. Lietuvos socialinių tyrimų centro Sociologijos institutas. [interaktyvus] Prieiga per internetą: http://www.gamtostyrimai.lt/uploads/publications/docs/11708_eedfa56f3e2f3b95e6e8ea472734fc69.pdf
49. Krugman, P., Wells R. (2006) *Macroeconomics*. Worth
50. Kruppe T., Müller E., Wichert L. (2007) *On the definition of unemployment and its implementation in register data*. FDZ-Methodenreport [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://fdz.iab.de/342/section.aspx/Publikation/k070702f07>
51. Kuliešis G., Pareigienė L. (2011) *LIETUVOS REGIONŲ DEPOPULIACIJOS PRIELAUDŲ TYRIMAS*. Management theory and studies for rural business and infrastructure development. Nr. 5 (29). [interaktyvus] Prieiga per internetą: www.laei.lt/x_file_download.php?pid=1072
52. Kumar A. (2008) *Inflation and the dispersion of real wages*. International economic review. Vol. 49, No. 2
53. Levernier W., Yang B. Z. (2011) *A Note on the Categories of Unemployment in a Principles of Macroeconomics Course*. Perspectives on Economic Education Research, Volume 7, Number 1.
54. Lietuvos darbo biržos 2013 darbo rinkos prognozė. (2013) [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.ldb.lt/TDB/Vilnius/DarboRinka/Documents/prognoze2013.pdf>
55. Lietuvos finansų ministerija. Nedarbo ir darbo užmokesčio prognozė (2015) [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www.verslosavaite.lt/index.php/Prognoze-Siemet-BVP-augs-santuriau.html>
56. Lietuvos makroekonomikos apžvalga (2015) [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvas_makroekonomikos_apzvalga/lma59.pdf
57. Lietuvos Respublikos darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.
58. Lietuvos statistikos departamento leidinys. Įmonių bankrotas. (2011) [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=3350>
59. LR VYRIAUSYBĖ (2008) N U T A R I M A S DĖL DARBO JĖGOS MIGRACIJOS ŠALIES VIDUJE SKATINIMO 2008-2010 METŲ PROGRAMOS PATVIRTINIMO [interaktyvus] Prieiga per internetą: www.etar.lt/rs/legalact/TAR.75C4593E05DA/format/OO3_ODT/+&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=lt
60. LR Nedarbo socialinio draudimo įstatymas Valstybės žinios, 2004, Nr. 4-26.

61. LR Socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikiniais įstatymas. Valstybės žinios. 2009, Nr. 152-6820
62. Mankiw, N. G., (2007.) *Brief Principles of Macroeconomics*. 4th Edition, Thomson South-Western
63. Martinkus B., D., Beržinskienė (2007) *Lietuvos gyventojų užimtumo ekonominiai aspektai*. Technologija, Kaunas.
64. Martinkus B., Sakalas A., Savanevičienė A. (2006) *Darbo išteklių ekonomika ir valdymas*. Technologija: Kaunas
65. Martinkus B., Žilinskas V. J. (2008). *Ekonomikos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
66. Mazzolari, F., Neumark, D. (2009). *Beyond wages: the effects of immigration on the scale and composition of output*. *National Bureau of Economic Research*. [interaktyvus]. Prieiga internete: <www.nber.org/papers/w14900.pdf>.
67. Navickas, V. (2013) *Ekonomikos konkurencingumo valdymas*. Lietuvos edukologijos universitetas, Leidykla Edukologija
68. Nedarbo socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios. 2004, Nr. 4-26 [interaktyvus] Prieiga per internetą: http://www.istatymas.lt/istatymai/nedarbo_socialinio_draudimo_istatymas.htm
69. Okun, A. (1962). *Potential GNP: its measurement and significance*. *Proceedings of the Business and Economic Statistics Section*. American Statistical Association, Washington DC
70. Okunevičiūtė Neverauskienė L., Moskvina J., 2008 *Vyresnio amžiaus asmenų dalyvavimo darbo rinkoje galimybių vertinimas*. Socialinis darbas Nr. 7(1)
71. Okunevičiūtė Neverauskienė L., Pocius A., 2003 *Ilgalaikio nedarbo problema Lietuvoje*. Filosofija, sociologija .Nr.1
72. Parkin, M., 2008. *Macroeconomics*. Pearson Addison Wesley, 8th Edition.
73. Paulavičius K. B. (2004) *Darbo rinka*. VPU, Vilnius
74. Poželaitė R. , Jonuškienė E. (2009) *SOCIALINĖS EKONOMINĖS VERSLO APLINKOS ĮTAKA TERMOVIZINIŲ TYRIMŲ VERSLUI*. Verslas, vadyba ir studijos. [interaktyvus] Prieiga per internetą: www.bme.vgtu.lt/index.php/bme/article/download/bme.2010.11/11
75. Puidokas M., Daukaitė I. (2013) *Lietuvos regioninės politikos tobulinimo kryptys Europos Sąjungos regioninės politikos kontekste*. VIEŠOJI POLITIKA IR ADMINISTRAVIMAS Vol. 12, No 1, p. 65–79. [interaktyvus] Prieiga per internetą: www.vpa.ktu.lt/index.php/PPA/article/download/4007/2424
76. Raphael, S., Winter-Ebmer, R. (2001) *Identifying the Effect of Unemployment on Crime*. *Journal of Law and Economic*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/10.1086/320275>
77. Raškiniš D. (2008) *Lietuvos darbo rinka*. Problemos ir galimi sprendimo būdai.. Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai 2/1.
78. Regionų ekonominė statistika (2014) [interaktyvus] Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_statistics_at_regional_level/lt
79. Rudytė, D., Beržinskienė D. Prichotskytė F. (2008) *Darbo užmokesčio diferenciacija: veiksniai ir tendencijos*. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3 (12)
80. Ruškytė D., Rutkauskas A. V., Navickas V. (2012) *Mokesčių ir darbo rinkos sąveika*. Vilnius : Edukologija
81. Sakalas A., Leščinskienė E. (2008) *Nedarbo mažinimo ypatumai Lietuvoje socialinių išmokų aspektu*. *Ekonomika ir vadyba*, Nr. 13.
82. Seniūnaitė L. (2002) *Investicijų į žmogiškąjį kapitalą įtaka šalies vystumuisi*. *Ekonomika ir vadyba*. Kaunas: Technologija.
83. Skills & Learning Intelligence Module (2010) [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www.swslim.org.uk/documents/TheLabourMarketHandbook.pdf>
84. Skominas, V. (2006). *Makroekonomika*. Vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla
85. Spence, A. (2011) Office for National Statistics, Labour market.
86. Stankūnienė V. (2014) *Demografija visiems*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: http://demografija.vdu.lt/wp-content/uploads/demografija_visiems_nr_1.pdf
87. Statistikos departamento leidinys „Šiaulių apskrities ekonomika“ [interaktyvus] Prieiga per internetą: http://regionai.stat.gov.lt/pdf/ekonomika_siauliu%20aps.pdf
88. Statistikos departamento leidinys. (2008) http://www.lb.lt/ekonomines_veiklos_rusiu_klasifikatorius
89. Stulgienė, A., Daunorienė, A. (2009). *Migracijos poveikis darbo jėgos rinkos pusiausvyrai*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://internet.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/14/1822-6515-2009-984.pdf>
90. Svetikas K. *Regioninės plėtros politika ir valstybės teritoriniai – administraciniai vienetai*. (2007) LR Seimas. Lietuvos regionų valdymo modelis: koks jis yra šiandien ir koks turėtų būti. Tarptautinės konferencijos medžia, Vilnius. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/docs2/VPZHPVFY.PDF>
91. Swedbank ekonomikos apžvalga (2015) [interaktyvus] Prieiga per internetą: [www.swedbank.lt/lt/previews/get/4690/1422359520_Swedbank_ekonomikos_apzvalga_Lietuva_\(2015_Sausis\).pdf+&cd=2&hl=en&ct=clnk&gl=lt](http://www.swedbank.lt/lt/previews/get/4690/1422359520_Swedbank_ekonomikos_apzvalga_Lietuva_(2015_Sausis).pdf+&cd=2&hl=en&ct=clnk&gl=lt)
92. Šeputienė, J., Končiūtė L. (2011) *Darbo užmokesčio ir nedarbo ryšio Lietuvoje vertinimas*. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 1 (21) p.16-23
93. Šileika, A., Andriušaitienė, D. (2007). *Istorinis metodologinis darbo rinkos sampratos aspektas*. Verslas: teorija ir praktika

94. Šlajus, R. (2007) *Lietuvos ekonomika ir visuomenė*. Vilnius : Įvaizdžio formavimo centras, 2007
95. Taylor, T. (2008). *Principles of Macroeconomics*. FreeLoad Press
96. Taneva, N., Dimov, D. (2010). *Technical Universities – Base of the Triangle Knowledge-Education-Business* Business and Management 2010: the 6th international scientific conference, May 13-14.
97. Tarptautinės darbo organizacijos konvencija. Prieiga per internetą: <http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C095>
98. Tartilas J. (2005) *Nedarbo problema*. Jurisprudencija, t. 74(66); 30–38
99. Tauragės regiono plėtros planas 2014-2020 m. (2013) [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www.lietuvsregionai.lt/wp-content/uploads/2015/03/S3-priedas-Regiono-pletros-plano-atnaujinta-strategija-20150319.pdf>
100. Tidikis R. (2003) *Socialinių mokslų tyrimo metodologija*. Lietuvos teisės universitetas.
101. Tretjekova V. (2015) *Kodėl vyrui turėti du vaikus – „optimalu“ „normaliausia“, „tinkamiausia“?* [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://sociologai.lt/2015/kodel-vyru-tureti-du-vaikus-%E2%80%9Eoptimalu-%E2%80%9Enormaliausia-%E2%80%9Etinkamiausia/>
102. Vainienė, R. 2008. *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius: Tytoalba
103. VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO ADMINISTRAVIMO ĮSTAIGŲ 2013 METAIS VYKDYTOS ŪKIO SUBJEKTŲ PRIEŽIŪROS ATASKAITA (2015) Vilnius. [interaktyvus] Prieiga per internetą: www.sodra.lt/.../2014%20m%20%20u%20subjektu%20prieziuros%20...
104. Vasilescu M. D. ir kt. (2010) *The determinants of average wage: evidence from a panel of Romanian counties*. 5th International Conference on Applied Statistics, Bucharest. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=10&sid=17921458-22b0-488a-ae6a-6a8abe79f0d0%40sessionmgr11&hid=28>>
105. Verslo žinios. (2011) „Swedbank“ skaičiavimai – socialinės išmokos skatina nedirbti [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://v1.vz.lt/Default2.aspx?ArticleID=e95d0517-9cdb-44b5-87b2-4fb805750469&readcomment=1&page=0&orderBy=down>
106. Vetlov I., Virbiclas E. *Lietuvos darbo rinkos lankstumas* [interaktyvus] Prieiga per internetą: http://www.lb.lt/Vetlov_6
107. Vidickienė V., Melnikienė R., Gedminaitė-Raudonė, Ž. (2012) *Lietuvos regionų tipologijos kaimiškumo aspektu*. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. [interaktyvus] Prieiga per internetą: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:B.03~2012~ISBN_978-9955-481-31-7/DS.001.0.01.BOOK
108. Viešosios politikos ir vadybos institutas (2007) ŠVIETIMO IR MOKSLO SRITIES ESAMOS BŪKLĖS IR TENDENCIJŲ ANALIZĖS ATASKAITA [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/436_4d9ce5648d137a3b0559ed6a1ed8eb38.pdf
109. Warner, A. M. (2007) *Wage Dynamics and Economic Development Global labor markets?* p. 97-135. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/25063206?uid=3738480&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21101548597823>
110. World bank (2012) *World Development Indicators*
111. Zaicev S. (2008). *Socialinio sektoriaus ekonomika*. Vilnius: Technika.
112. Žaptorius, J. (2007) *Darbuotojų motyvavimo sistemos kūrimas ir jos teorinė analizė* [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www.lmaleidykla.lt/publ/0235-7186/2007/4/105-117.pdf>

PRIEDAI

Ekonominės veiklos rūšių klasifikatorius

	ISIC 4 red. / NACE 2 red. sekcijos	Aprašymas
1	A	Žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė
2	B, C, D ir E	Apdirbamoji gamyba, kasyba ir karjerų eksploatavimas bei kita pramonė
2a	C	<i>Iš kurių: apdirbamoji gamyba</i>
3	F	Statyba
4	G, H ir I	Didmeninė ir mažmeninė prekyba, transportas ir saugojimas, apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veikla
5	J	Informacija ir ryšiai
6	K	Finansinė ir draudimo veikla
7	L	Nekilnojamojo turto operacijos*
8	M ir N	Profesinė, mokslinė ir techninė veikla, administracinė ir aptarnavimo veikla
9	O, P ir Q	Viešasis valdymas ir gynyba, švietimas, žmonių sveikatos priežiūra ir socialinis darbas
10	R, S, T ir U	Kitos paslaugos

Šaltinis: Statistikos departamento leidinys, 2008

Profesijų klasifikatorius

Pagrindinės grupės	Pagrindiniai pogrūpiai	Grupės	Pogrūpiai	LPK pagal ISCO-08 kvalifikacijos lygmuo	LPK pagal ISCO-88 kvalifikacijos lygmuo
1. Vadovai	4 (3)	11 (8)	31 (41)	3+4	-
2. Specialistai	6 (4)	27 (20)	92 (78)	4	4
3. Technikai ir jaunesnieji specialistai	5 (4)	20 (19)	84 (70)	3	3
4. Tarnautojai	4 (2)	8 (7)	29 (23)	2	2
5. Paslaugų sektoriaus darbuotojai ir pardavėjai	4 (2)	13 (9)	40 (23)	2	2
6. Kvalifikuoti žemės, miškų ir žuvininkystės ūkio darbuotojai	3 (2)	9 (6)	18 (17)	2	2
7. Kvalifikuoti darbininkai ir amatininkai	5 (4)	14 (16)	66 (70)	2	2
8. Įrenginių ir mašinų operatoriai ir surinkėjai	3	14 (20)	40 (70)	2	2
9. Nekvalifikuoti darbininkai	6 (3)	11 (10)	33 (25)	1	1
0. Ginkluotųjų pajėgų profesijos	3 (1)	3 (1)	3 (1)	1+2+4	-
Iš viso LPK pagal ISCO-08 (LPK pagal ISCO-88)	43 (28)	130 (116)	436 (418)		

Šaltinis: LR Ūkio ministerija, 2012

Daugiakriterinio vertinimo rodikliai ir jų apskaičiavimo formulės

TOPSIS	COPRAS	SAW
<p>Sudaroma sprendimų matrica su duomenimis, perskaičiuojamos normalizuotos reikšmės:</p> $x_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^n x_{ij}^2}}$	<p>Sudaroma sprendimų matrica su duomenimis.</p> <p>Jei rodiklis minimaizuojantis:</p>	$\overline{\chi}_{ij} = \frac{\chi_j^{\min}}{\chi_{ij}}$
<p>Sudaroma normalizuota pasverta sprendimų matrica, nustatomos geriausios ir blogiausios reikšmės.</p>	<p>Sudaroma normalizuota sprendimų matrica.</p>	$\overline{\chi}_{ij} = \frac{\chi_{ij}}{\sum_{i=1}^n \chi_{ij}}$
<p>Apskaičiuojamas atstumas iki blogiausio ir geriausio taško:</p> $D_i^{*/-} = \sqrt{\sum_{i=1}^n (x_{ij} - x_j^{*/-})^2}$	<p>Sudaroma normalizuota pasverta sprendimų matrica atskitai maksimizuojantiems ir minimaizuojantiems rodikliams.</p> $S_{+j/-j} = \sum_{i=1}^n w_i * x_{ij}^{+/-}$	<p>Sudaroma normalizuota pasverta sprendimų matrica</p>
<p>Kiekvienai alternatyvai apskaičiuojamas galutinis indeksas ir atliekamas rangavimas</p> $C_i = \frac{D_i^-}{D_i^- + D_i^*}$		<p>Apskaičiuojamos kiekvienos alternatyvos sumos</p>
<p>Suranguojamos alternatyvos</p>	<p>Apskaičiuojamos kiekvienos alternatyvos santykinis reikšmingumas Z_j. Bei naudingumo laipsnis N_j, suranguojama.</p> $Z_j = S_{+j} \frac{\sum_{j=1}^n S_{-j}}{S_{-j} * \sum_{j=1}^n \frac{1}{S_{-j}}}$ $N_j = \frac{Z_j}{Z_{\max}} * 100 \%$	<p>Suranguojamos alternatyvos</p>

Vyrų ir moterų nedarbas 2004 – 2014 m. Lietuvoje

Metai	Nedarbas		Pokytis	
	Vyrų	Moterų	Vyrų	Moterų
2004	10,5	11,3	-	-
2005	8,1	8,5	-2,4	-2,8
2006	5,9	5,6	-2,2	-2,9
2007	4,2	4,3	-1,7	-1,3
2008	6	5,6	1,8	1,3
2009	17,1	10,5	11,1	4,9
2010	21,2	14,5	4,1	4
2011	17,9	12,9	-3,3	-1,6
2012	15,2	11,6	-2,7	-1,3
2013	13,1	10,5	-2,1	-1,1
2014	12,2	9,2	-0,9	-1,3

Nedarbo spąstai Lietuvoje 2004 – 2013 m.

Metai	Nedarbo spąstai proc.
2004	54,4
2005	80,6
2006	78,7
2007	79,7
2008	81,6
2009	86,2
2010	69,8
2011	68,5
2012	66,6
2013	64,4

Daugiakriterinio vertinimo maksimizuojantys ir minimizuojantys rodikliai

Maksimizuojantys	Minimizuojantys
0-15 m. gyventojų dalis %	Pensinio amžiaus gyventojų dalis %
Darbingo amžiaus gyventojų dalis %	Mirtingumas
Gimstamumas	Demografinės senatvės indeksas
Vidurinio išsilavinimo gyventojų dalis %	Žemiausio išsilavinimo gyventojų dalis %
Aukščiausio išsilavinimo gyventojų dalis %	Tarptautinės migracijos koeficientas
Universitetų ir kolegijų skaičius 10 000 gyventojų	
Veikiantys ūkio subjektai metų pradžioje 1000 gyventojų	Socialinės pašalpos gavėjų skaičius nuo visų gyventojų %
Tiesioginės užsienio investicijos tenkančios 1 gyventojui Eur.	
Materialinės investicijos tenkančios 1 gyventojui Eur.	Nusikaltimų skaičius 1000 gyventojų
Bendrasis vidaus produktas 1 gyventojui, Eur.	
Naujų gyvenamųjų pastatų statybą leidžiančių dokumentų skaičius, 100 000 gyv.	Bankroto lygis (per ataskaitinius metus pradėtų bankrotų santykis su veikiančiais ūkio subjektais)
Lietuviškos kilmės eksportas 1 gyventojui, Eur.	

Vidutinis vyrų ir moterų darbo užmokestis Lietuvoje 2008 – 2014 m.

Metai	Vyrų		Moterų	
	Abs. reikšmė	Pokytis	Abs. reikšmė	Pokytis
2008	773,53	-	624,85	-
2009	707,41	-8,55	617,24	-1,22
2010	664,87	-6,01	569,89	-7,67
2011	655,48	-1,41	567,19	-0,47
2012	661,85	0,97	572,16	0,88
2013	695,51	5,08	595,91	4,15
2014	733,60	5,48	623,70	4,66

Gyventojų pasiskirtymas pagal išsilavinimą Lietuvoje 2004 – 2014 m.

		Alytaus r.	Kauno r.	Klaipėdos r.	Marijampolės r.	Panevėžio r.	Šiaulių r.	Tauragės r.	Tešų r.	Utenos r.	Vilniaus r.
Žemesnis	Min	6,03 ₂₀₁₃	5,04 ₂₀₁₄	5,52 ₂₀₁₂	7,88 ₂₀₁₃	8,65 ₂₀₁₂	8,62 ₂₀₁₃	11,23 ₂₀₁₂	8,05 ₂₀₁₃	8,25 ₂₀₁₉	3,79₂₀₁₃
	Max	13,95 ₂₀₀₄	12,43 ₂₀₀₅	13,42 ₂₀₀₅	17,46 ₂₀₀₅	13,70 ₂₀₀₇	19,32 ₂₀₀₄	20,42₂₀₀₇	18,44 ₂₀₀₄	19,63 ₂₀₀₄	10,18 ₂₀₀₄
	$\bar{x}$	8,44	7,86	8,82	11,45	10,87	12,80	15,73	12,53	11,70	7,00
Vidurinis	Min	64,06 ₂₀₀₅	54,64 ₂₀₁₄	56,63 ₂₀₁₄	66,83 ₂₀₀₆	59,42 ₂₀₁₄	59,18 ₂₀₀₄	61,93 ₂₀₀₅	65,51 ₂₀₁₄	59,82 ₂₀₀₈	48,28₂₀₁₄
	Max	72,38 ₂₀₀₉	62,52 ₂₀₀₄	65,61 ₂₀₀₇	73,39₂₀₁₂	69,06 ₂₀₀₆	66,61 ₂₀₁₀	70,45 ₂₀₀₈	71,15 ₂₀₀₆	65,43 ₂₀₁₀	56,65 ₂₀₀₅
	$\bar{x}$	69,74	56,96	61,00	70,45	65,36	63,19	66,62	67,48	62,58	51,79
Aukščiausias	Min	18,53 ₂₀₀₄	26,49 ₂₀₀₄	23,38 ₂₀₀₆	14,97 ₂₀₀₄	19,27 ₂₀₀₆	20,86 ₂₀₀₇	15,81 ₂₀₀₈	13,94₂₀₀₆	19,29 ₂₀₀₄	34,51 ₂₀₀₅
	Max	24,72 ₂₀₁₄	40,31 ₂₀₁₄	37,51 ₂₀₁₄	22,74 ₂₀₁₄	29,55 ₂₀₁₄	31,03 ₂₀₁₄	20,71 ₂₀₀₄	26,23 ₂₀₁₄	31,10 ₂₀₁₄	47,32₂₀₁₄
	$\bar{x}$	21,81	35,18	30,18	18,15	23,76	24,02	17,62	19,95	25,70	41,20